

ORSZÁGÉPÍTŐ

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM

NEGYEDIK SZÁM

2	SIKLÓSI JÓZSEF: A csíkszeredai római katolikus templom felszentelése
3	A csíkszeredai templom és a gellérthegyi Nemzeti Pantheon
7	BODONYI CSABA: Hozzászólás
10	JONATHAN J. ADAMS: Wales új nemzeti építészete
15	MIKLÓSSY ENDRE – Az építészet hőhaláláról Filep Lajos nyomán
18	KAMPIS MIKLÓS: Előadás az egyiptomi építészetéről
28	HUSZADIK SZÁZADI DOKUMENTUMOK
34	GERLE JÁNOS: Kérdések két hungarikumról
37	SÁROS LÁSZLÓ: A váci Március 15. tér átalakítása
40	HERCZEG ÁGNES – KESSELYÁK NOÉMI: Pagony-alkotótáborok – 2003
42	MIKLÓSSY ENDRE: A falu, és az EU változó gazdaságfilozófiája
45	FOLYÓINK VÉGVESZÉLYBEN! – a VÉDEGYLET felhívása
46	WOLFGANG HELD: A Rajnának földre van szüksége
46	HÍREK
48	SÁROS LÁSZLÓ: Lörinczy György emlékkiállításának megnyitója

E számunk melléklete: ZAJTI FERENC: Indiai tudósítások

A címlapon: Makovecz Imre csíkszeredai templomának részlete (Siklósi József felvétele)

E számunk a NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával készült.

A folyóirat rendszeres támogatói a KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS tagszervezetei: ARKER'S Kft., AXIS Építésziroda Kft., BAUSYSTEM Kft., BEÖTHY és KISS Kft., BLOKÖR Kft., BODONYI ÉS Társa Építész Kft., DÉVÉNYI ÉS Társa Kft., EKLER Építész Kft., FELÜLETKÉMIA Kft., HADAS Műterem Kft., KÖR Építész Stúdió Kft., KÖSZEGHY Építészeti Bt., KVADRUM Kft., MAKONA Tervező Kft., MÉRMŰ Szövetkezet, PAGONY Táj- és Kertépítész Kft., PARALEL Kft., TRISKELL Kft., UNITEF-83 Rt, valamint a BONEX Építőipari Kft., a COMPART Stúdió Kft., és a SÁROS és Társa Építésziroda Bt.

ORSZÁGÉPÍTŐ – a Kós Károly Egyesülés folyóirata. Megjelenik negyedévenként. Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány; postacím: 1074 Budapest, Barát utca 11. Bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000 Felelős kiadó: Kampis Miklós. Felelős szerkesztő: Gerle János. Nyomás: VEL Kft., Budapest. – ISSN 0866-0069 – A lap előfizethető átutalással, vagy az Alapítványtól igényelt csekken, illetve személyesen. Szerkesztőségi ügyintézés, szervezés, előfizetés az alábbi címeken: Kós Károly Alapítvány 1114 Bp. XI. Villányi út 8. III/2. telefon:209-1173, 209-1174, 06-20/945-5247, fax: 209-1174, e-mail: saros@mail.datanet.hu (ezen a címen a lap egyes régi és új számai is megvásárolhatók), valamint Artbureau Kft. 1065 Bp. Nagymező u. 4. I/132. telefon/fax: 322-0677. Egy szám ára: 450 Ft. Előfizetési díj a 2003. évre 1600 Ft. Külföldi előfizetőinknek a postaköltséget is felszámítjuk. Megvásárolható az alábbi boltokban: Balassi Könyvesbolt (Bp. II. Margit u. 1.), Budapest Galéria (Bp. V. Szabadsajtó út 5.), Emese Álma Könyvesbolt (Bp. X. Fehér út 1.), Fehérlőfia Könyvesbolt (Bp. VIII. József u. 8.), Írók Boltja (Bp. VI. Andrássy út 45.), Lira és Lant Rt. Szakkönyvtáruháza (Bp. VI. Nagymező u. 43.), Litea Könyvesbolt (Bp. I. Hess András tér 4.), Lyra Könyvesbolt (Vác, Piac u. 1.), Magyar Építészek Szövetsége Könyvtára (Bp. VIII. Ötpacsirta u. 2.), Napkapu Könyvesbolt (Vigadó Galéria, Bp. V. Vigadó tér 2.), Nemzeti Kultúra Boltja (Sopron, Várkerület 13.), Osiris Könyvesház (Bp. V. Veres Pálné u. 4-6.), Püski Kiadó Könyvesboltja (Bp. I. Krisztina krt. 26.), Székítia Buda Könyvesbolt (Bp. XI. Ménési út 1/a.), TERC Építőipari Szakkönyvbolt (Bp. XIV. Pillangó park 7-9.), UR Kiadó Könyvesbolt (Bp. VI. Ó u. 19.), Vince Könyvesbolt (Bp. I. Krisztina krt. 34.) Vince Kiadó Műcsarnok Könyvesboltja (Bp. XIV. Dózsa György út 37.), valamint a LAPKER Rt. budapesti és vidéki árusítóhelyein. Honlap: www.orszagepito.org

Siklósi József

A CSÍKSZEREDAI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM FELSZENTELÉSE

A nagy távolság miatt a felszentelést megelőző napon, október 17-én reggel indultunk.

A határtól végig esett az eső, nagy volt a forgalom, Nagyszombatól már hó esett. Teljes sötétségben érkeztünk meg Vargyasra, ahol meg kellett néznünk az épülő református templomot. Az épületnél régóta vártak ránk, toporogtak a friss hóban, az érkezésünkor gyújtották csak fel a lámpákat, a templom egyszerre kiragyogott a sötétségből a hóesésben. Megnéztük a hamarosan elkészülő épületet, aztán egy üres házban terítették vacsorára, ahol a főzőasszonyok is órák óta vártak az érkezésünkre. Ettünk és azonnal indultunk tovább Csíkszeredára, ekkor már szakadt a hó. Rövid időre el is akadtunk a feltorlódott teherautók miatt, ekkor már bokáig ért a hó. 10 óra után érkeztünk Csíkszeredára a templomhoz. Még dolgoztak odabenn, ki volt világítva, körülötte mindenütt az érintetlen hó, egészen karácsonyi hangulat volt.

Másnap, két órával az ünnepség kezdete előtt a templomnál voltunk, addig csak néhány ember érkezett meg. Gyönyörű volt az épület a hóban, a tető, a fák és az egész környék fehérben. 11 órára már rengeteg ünneplő gyűlt össze, a számukat kétháromezerre becsültük.

Az ünnepség a meghívott vendégek lenyűgöző bevonulásával kezdődött, több mint száz díszruhába öltözött pap vonult a felvirágozott kereszt mögött, utánuk következtek a Szent István lovagrend tagjai díszruhában, majd a további vendégek. Fantasztikus látvány volt ez a díszruhás felvonulás, hatalmas erőt sugárzott; ilyet Magyarországon soha nem tapasztaltunk. A látvány megjelenítette a hit, a katolikus egyház erejét, amit itthon legfeljebb belsőleg tudunk átélni az összetartozás ilyen külsőlegesen is megnyilatkozó élménye nélkül.

A templomba nem jutottunk be a sokaságtól, csak a kihangsúlyozás segítségével követhettük az eseményeket. Közel három

óráig tartott a felszentelés, akik a templomba nem fértek be, a nagy hideg ellenére megvárták az ünnepség végét, amikor váratlanul kisütött a nap.

A kivonulás hasonló volt a bevonuláshoz, jött a rengeteg pap, a tömeg énekelte a Boldogasszony anyánkat. A papoktól kicsit lemaradva jött ki a templomból Makovecz Imre a feleségével kézenfogva. A kint várakozókból ekkor tört fel az eddig elfojtott öröm, hatalmas taps, ujjongás köszöntötte, mindenki kezét akart fogni vele vagy legalább megérinteni, megrázó jelenet volt.

Délután Bogos Ernő, Erdélyben élő diplomás vándorépítész fantasztikus kirándulást szervezett számunkra, ami segített oldani a rendkívül emelkedett, felkavaró élményeket. A hóborította Csíksomlyón és környékén jártunk sötétedésig.

Siklósi József építész

A CSÍKSZEREDAI TEMPLOM ÉS A GELLÉRTHEGYI NEMZETI PANTEON

– részletek két Makovecz Imre-interjúból –

Zajti Gábor, Zajti Ferenc és Somogyvári Rudolf Medgyaszay István életművéről készít dokumentumfilmet. Ennek során végigjárták az építész Erdélyben épített – többnyire tragikus állapotban talált – népiskoláit, közben videofelvételt készítettek a csíkszeredai templom felszentelésén. Ekkor készült az első interjú, amelyben a templom építése mellett szó esett Medgyaszay Istvánról is, hogy Makovecz Imre értékelése bekerüljön a filmbe. A második interjú a felszentelést követően a Kecse utcában készült. A videón rögzített beszélgetések szövegét Gerle János szerkesztésében rövidítve közöljük.

Ide úri jókedvől jön az ember, mert szeret az itteniekkel dolgozni. Rendkívüli erő és lelemény van az emberekben, hogy a lehetetlen körülmények ellenére az Úrnak házat építsenek. Ez a csíkszeredai meg egész különleges építkezés, nemcsak az én számomra, hanem az építők számára is. Az egyik oka ennek, hogy a hatvanas évek végének liturgikus reformja előírja, hogy az egyetemes kereszténység emberei lehetőség szerint centrális épületeket építsenek, hogy középen történjék meg az átváltás, és azt Krisztus miszikus teste, azaz a hívek közössége vegye körül. Együtt jöjjön létre az átváltás. Ez a templom fönt középen nyitva van, és a nyíláson át négy angyal néz lefelé, hogy az átváltás sikerüljön; ez abban a pillanatban dől el, amikor a pap azt mondja: emeljük föl a szívünket. Az emberek azt válaszolják, hogy: fölemeljük az Úrhoz. Akkor kell az angyalok között süviteni fölfele a kereső, az imádkozó szándéknak, hogy létrejöhesse valóban az elképesztő átváltás, ami a megváltás lényege; hogy a test átalakuljon egy másfajta testté, a kenyér és a bor átalakuljon Krisztus testévé és vérévé. Most itt arra várunk, hogy az Úr beköltözzön a házba, majd lehet hallani, hogy hogy zúg az ének, mert itt énekelnek az emberek mind; és meg majd arra fogok figyelni, vajon recsegní-roponni fog-e a szerkezet, amikor az Úr minden ízével beleköltözik, vagy úgy járok, mint mind-

annyiszor máskor, hogy végülis azt kell hogy mondjam, hogy az Úr akkor volt velünk, amikor a házat építettük, amikor a rengeteg probléma volt, amikor egymással megküzdve próbáltunk a nehézségeken úrrá lenni, és haladni előre, mert lehet, hogy az Úr a dolog drámájába költözik bele, és azt akkor észre se vesszük.

Mindig kell egy gondolat egy épülethez, amely a helyi adottságokból fakad. Ez az új templom a régihez kapcsolódik, amelyet sokszáz éves cinterem fala vesz körül. A falba bele vannak építve a két-háromszáz éves sírkövek, és az egyikük felnagyításával keletkeztek a tornyok. A kereszték több lépcsőben emelkednek fölfelé, míg a legfölső kereszt eléri el a csúcst. Miről van szó? Mi megszavaztatjuk a halottainkat is a mai életünk érdekében, fontos, hogy jelen legyenek ezen a felszentelésen is mindazok, akik Csíkszeredában évszázadokon át talpon maradtak. Talpon a tatárral szemben és talpon másokkal szemben, akik azt szerették volna, ha mi nem maradunk itt tovább. Mégis, egy dunántúlnyi területen át jöttünk a hóesésben, úgy hogy végig magyar beszédet hallottunk. Ez nagy tanulság lehet a Nyugatnak, hogy egy népet nem lehet csak úgy elsöpörni a föld színéről. Egy népben lévő erő, az az Isten ereje, ezt tudomásul kell venni.

Ha én idejövök szolgálni úri jókedvemből, semmiféle kötelesség nem mozgat és semmiféle szorongás sem vesz körül, mert a szorongás a kötelességgel jár együtt. Szeretek itt az emberekkel találkozni, szeretem azt, ahogy ezt a házat összehozták olyan színvonalon, hogy újra megérem azt, amit megértem a Stephaneumban Piliscsabán, amikor Paolo Portoghesi azt mondta: te Imre, mi már ilyet sajnos nem tudunk csinálni.

Medgyaszay István tervezett Csíkszeredára egy színházat, amely azonban már nincs meg. Ha most azt kérdezik tőlem, hogy van-e az én építészetemnek valami köze a Medgyaszay-féle építészethez, akkor a rokonságunknak az a gyökere, hogy

ő a szecessziónak olyan speciális változatát hozta haza Bécsből, amellyel lebontotta a magyar kultúrát a legelemibb jelekre, és abból kezdett el újra építkezni. Ebben vagyunk mi közösek, mert ez a modell párhuzamosan alakult ki a Kodály-Bartók-féle modellel, amely azt mondja, hogy a pentatóniában egy sokezer éves kultúra üzenetét tudjuk meghallani, és azt kell bevinnünk a polgári világ színpadaira, a mindennapi életbe.

Az, hogy a rárósmulyadi templom tetején is állnak angyalok, szerintem csak annyit jelent, hogy Medgyaszay is tudta, hogy egy centrális templom középpontjában a segítő szellemek ere-

jére van szükség. Ennek megfelelően tette föl a tetőre az angyalokat, és most ott áll az a templom – a mély sáron át lehet oda eljutni, be van füstve szörnyűséges világos kékre; egy épület, amelynek a héjszerkezete mindenkit megelőzött Európában, mert az előregyártott vasbeton héjelemek úgy borulnak rá a templomra, mint egy virág szirmai; és ez most valami minősíthetetlen színvonalú bádogsmunkával van befedve –, és ott állnak felette a komor angyalok, a markukba görcsösen bele-mélyedő ujjakkal, tessék megnézni a kezüket, úgy állnak ott becsukott szárnyakkal, mintha tudták volna előre, hogy mi fog bekövetkezni a Kárpát-medencében. Ezek szigorú, komor férfi őrangyalok, nem rebben a szárnyuk, nem mozdul a kezük, így veszik körül azt a szakrális teret, amelyben az Úristennek ott kell lennie abban a pillanatban, amikor az átváltozás bekövetkezik.

A csíkszeredai templom is centrális épület, ahogy már mondtam, nyolc szögletének négy pontján, a kupola sarkain, az égtájaknak megfelelően, ott állnak az angyalok, libbenő szárnyuk van, a kezükkel gesztikulálnak, és jóindulattal néznek le középre, arra a helyre, amelyet most több ezer ember jelenlétében a megdöbbentő és megrendítő tűzáldozat és illatáldozat odaemelt az Úrhoz, sistergett és recsegett a tűz, amikor föltört a magasba, a négy angyal pedig ott állt fölöttünk, nem azzal a szigorú komorsággal, ahogyan ez Rárósmulyadon látható, hanem valami másképpen. Vigasztalóan. Az biztos, hogy ötvenvalahány év után fölzendült újra egy templom felszentelése alkalmából az ének: Győzelemről énekeljen Napkelet és Napnyugat, és ott a négy angyal alatt lévő ezer négyzetmétert a magyarok visszafoglalták. És ezt sehogy másként nem kell értelmezni, mint hogy az egyetemesség számára kell tudnunk területet foglalni, a parciális, kicsinyes, törzsi tudattal szemben. Mert nekünk, magyaroknak ez a feladatunk itt a Kárpát-medencében, hogy ezt a csodálatos területet az egyetemesség számára fenn tudjuk tartani és ehhez nem férhet semmilyen nemzetállami koncepció. Nem férhet hozzá semmiféle kicsinyes globalizációs hódítás, amely mögött természetesen szintén burkolt törzsi tudatok húzódnak meg; ehelyett egy szabad törekvésben megvalósuló szabad világnak kell megjelenie. És ez ott, Csíkszeredán megjelent.

Hogy építőművészeti, műfaji szempontból milyen összefüggés van Medgyaszay és Makovecz angyalai között, ezt felejtjük el. Egészen másról van szó, mélyebb és magasabb ügyek kötnek össze, noha évtizedek el is választanak bennünket, majd-

nem egy egész évszázad Medgyaszay akkori munkájától. Mégis: ugyanaz a gondolat, ugyanaz a feladat. Örök, vigyázatok a strázsán!

Medgyaszay műveit az „élet” nevében rombolják, a valóságban egy romló kulturális közegről van szó, amely relativizálta az értékeket, aminek kövekeztében Medgyaszayval szemben neurotikus viszonya van. A legszívesebben fölszámolná az egész életművet, úgy, ahogy van, mert az zavarja a lenullázott múlt szemléletét, holott Medgyaszay, Lechner, Kós, Jánosy és a többiek pusztuló életműve ugyanúgy mérhetetlenül fontos, amilyen fontos a zenében Kodály, Bartók, Bárdos Lajos, Ádám Jenő és a társaik. De ez a vonal nem szakadt meg a Kárpát-medencében, hangsúlyozom, hogy a Kárpát-medencében és nem csak a trianoni Magyarországon, és ez a templom ennek a folyamatosságnak a jele.

A Medgyaszayval kapcsolatos legfontosabb tennivalónk azonban az ő panteon tervére vonatkozik.

A Gellérthegy a város egyik legfontosabb pontja. Sajátos módon, egy évezreden keresztül nem épült be. Beépülhetett volna, mint annyi mediterrán hegytető, amelyre fecskefészek formájában épültek a házak, a város, de nem épült be. Sőt, védtek mindig a beépítés ellen. A szerbek beköltöztek az aljába, a Tabánba, ott megépítettek egy kisvárost, de annak a sorsa ismerős: az enyészete lett. A leverte negyvennyolc-negyvenkilences magyar forradalom és szabadságharc után az osztrák elnyomó hadsereg egy ronda erődöt épített oda, amelynek építészeti funkciója és tartalma a város életében nincs, a mai napig nincs. Egyetlen célja ennek az undorító erődítménynek, hogy a forradalomra hajlamos Magyarországot ágyúival térdre tudja kényszeríteni, mert onnan Pestet tűz alatt lehet tartani. Ronda kövekből, rondán összetákolva, egy hamarjában, fenyegetésképpen összehozott katonai erőd, amelynek se építészeti tagozata, se a korához illő formarendszere nincs kiépítve, és ezt sajátos módon sajátos emberek műemléknek tekintik, holott egy magára a legkevesebbetz is adó nép vagy város már régen talpig lerombolta volna. A Bastille sorsára kellett volna hogy jusson, ez szégyenletes förmedvény.

Ezt a helyet régen a boszorkányok hegyének is nevezték, tudniillik az egyetemes nyugati kereszténység felvétele után a régi kultúrához tartozó, kítaszított papnók összejövetele helye volt, ahol a nyári napéjegyenlőség idején, Mihály-nap környékén és máskor összejöveteleket rendeztek, így került sor arra a súlyos

incidensre is Gellért püspök és az ott összegyűlt emberek között. Az a hely szent hely, senki nem meri ezt kimondani, a szégyenkövek formájában ott van a hegytetőn. Erre a helyre tervezte Medgyaszay a magyar nemzeti panteont, amely talán a legszebb magyar épület lehetett volna, ha megépül. A megvalósítása a mai napig is – a tudatunk mélyén – aktuális. Fel kellene építeni. Én biztos nem terveznék Medgyaszay terve helyett oda semmit, azt az épületet kellene ott megépíteni. Ha ez a történet Finnországban következne be, vagy bármelyik, úgynevezett atlanti országban, akkor az egész világ tudna róla, már régesrég megépítették volna, és Európa népeinek zarándokhelyévé vált volna ez a hely, amelynek természetes tulajdonsága, hogy ide minden olyan európai impulzus beérkezhet, amelyik a mélyből fölemel valami fényt, amire szükségünk van. Ennek az épületnek ez a lényege.

Én több ízben is próbálkoztam politikusoknál, hogy megpróbáljam föléleszteni ezt a lehetőséget, a politika azonban másról szól. A politikusok egymással foglalkoznak. Nekem nincsenek se anyagi, se hatalmi eszközeim, hogy felépítsem Medgyaszay tervét, de az én szívemben az a ház ott áll és nagyon rosszul érzem magam, ha arra gondolok, hogy a valóságban a helyén ott az erőd és az erőd ormán a második ukrán hadsereget üdvözlő, immár többszörösen átalakított szobor. Az avantgard művészeink ökörködnek körülötte ahelyett, hogy régesrég eltakarítottuk volna

az egészet, úgy, ahogy van. És helyette megvalósítottuk volna a panteont, mint szellemi honfoglalást. Ez a mai napig aktuális és attól, hogy én nemsokára meghalok, az aktualitása nem fog csökkenni. Valami olyasmit tudok mondani, mint Antoni Gaudí a Sagrada Família építése kapcsán: tudta, hogy nem éri meg a templom befejezését, de azt mondta, hogy a templom maga a katalán nép, és ha nem folytatják és nem fejezik be, akkor magát a katalán népet nem építik fel. Én ugyanezt üzenem az utánam jövő generációnak Medgyaszay épületével kapcsolatban.

Bodonyi Csaba

HOZZÁSZÓLÁS

Az Európa és az épített környezet holnap – egy európai építészeti politika felé
című MÉK-ACE konferencián – 2003. november 21. BME

Tisztelt Konferencia, Elnök asszony,
Kollégák és Vendégeink!

A konferencia anyagának alcíme: „Egy európai építészeti politika felé”.

Erre a korosztályomhoz tartozó magyar építész felkapja a fejét. Fülünk és sajnós tudatunk az építés-politikához szokott ugyanis. Építészeti politika tehát, s nem építési. És nem is politikai építészet, a kelet-európai közelmúlt szerint.

A hozzászólás végéről az elejére hozom álláspontom summatátát: A nemzeti építészeti politikákon alapuló európai építészeti politika közös megalkotását fontos és a társadalom felé felelős kezdeményezésnek és programnak tartom.

Milyen ismérvei vannak egy olyan építészeti politikának, mely esélyes és hatékony lehet az emberi életminőséget biztosító környezet megteremtésében? Véleményem, s a vitaanyagból való csipegetés szerint ennek az alábbiak az összetevői:

1.) Először is nem politikai építészet – mint erre már utaltam –, nem tűz konkrét építészeti célt a zászlajára, nem ideologikus, vagy teoretikus, hanem az építészeti minőség inspiratív kezdeményezője, tudván, hogy az egyén, a közösségek, a települések, az ország, s Európa önmeghatározásának, imázsának harmonikus létének, boldogságának fontos és kikerülhetetlen eleme a színes épített környezet, mely fontosságában felzárkózik – mondjuk – az adópolitikához, vagy a politika egyéb szegmenseihez,

2.) Olyan, ami a nemzetek és Európa alkotmányaiban rögzíti az emberek, közösségek minőségi épített környezet iránti jogát,

3.) Olyan, ami az építészetet kultúraként, s nem szolgáltatásként definiálja, hűen az európai történelmi és építészeti hagyományokhoz. Ez fontos: mert, ha valamire nem tekintünk kultúraként, az nem is válik azzá.

Annak deklarálására van szükség, hogy az építészeti kultúra közügy, s nem (főleg) szakmai magánügyek összessége, mint ma. Az építészet kultúraként való értelmezésében mára kialakult egy kettőslátás: eszerint hazánkban, s Európában is a történelmi építészetet kultúrának tekintik és a kulturális, vagy örökségvédelmi minisztérium feladatává teszik, míg a kortárs építészet hol egyik, hol másik minisztérium alá sorolva, helyét kereső szolgáltatás. A marxista alépitmény – felépitmény besorolás máig megmaradt. Olyan szerves, mesterséges és evolúció-ellenes ez, mintha a klasszikus zenét, vagy irodalmat kultúrának tekintenénk, míg a kortárs zenét, vagy irodalmat nem.

Ez európai szinten az építészeti szellemi életben is így van, hiszen köztudottan külön-külön nemzetközi charták foglalkoztak a hagyományos, ill. a mai és holnapi építészettel, ill. településtervezéssel. A kialakult mai helyzet szembeállítja az értékvédelmet az értékteremtéssel.

Szükség lenne a valaha volt, és a múlt század elején megvalósított egységes szemléleti alap helyreállítására, a kettőslátás és gyakorlat megszüntetésére. Az integráció irányába kellene fejleszteni a hazánkban nemrég létrehozott Építési és Lakásügyi Hivatalt is, mint a nemzeti építészeti politika bázisát.

Az egységes, integrált szemlélet azért fontos a minőségi épített környezet létrehozásához, mert eddig egyik teoretikus alapú tervezett település sem érte el, vagy túlta felül a nem tervezett, hagyományos települések lakhatóságát, színességét és vonzerejét. Valamint azért is, mert Európában, s hazánkban is, egyre nagyobb hányadot képez a meglévő épületek felújítása és hasznosítása. Az egységes szemlélethez szükséges lenne a múlt század elején kialakult modernista szemlélet újraértékelésére, mely a történelmet tagadva, az új hagyományteremtést tüzte ki célul, egy hagyománymentes térben, amire „Malevics-féle” sivatagként szokás hivatkozni.

4.) Ennek az Európai Építészeti politikának – „a régiók Európájában” – programmá kellene emelni az európai építészet azon hagyományát, hogy egyszerre teremtett európai, s így nemzetközi és regionális értékeket. Gondoljunk a nemzetközi gótikára vagy barokkra, s ugyanakkor a helyi kulturális értékekre vagy akár Közép-Európa sajátos értékeire. A regionalizmus, mint szellemi magatartás ugyancsak nemzetközi, csak az eredménye nem.

Milyen hazánk építészete fél évvel az Európai Unióba lépésünk előtt? Jelen vannak az európai stílusok elemei. A modern korból a Bauhaus és a skandináv építészet hatása, a minimalizmus és a dekonstruktívizmus, ugyanakkor regionális sajátosságként Lechner Ödön, Kós Károly, a magyar organikus építészeti iskola és kiváló más regionális mai építésznünk. De visszük Európába azt a kelet-európai modernista építészetet, mely a Bauhaus modern városépítési elveiből, a szovjet technológiából, s a helyi tipizáló, átlagosító bürokráciából lett összegyúrva. A kelet-európai országokkal együtt sajátosságként visszük az ún. szocialista realista építészetet, mely a század eleji európai modernnekhez hasonlóan a múltat végképp eltörölni kívánta, s ezt sajátosan a klasszicista építészetre alapozta. Ugyanakkor visszük a Kárpát-medence Európában egyedülálló paraszti-falusi építészeti kultúráját, mely racionalitásával, eredeti ökológiai szemléletével a fenntartható építészet számára ma is forrás értékű. S visszavisszük Európába az utóbbi időkben kapott építészeti standardecket, bevásárlóközpontokat, benzinkutakat, stb.

Szellemi kapacitásunkat vizsgálva, elmondhatjuk: sok magyar építész munkája jelentőségében ma is túlmutat az ország határára, s szellemi esélye van az európai épített környezet alakítására. De lesz-e valóságos munka és jogi esélyünk, vagy a folyamat egyirányú lesz? Mindenesetre építészettünk csúcsteljesítményei Európai-szintűek voltak, és ma is azok, viszont véleményem szerint a kultúrát meghatározó építészeti átlag tekintetében van behoznivalónk.

A vitaanyag azt sugallja, hogy ez a jóféle sokszínűség fennmarad. Az Európai Unió befogadja a csatlakozó nemzetek beszélt és írott nyelveit, nem kíván európai eszperantó nyelvet, s remélhetően az analóg építészeti eszperantót is közös érdekünk elkerülni. Mi már átélünk egy építészeti globalizációs törekvést, s sajnos ma is vannak, akik egyirányúsítanak a fejlődést, a sokszínűség helyett.

5.) Az anyagban aláhúzott, s magam is aláhúznám, hogy más európai országokhoz: Finnországhoz, Franciaországhoz, Nagy-Britanniához, Hollandiához hasonlóan meg kell kezdenünk nemzeti építészeti politikánk kialakítását, s ennek az Alkotmányban, rendeletekben, a közigazgatásban, szabványokban, önkormányzati rendelet-alkotásban való átgondolt megjelenítését. A többi, s az építészeti minőség általában elsősorban a helyi közösségek és önkormányzatok, s az építészek kreatív tevékenységén múlik, kevés állami beavatkozással.

6.) Az 1/10 bekezdés szerint: az építészet és a várostervezés az EU politikájának klasszikus „darabokból összeállított tárgya”. Ez azt jelentené, hogy különböző, egymással nem szervesült irányítási szektoroktól, ill. a koordináció színvonalától is függ az eredmény.

Tudom a hazai gyakorlatból, hogy ez nem jó, mert a különböző érintett szektorokban (környezetvédelem, tervezés, örökségvédelem, építési szakhatóságok, közlekedési, stb.) létrehozott, nem egységes szemléletű és tartalmú jogszabályok olyan rendezetlen hálót alkotnak, melyben a kreativitás védekezésre kényszerül és elhal. Eközben látjuk és éljük, hogy a település egységes egész. Ha ez így van, nemcsak a létrehozandó épületek és település tervezésében fontos a szakági integrált megközelítés, hanem ugyanilyen fontos az integrált irányítás is. Szükséges lenne tehát az országokban olyan egységesített kormányzati szervre, mely átfogó szemlélettel koordinálja a települések komplex problémakörét – rendeleti és hatósági hátterét, a legjobb megoldások felkutatása, a jó építészet érdekében. Ez lenne az Építész Kamara által mindig is szorgalmazott Építészeti Hivatal.

7.) A legtöbb kreativitás biztosításának és a legjobb megoldások kiválasztásának garanciái:

– A pályázati úton történő kiválasztás. A kiírások, meghívások, és az elbírálások szakmai színvonalát az Építész Kamarák garantálhatják.

– A tervező személyének és a tervező cég nagyságrendjének és tőke-erejének radikális szétválasztása a tervező kiválasztásánál. Vannak kis műtermek nagy kreativitással, s nagy cégek kevés kreativitással. A tőkeerő, a nagyságrend preferenciája lemondás a kreativitás elsődlegességéről, így minőségellenes és nemzetközi versenyben esélytelenné válnak a kelet-európai országok, ahol alig tíz éve aprózódtak fel az állami tervgyárak, s még nem volt idejük a hazai tervezői díjakból saját tőkeerőt teremteni.

– Az időfaktor: A hazai közbeszerzések és EU, Phare, stb. pályázatok jellemzője, hogy minden tevékenységi szakaszra – kiírás, elemzés, elbírálás, kivitelezői ajánlat – jogszabályban foglalt idő intervallumot rendel, kivéve az alkotó folyamatra. Mivel az események ritmusát a pénz, az extraprofit ritmusa határozza meg, így az alkotó idő lerövidül. A megfelelő idő hiánya miatt nem jön létre megfelelő minőség. Az időfaktorhoz tartozik a tervezés megfelelő, minimális díjazása is, melyet éppen az épített környezet minőségének érdekében kellene rögzíteni, a kellő szellemi ráfordítás érdekében.

– Az alapkutatás szükségessége: a jó építészetet és városépítészetet – ez a tapasztalat – nem lehet individualista törekvésekre – műhelyekre, mozgalmakra, ideológiákra, chartákra bízni. Ennél biztosabb alapok szükségesek. Az építészeti evolúció, a települési, térbeli struktúrák mögött törvényszerűségek rejlenek. Még senki nem adott arra választ, hogy a meglévő települések miért a látható módon fejlődtek. Ezért kell átfogóbb építészeti (nem csak építési) alapkutatás. Ez a fenntartható fejlődés és környezet komplexitása, az integrált közelítés miatt fontos, s azért is, mert úgy tűnik, hogy az emberekben él egy archaikus ösztönös építészeti viszonyulás, mely alapján szeretnek, vagy nem szeretnek egy épületet, vagy egy települést, s ezt a múlt század modern mozgalmi nem tudták eltalálni, egyrészt a hagyományok tagadása, a képzőművészeti önmegvalósító attitűd okán, s a kellő alázat és empátia hiányában. Mintha a nem tervezett települési környezet közelebb állna az emberekhez, mint a „csinált” települések.

Az új építészeti politikának deklarálni kellene, az alapkutatásnak is azt kellene szolgálnia, hogy az építészet az embereknek szól, az ember biológiai, pszichológiai, társadalmi és kozmikus igényéről. Tehát nem a pénzről, politikáról, hatalomról, bürokráciáról, technológiákról, önmegvalósításokról, sőt az építészet nem is az építészetéről szól, – építész vagyok, mit érdekelhet engem az építészet maga, mondhatta volna egy építész József Attila.

Egyetértek a vitaanyag azon megállapításával, hogy „kevesebb tervezés több költséggel jár”, s azzal is, hogy a tervezési szerződések pusztán ár alapján történő eldöntése rövidlátó és felelőtlen magatartás. Egyet kell érteni – mert tapasztaljuk –, hogy a rendkívüli módon alacsony ár minőségvesztéssel jár, s árt a felhasználónak, a közérdeknek. A gazdasági és építészeti értelemben legelőnyösebb ár a megrendelő és a köz hosszú távú érdekét szolgálja. Ezért is kellene a dömping ár fogalmát a tervezésben meghatározni, ill. elejét venni annak, hogy a tervezés költségeit a kivitelezés költségeibe elrejtve lehessen tervezési munkákat elnyerni.

A MINŐSÍTÉSI RENDSZER GARANCIÁJA

A tervezés minőségi garanciáit függetleníteni kellene az ISO minősítéstől, mert ez elsősorban a szervezetet minősíti. A tervezési termék minőségét a tervezők kvalitásai, kreativitása és referenciái határozzák meg. Ezt az építész kamarái minősítéseknek kellene garantálni, az ISO helyett.

AZ OKTATÁS GARANCIÁJA

Az építész címet garantáló 5+2 éves oktatás megfelelő garancia, amennyiben egységes szintű tartalma jól meghatározható. Ugyanakkor a holnap magas szintű épített környezete szempontjából fel kell hívjam a figyelmet a csökkenő létszámú és színvonalú szakember képzésre. Az európai építészet kulturális gazdagságát nem a felsőfokú végzettségű építészek, hanem a kiváló mesteremberek hozták létre. A kőművesek, kőfaragók, ácsok, épületszobrászok, asztalosok, kovácscsok, fehér munkások, „díszítő” festők, díszbádogosok, kályhások, stb. Az ő munkájuk nélkül nincs színvonalas, művészi építészet. A kvalifikált mesteremberek hiánya ma is szembetűnő, a fiatalok érdeklődése a főiskolai végzettség sokszor indokolatlan preferenciája miatt, csekély. E területen ma is észlelhető és várható a munkaerőmobilitás, ezért az egységes, magas szintű tudás és képzési idő

meghatározására az építész képzéshez hasonlóan szükség lenne. Különösen azért, mert az európai és hazai építés egyre nagyobb hányadát képezik az épület felújítások, rehabilitációk, újrahaznosítások.

MINŐSÉGET GARANTÁLÓ JOGSZABÁLYOK

A holnap épített környezetének minőségét a hatályos jogszabályokba is be kellene építeni, pl. szükség lenne arra, hogy rendeleti érvényt szerezzünk annak, hogy az épületek csak kiviteli tervek alapján épüljenek meg. Ezt kívánja a magas műszaki minőség, az energia felhasználás méretezése, az anyagok újra felhasználhatósága, vagyis a fenntartható fejlődés, de az az építészeti alapállás is, hogy a részletekhez is koncepció és kreativitás szükséges. Pontosítani kellene a tervtanácsok, főépítész jogait és befolyásolási lehetőségeit.

A hely szelleme, mint a sajátos, egyedi minőség forrása. Akkor hiteles, ha találkozik a kor szellemével.

Még egyszer az idődimenzióról: Nemcsak a szellemi ráfordítás, azaz a tervezés idejének meghatározása fontos a jövő épített környezete szempontjából, hanem az épületek időtartama is, vagyis annak rögzítése, hogy milyen épületnek milyen fennmaradási időt számunk, mi az épület elvárható életideje. Ez azért fontos, mert az egyre több profitszemponturn építés az épületek időtartamát a befektetés megtérülési idejéhez szabja (áruclarnokok), s így egyre több az eldobható építészeti termék, az építészeti csomagolástechnika. Ez azért veszélyes, mert így fokozatosan elveszhet az építészet és települések történelmi dokumentatív jellege. Ma, különösen Európában az építészet a történelem tárgyi lenyomata, mely közvetlenül adja az új és újabb generációknak a több ezer éves történelem érzékelhetőségét, amit az egy időben felépült városrészek a csupa mai, „trendi” épületek együttese nem tud adni. S itt felmerül a bővíthetőség és cserélhetőség fontossága, vagyis a szerves növekedés lehetősége is, ill. rövid lejáratú épületeknél az anyagok újrahaznosíthatósága. A fenntartható fejlődés jegyében a hosszabb életre szánt épületeket megfelelő funkcionális, eszmei és anyaghasználati tartalékkal kellene építeni. Lakótelep nagyságrendű együttesek épültek sem a tartalékokat, sem az újrahaznosítás lehetőségét nem biztosították.

Beszéljünk végül a térről, melynek az építészet önálló diszciplínája. Van az anyagban egy megállapítás, mely költői

tömörségével hatott rám, s elgondolkodtatott: „a köztér, mint a polgári büszkeség forrása”, s tegyük hozzá a mai polgároké is.

Mert az elmúlt száz évben modernista városi térszemlélet, s a valódi közösségek hiánya miatt alig jöttek létre új közterek. Abból élünk ma is, ami száz évvel ezelőttig épült. Ha valaki megszámlolja, hol jöttek létre terek az utóbbi száz évben Magyarországon, zavarba jön. Én a század eleji szegedi Dóm térig, ill. a salgótarjáni főtéren kívül nem tudok jelentős teret említeni. Pedig körbejárható és körbefűthető szobor-épület épült rengeteg. Tudok olyan hat nagy középület-szoborból álló fűzért, melyben az épületeknek egymáshoz semmi köze sincs. A közterekre, utcákra az embereknek szükségük van.

Ezt ismerték fel a bevásárlóközpontok, s belső terek, fedett utcák formájában pótolják ezt, de elsősorban üzleti ráhangoló-dásból, értékesítési – lényegében manipulációs - célból. Ez egészen más, mint az állampolgárok szabad felhasználású gyűlekező közterei, ahol pld. felvonulni, vagy tüntetni lehet, ahol nincs tulajdonos, kulcs, záróra, biztonsági őr, stb.

Remélem, hogy a holnapi épített környezet település fejlesztésére a hagyományos településekhez hasonlóan újra tervezérlésű lesz, s a külső terek fontosságát rehabilitáljuk, a tárgyi, a szoborszerű szemlélet 100 éves elsődlegességével szemben. S az individualizmus helyébe az igazi közösségi szemléletet helyezve. Új térbeli rendet remélek, melynek forrása a megújított hagyományos térszemlélet, mint a fenntartható mellett a folytatható fejlődés alapelve (az építészeti kontabilitás).

A vitaanyag, s a hozzászólások értelmét az adja majd, hogy a holnap építészetét valóban az emberek, közösségek, önkormányzatok, szakmai irányítás és európai parlamentek irányítják, a jövő iránti szakmai és emberi felelősséggel, vagy a multinacionális, gazdasági érdekek, s a profit ritmusa és napi érdekei.

Azt akarom ezzel világosan kimondani, van jó, és van hamis globalizáció. A hamis globalizáció lényege, hogy vannak globalizálók és globalizáltak, vagyis nem más, mint az erősebb nemzetek hatalmának érvényesítése, s a globalizáció csak álruha. A jó globalizáció az összes résztvevő közösség, nemzet érdekének, a tudás egyetemes érvényesítésének, s a természet ökológiájának védelmén, a hely szellemének megőrzésén alapul. Bizom benne, hogy az európai integráció ez utóbbit valósítja meg, többek között az építészet területén is, melyben a magyar építész is megtalálja alkotói és egzisztenciális lehetőségeiket.

A MAGYAR TERMÉSZETVÉDŐK SZÖVETSÉGE holland és magyar civil szervezetekkel együttműködve, a holland kormány MATRA alapja támogatásával két éves projektet hajtott végre, amely célja a magyarországi természetvédők felkészítése volt a területfejlesztési döntésekben való társadalmi részvételre. A projekt októberi zárókonferenciáján a tapasztalataikat összegezték és adták át más civil szervezeteknek, illetve javaslatokat fogalmaztak meg a társadalmi részvétel intézményesítése érdekében. A téma azért jelentős és időszerű, mert a magyar Országgyűlés a közeljövőben kezdi meg a területfejlesztési törvény módosításának vitáját. A jelenlegi kormányzati elképzelések szerint kérdéses, hogy a civil szervezetek milyen részvételi lehetőséget kapnak a területfejlesztésben. A környezetvédelmi érdekeket ezen a területen a civil szervezeteknek kell képviselniük kell, hogy a fejlesztések a hosszú távú érdekeket szolgálják.

AZ ELZÁSZI ECOMUSÉE igazgatója, Marc Grodwohl megkezdte a 2004. évi egyetemi hallgatói építőműhely szervezését, a pénzügyi feltételek megteremtését. Ennek keretében európai uniós pályázatot nyújtott be Bruxellesben. A pályázat feltétele, hogy három EU tagország oktatási szervezete vegyen részt az idén tavasszal sikerrel megkezdett fesztivál folytatásának megvalósításában. Magyarországról a Kós Károly Egyesülés jelezte részvételi szándékát. Német részről a stuttgarti, francia részről a strassburgi egyetem építész kara vesz részt a műhelymunkában. Az építés a tavaszi Vándoriskolás munka mintájára szerveződik, az igazgató úr magyar részről 15 fő 4 hetes munkájára számít 2004 májusában. Az Egyesülés nem csak a résztvevők egyike, hanem az eddigi megbeszéléseken Grodwohl úr egy hosszútávú telepítési és szervezési koncepció kidolgozásával is megbízta az Egyesülést képviselő Triskell Kft építészeit.

1

2

3

4

5

Jonathan G. Adams

WALES ÚJ NEMZETI ÉPÍTÉSZETE

Október közepén a bresti (Franciaország) Institut de Géoarchitecture és a Centre de Recherche Bretonne et Celtique nemzetközi konferenciát szervezett Kontextus és identitás – az új század kihívása címmel. Az előadók a kérdést az építészet területén vizsgálták, előbb beszámolók hangzottak el a huszadik század elejének nemzeti törekvéseiről (köztük Gerle János előadása), azután a regionalizmus jellemző formáiról a huszadik század folyamán, végül a kortárs építészet identitáskereséséről (köztük Csernyus Lőrinc előadása a magyar organikus törekvésekről). E konferencia keretében hangzott el az alábbi előadás, amelyet témája, kérdésfeltevései és megközelítése miatt tartottunk közlésre érdemesnek. G. J.

A kutatások szerint a walesi nyelv több ezer éves. A walesi nyelvet beszélő népek eredetére számos elmélet született. A történészek szerint a walesi nemzet csupán az első évezred derekán jött létre, amikor angolszász népcsoportok jelentek meg a szigeteken, a nyugati hegyvidékre szorítván az őslakókat. Ez lett a későbbi Wales. A meghódított területeken az angolszászok 1536-ban megalapították az angol államot. Az évszázadokig húzódó összetűzések után az Acts of Union értelmében az angol királyság megfosztotta Walest nemzeti státuszától. (1)

Annak ellenére, hogy Wales elveszítette politikai önrendelkezését, a nemzet ideája tovább élt. Ehhez, kétség kívül, nemcsak a nyelv megőrzése járult hozzá nagy mértékben, hanem az a közös élményanyag is, amely a különböző walesi közösségeket összefogta.

A legfontosabb ilyen összekovácsoló erő az iparosodás volt. Amennyiben egy országot akkor tekintünk ipari országnak, ha a dolgozók többségét az ipar foglalkoztatja, akkor Wales lett a világ első ipari társadalma a XVIII. század végén. Az ország jellegét meghatározó iparosodás XX. századi hanyatlása hasonló módon az egész nemzetet érintette: amennyiben azt nevezük posztindusztriális társadalomnak, amelyben a dolgozók többségét valamikor az ipar látta el munkával, de most a többségük nem az iparban dolgozik, akkor Wales lett a világ első posztindusztriális társadalma. (7, 8, 15)

A demokratikus úton választott angol Parlament történetében a walesiek soha sem szavaztak konzervatív kormányra. Talán ez a magyarázata annak, hogy az 1979-97 között hatalmon lévő konzervatív vezetés a szakszervezet eltörlésével, a modernizáció és a megújulás ösztönzésével miért aprózta fel szisztematikusan a walesi társadalom gazdasági alapjait.

A megújulást szolgáló befektetéseket Londonból irányították, és úgy tűnt, ezek elsődleges célja az ipari múlt kitörlése. Az 1980-as évek vezetősége politikai hasznot húzott az ipari közösségek és a fennmaradt iparágak felszámolásából. Az átalakulás alatt a walesi városok és falvak jellegzetes építészeti formái eltűntek, helyükön üzletközpontok, alacsony színvonalú lakóházak jelentek meg, pusztá őrítve az egykor virágzó közösségek helyén.

Az iparosodást követő megújulási kísérletek során kialakult építészet a tervezés silánysága miatt csak megerősítette az angol kritikusok régi előítéletét, amely szerint az Egyesült Királyságon belül a walesi építészet a legrosszabb. Az angol média számára mindig kényelmes volt Walest emlegetni a legalacsonyabb színvonal példaként, így Angliának egyetlen régióját sem érte diszkrimináció. Walesnek valamennyi befektetőt be kellett fogadnia, főként a kereskedelem és az építészet terén. Sajnálatos módon olyan hátrányos helyzetüként kezelték bennünket, hogy a befektetések hatását meg sem kérdőjelezhettük. A helyi ön-kormányzatok azon fáradoztak, hogy rövid távon a gazdasági aktivitás látszatát keltsék, mit sem törődve a helyi szövetén okozott hosszú távú károkkal. Versengtek az angliai befektetőkért, akiknek felajánlották a zöld területek legjavát és a városok legfontosabb pontjait. Ezeket a helyszíneket alacsony színvonalú házakkal csúfították el, és az építkezésekből származó haszon visszavándorolt Angliába. A fejlesztés során a történelmi tájak és városképek lepusztultak, ugyanakkor a volt ipari szeméttelpek megmaradtak. Ez a helyzet a mai napig fennáll, de a változásnak is vannak jelei. (14, 21, 23, 25)

1997-ben legalább Londonban munkáspárti vezetést választottak. A régiók politikai jogkörének tágítása jegyében a walesiek néhány hónap leforgása alatt megszavazták a

Walesi Nemzetgyűlés felállítását. Törvényhozó ereje ugyan nincs, és az adórendszerbe sincs beleszólása, de a Nemzetgyűlés 500 év után először jelent bizonyos fokú önállóságot Walesnek.

A Nemzetgyűlés megválasztásakor a walesi GDP az angliainak csupán a 77 %-át érte el. 1999-ben az Európai Bizottság megállapítása szerint a walesi lakosság többsége olyan alacsony életszínvonalon élt, hogy jelentkezhettek volna a régiós segélyprogramra. Ugyan a segélyeket örömmel hasznosították, a walesi gazdasági helyzet több volt mint aggasztó. A Nemzetgyűlés öt éves működése alatt a walesi GDP tovább romlott. A gazdagok és a szegények közötti hatalmas szakadék megszüntetését célzó törekvések folytán hatalmas összegeket fordítanak az oktatásra, szakképesítésre, a tehetséges emberek országon belül tartására, a vállalkozói rendszer fejlesztésére és egy tudásra épülő gazdaság kiépítésére.

A Nemzetgyűlés csupán a legutóbbi évre elérte el, hogy intézkedései valóban a walesiek érdekeit képviseljék – és ne az Egyesült Királyságot. Felcsillant a remény, hogy Wales a magasabb fejlődés útjára lép. A még szinte láthatatlan változások egyik fontos pontja az a felismerés, hogy ennek megújulásnak a lehetőségét maga a walesi kultúra hordozza, ami a múlt ügyetlen visszhangoztatásánál sokkal több. Mindebből következően egyre többen megértik, hogy egy összetartó közösség építésében és a polgári értékek fejlesztésében alapvető tényező az épített környezet minősége.

Minél lepusztultabb egy terület, annál szemfüleesebbeknek kell lennünk a megújítási tervek minőségével kapcsolatban. A rossz tervezés elfojtja a megújulás lehetőségét. Amíg a múltban talán elfogadható volt, hogy a gazdasági hanyatlás révén a walesi design igen szegényes volt, ma több olyan esetről tudunk Európában és azon túl, ahol a magasan tartott tervezési színvonal gazdasági növekedést indított be.

Hozzászokhattunk, hogy a befektetők a harmadik világhoz vagy a fejlődésben lévő országokhoz hasonlóan Walest rövid távon saját kényükre kihasználhatónak tekintik. Jelenleg azon fáradozunk, hogy a befektetőknek megmutassuk, a walesi egy fejlett és érett európai társadalom, amelyik képes önállóan meghatározni, hogy milyen irányba fejlődjék. A walesi építészet eljövendő formáinak kialakítását ennek tükrében kell értelmezni. Wales egy alig létező nemzet, amelynek kevés nemzeti sajátosságára kell támaszkodnia ahhoz, hogy a nemzetközi viszonylatban önálló értéket képviseljen.

Ugyan ironikusan hangzik, de ahhoz, hogy egy nemzet a világ gazdagodásához hozzájárulhasson, olyan épületeket kell létrehoznia, amelyekben – a globalizáció tendenciáival szemben – a nemzeti karakter megjelenik. Ebben az értelemben a nemzettudat sokban hasonlít egy védjegy ismérveire. A walesiek számára ez a védjegy szó szerint és átvitt értelemben is maga Wales.

Az épített környezet minősége és sajátosságai és a társadalom polgári értékei, illetve a befektetés kötelezettségei és minősége között közvetlen kapcsolat áll fenn, és ilyen módon közvetlenül hat a jólét alakulására.

A különböző régiók vagy a Waleshez hasonló kisebb országok nemzeti sajátosságainak megjelenése szorosan összefügg a polgári összetartás, a kollektív bizalom, a szaktudás és tehetség megtartásának kérdésével és a gazdaság növekedésével.

A világ népességének nagy része nincs is annak tudatában, hogy Wales létezik. Azok közül, akik tudják, hogy van egy hely, amelyet Walesnek hívnak, sokan abban a hitben élnek, hogy Anglia egyik olyan részéről van szó, mint Yorkshire vagy Cornwall. Skócia és Írország példájából látjuk mit kell tennünk. Ugyan mindkét országot hasonló kapcsolat fűzte Angliához, de az az egyiket sem taszította olyan hátrányos helyzetbe, mint Walest.

Ahhoz, hogy Wales újra megerősödjön jelenjen meg a nemzetközi porondon, először külön kell válnia Angliától. Ezt a legfontosabb területen, a turizmusban kell elkezdenünk. Az utóbbi években megindult továbbképzési programok célja, hogy az első osztályú befektetők számára is vonzó feltételeket teremtsünk. Egyre inkább élvezzük annak az előnyeit is, hogy kulturális kezdeményezéseink különböznek Angliáétól. Az építészet és a környezettervezés terén is olyan irányokat igyekszünk követni, amelyek az angol környezettől filozófiájukban és egyedi megjelenésükben eltérnek. Ez természetesen nem könnyű feladat.

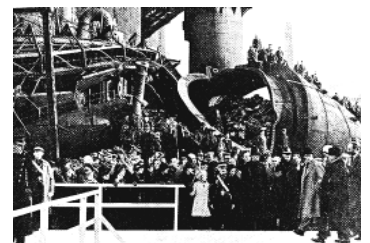
Nehézséget okoz a történelmileg megszokott szerep, amely szerint Anglia kihasználja Wales forrásait: az új walesi épületek formáit a mai napig Angliában működő angol építészek diktálják, hiszen megrendelőik is angolok, és a legkiválóbb walesi építészek a mai napig Londonban kötnek ki és tehetségüket Anglia és az angol projektek szolgálatába állítják. A tervezők között valódi tehetséget tehát igen nehezen találunk Walesben. Pedig tervezőinket saját magunknak kellene irányítanunk, és csak ezután mozoghatunk valóban szabadon.

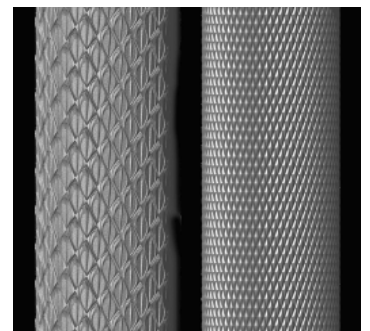
6

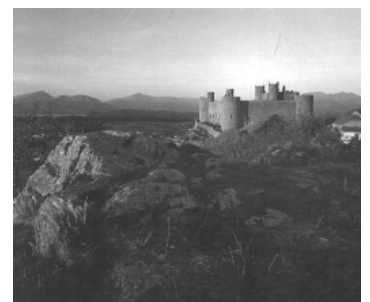
7

8

9

10

11

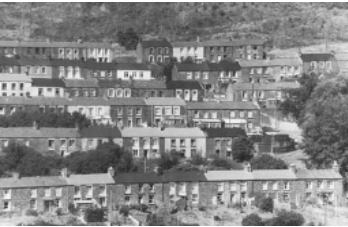
12

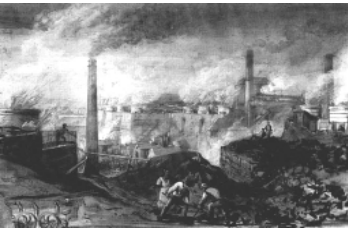
13

14

15

16

17

Legkiválóbb tervezőinket tehát Walesben kell tartanunk, illetve mindent el kell követnünk, hogy visszacsábítsuk azokat, akik már elmentek. A fent említett, történelmileg kialakult minta megváltoztatása évtizedekbe telhet. További nehézséget jelent, hogy a brit építőipar ma elsősorban mesterséges építőanyagokat alkalmaz, és az építőket nagyon nehéz meggyőzni, hogy egyszerű természetes anyagokat használjanak. Nem beszélve arról, hogy a mesterséges építőanyagok zömét Angliából kell beszereznünk és az építési vállalkozók szinte kivétel nélkül Angliából érkeznek.

További problémát jelent egyes angol építészek és építészet-kritikusok Wales-szel szembeni magatartása. Már említettem, miért hasznos az angol média számára, ha a walesi design színvonalát tünteti fel a legalacsonyabbnak. Úgy tűnik, az ő szempontjukból hátrányos, ahogy mi ezen az előítéleten változtatni szeretnénk. Széles körben elterjedt az a nézet, hogy Wales csak az angol minta követésével szerezheti vissza jó hírét. Sokan azon is csodálkoznak, hogy Walesben vannak olyanok, akik energiát fordítanak arra, hogy egy sajátosan walesi tervezés- és építésmódot kialakítsanak. Ez a nézet részben a London-központú építészeti média félreértésből fakad, amely szerint az angol építészet és várostervezés nemzetközi érvényű. Nincsenek tudatában annak, hogy a világ bármely pontján milyen könnyen felismerhető az angol építészeti formanyelv, és hogy milyen ellenségesen hathat olyan környezetben, amely nem kelti Anglia illúzióját.

Ennek az illúzióknak a lakásépítés a legjobb példája. Ezeket az új lakótelepeket mindenütt megtalálni Angliában és Wales déli részén. Ez a stílus a dél-kelet-angliai vidéki életmód ideája alapján született, kevés köze van Waleshez. Ezek az angol kulturális gyarmatosítás különösen alattomos megnyilvánulásai, és az értük felelős angol lakóházépítő cégek az építőipar legbefolyásosabb vállalkozásai közé tartoznak. Az általuk épített házakba Walesben a legtöbb esetben angol családok költöznek. Jelenleg szinte elképzelhetetlen, hogy sikerül valaha ezeket a cégeket meggyőzni arról, hogy módszereiken változtassanak.

Úgy vélem új, jellegzetes környezetet kétféleképpen alakíthatunk ki Walesben. Nagyobb beleszólásunk kell hogy legyen abba, hogy mit engedünk építeni. Közel egy évszázadon keresztül a helyi önkormányzatok építészeti osztályainak tanácsadója a Királyi Képzőművészeti Bizottság (Royal Fine Arts Commission) nevű szervezet volt. Ez a bizottság írásban értékelte a benyújtott tervek és modelleket, melyben megindokolta, hogy miért fogadja el vagy utasítja vissza azokat. A projektek elenyésző százaléka, csak a legkényesebb helyszínekre vonatkozó tervek kerültek be ebbe a folyamatba. A londoni székhelyű bizottság elsősorban a londoni beruházásokkal foglalkozott, bár elméletileg a walesi építési színvonal emeléseért is felelős volt. A gyakorlatban a bizottságot Wales egyáltalán nem érdekelte.

Skócia már 1920-ban létrehozta a maga önálló művészeti bizottságát. A munkáspárti kormány 1998-ban megszüntette a Királyi Képzőművészeti Bizottságot, és egy új testületet, az Építészet és az Épített Környezet Bizottságát (Commission for Architecture and the Built Environment – CABE) nevezte ki a helyére. Mivel a környezeti témákért való felelősséget az új walesi Közgyűlésre ruházták át, a CABE-nek nem volt többé beleszólása a walesi ügyekbe. Először nyílt rá Walesnek alkalma, hogy saját bizottságot állítson fel. Két évbe telt, amíg a Nemzetgyűlést meggyőzték arról, hogy megalakítsa a Walesi Tervező Bizottságot, amely körülbelül egy éve látott munkához, és ezalatt az idő alatt az alkalmazottak toborzásával és saját feladatainak meghatározásával volt elfoglalva.

Wales kis ország, és azt reméljük, hogy saját bizottsága néhány éven belül jelentős eredményeket fog elérni, ha mással nem, legalább avval, hogy a múltban ránk erőszakolt építészeti merényletek folytatását megakadályozza. Az észak-walesi Caernarfon fallal körülvett ősi városán a bizottság tevékenysége máris látható. A csodálatos fekvésű város a tenger és a Snowdonia heglánc között található. Az év első felében olyan pályatervet nyújtottak be, amely közvetlenül a tengerpartra tervezett új épületeket. Az angol építésziroda és a területfejlesztő egyáltalán nem törődött a helyszín értékeivel. A múltban számtalan ilyen esettel találkoztunk Wales-szerte. Ám ebben az esetben a Walesi Tervező Bizottság közbelépett. Nagy a valószínűsége, hogy az elrendelt vizsgálat a terv módosítását eredményezi. Talán épp ez a közbelépés fogja a dolgok menetét megváltoztatni. (2, 3)

A bizottságnak természetesen aktív szerepe is van. Egyszerű marketinggel, a Turisztikai Hivatal, a Walesi Területfejlesztő Iroda és a hozzájuk kapcsolódó vállalkozások újfajta szemléletével párhuzamosan a Tervező Bizottság előkészítheti a talajt a kívánatos tervek számára. Az olyan walesi és külföldi tervezők kiválasztásával, akik munkájukban a hely szellemének kifejezésére érzékenyek, a bizottság a jó környezet kialakításához járulhat hozzá. Lehet, hogy olyan példaértékű projekteket, talán éppen egy újfajta gyárépítészetet

fog támogatni, ami ellensúlyozni tudja az angol stílust, az egyetlen számunkra jelenleg hozzáférhető alternatívát.

Az új, sajátos környezet kialakításának egyik módja tehát a Walesi Tervező Bizottság nevelési és döntőbírói szerepkörében rejlik. A másik, közvetlenebb lehetőség: egy új, tipikusan walesi építészeti formakincs kidolgozása. A walesi nacionalizmus születésétől, az 1960-as évektől kezdve találunk olyan walesi építészeket, akik a walesi formakincs korszerű megjelenítésének szentelték munkásságukat. Legtöbbjük az ősi walesi épületek elemeit kutatta. Ezek az emlékek azonban nem szolgálnak elegendő jellegzetességgel ahhoz, hogy egy új formakincs kiindulópontjai legyenek. (4, 19)

Az ország legfontosabb hagyományos épülettípusai az ipari munkások városi és vidéki lakóházai, a mára nagyrészt lebontott régi ipari épületek, és természetesen a megszállók által ránk kényszerített várak és főúri kastélyok. (10, 16, 17, 18)

Hogyan alakítható ki ezekből egy sajátos walesi építészeti? Azt gondolom, sehoggy. Az efféle próbálkozások nyomán született az a dekoratív városi romantika, amely a XIX. századi angol Arts and Crafts stílushoz hasonlítható, ilyen például az 1978-ban épült gwyneddi önkormányzati irodaház.

Amíg egyetlen walesi építész sem tudnék megnevezni, aki ma ilyen romantikus úton járna, a Walesben dolgozó angol építészek a mai napig hajlanak erre. St. David's ősi városának újonnan kialakított, angolok tervezte központja azt sugallja, hogy az egyetlen, ami Walesben érdekes, a misztikus múltja. (22)

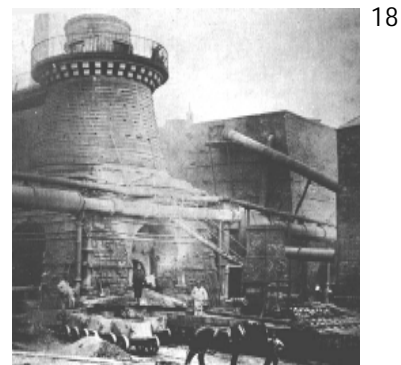
A Nemzetgyűlés hatalmas erőfeszítéseket tesz a fenntartható fejlődésért. Részben ennek eredményeként, a walesi építészek körében a fenntartható környezet kérdése igen fontossá vált, és ez a kortárs walesi építészeti egyik új ágának a filozófiai alapja. A fenntarthatóság kérdése a 60-as évek lázadó kultúrájából fejlődött ki, amikor számos alternatív közösség telepedett le Walesben. Egyes, indián sátrakból álló falvak több mint 30 éven át fennmaradtak, és ezen közösségek leszármazottai közül később többen közéleti személyiségek lettek. A Machynlleth melletti Alternatív Technikai Központ hasonló gyökerekkel rendelkezik. Valamennyi épületét önerőből és helyi nyersanyagból építették. A központ egyik programja az újrahasznosított hulladékból és mezőgazdasági melléktermékekből a fenntarthatóság szellemében előállított új építőanyagok kifejlesztése. Az ilyen módon kialakított épületek tisztán kapcsolódnak a környezetükhöz. (4, 5, 11)

Az építészek egy további csoportja a fenntarthatóság szempontjait igyekszik a történelmi gyökerekkel rendelkező építésmód iránti vággyal összekapcsolni, mintha az új épületeket a régiek elhullott morzsáiból klónozták volna. David Lea (munkáiról beszámolt az Országépítő 1997/3-4. száma) és hozzá hasonló tehetséges építészek keze alatt valóban gyönyörű, mély jelentést hordozó művek születnek anélkül, hogy bármilyen népmesei asszociációt akarnának kelteni. Az ősi mintáknak ez a megközelítése erősen utópisztikus. Politikai felhangja pedig a kiváltságos középosztály igényeit fejezi ki, azokét, akiknek megvan a lehetőségük arra, hogy „alternatív” életmódot válasszanak. A walesi társadalom zömének ez a választási lehetőség azonban nem adatik meg. (12, 13)

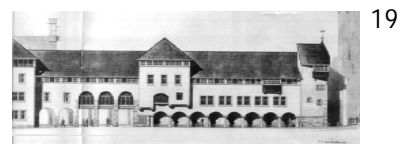
Ezt az építészeti szemléletet a modernista design dialektikája is áthatja. A tartalom és a környezetre való hatás mellett számára mégiscsak az építészeti a legfontosabb. Az ősi walesi építészeti megközelítése, úgy gondolom, sokkal jobban érdekli akár a külföldi építészeket is, mint a walesi népet. Ezenkívül ezek a munkák többnyire vidéken épülnek és nyilvánvalóan könnyen illeszkednek a természeti tájba.

De milyen hatékonysággal lehet a puritán, fenntarthatóság-központú szemléletet áttemelni azokba a városokba, amelyekben a walesiek többsége él? Legjobb tudomásom szerint erre még senki sem vállalkozott. Szerintem az új walesi építészeti bármely walesi városban vagy faluban meg kell állnia a helyét. Olyan harmonikusan kell beleillenie a környezetébe, mint a régi kápolnák vagy közösségi terek (working-men's hall), és legfőképpen a polgárok érzékenységének kiművelésére és találkozóhelyek kialakítására kell törekednie. Azoknak az embereknek az életét kell szolgálnia, akik számára épült. (6)

Mióta 1998-ban visszatértem dolgozni Walesbe, nekem is ez volt a célom. Ugyan Walesből származom és a walesi Építészeti Iskolában kezdtem tanulmányaimat, a szemléletet a londoni Architectural Associationban töltött évek során alakult ki, ahol később magam is tanítottam. Itt William Alsop és Peter Cook angol építészek tanítványa voltam, majd 15 évig Alsop irodájában dolgoztam. Diákéveim egyik meghatározó élménye volt az a feladat, hogy vennünk kellett egy képeslapot és találomra kiválasztanunk egy újságcikket. Ezután a cikk tartalma alapján terveznünk kellett egy épületet a képeslap által meghatározott

18

19

20

21

22

23

24

környezetbe. Bármilyen tapasztalatot ki lehet fejteni az építészetben. Ahhoz, hogy egy épület jelentéssel bírjon azok számára, akiknek készült, a közösség egyedi jellemzőit és közös tapasztalatát is figyelembe kell vennie. Más szóval, ha a tervezés során csupán a környezetben lévő épületekre történik utalás, legyenek azok történelmi vagy modernnek, nem tudunk valóban sikeres alkotásokkal hozzájárulni az épített környezethez.

Az is felmerült bennem, hogy a XX. század végével elérkezett a modernista építészet alkonya. A modernizmus dogmái végleg eltűntek. Az építészek már nem azt vallják, hogy egyetlen biztos módja van a tervezésnek és minden ettől eltérő irány helytelen. Talán végre megértjük, hogy ez az elmélet egy pluralista, globális társadalomban már aktualitását veszítette. Felismertük, hogy a design globalizációja – lassan a világ összes nagyvárosa úgy néz ki, mint egy amerikai belváros – az ökológiai monokultúra építészeti megfelelője.

25

Talán azt is megértjük, hogy bizonyos területeken szükségünk van a tömegtermelésre és a globalizációra, de az élet gazdagsága és öröme tapasztalataink sokféleségében rejlik. Az élet alapja a biodiverzitás, a civilizáció pedig a kultúrák sokféleségétől függ. Más szóval, a monokultúra akár egy ökoszisztémán, akár a civilizáción belül egyet jelent az élő halállal.

Wales még csak most lépett a függetlenség és az önállósodás útjára, most keresi identitásának kifejezőmódjait. A nemzetközi stílus hanyatlása az építészetben tehát nem is jöhetett volna jobbkor számunkra.

1998-ban visszatértem Walesbe, hogy a Walesi Millennium Központot megtervezzem. Ez az ország zeneművészeti központja, egy operával a központjában. Az épületben több színpad lesz, és különböző előadóművészeti társaságoknak, művészeti szervezeteknek nyújt otthont. Az építészeti dialektika vagy az autentikusság kérdése nem igazán foglalkoztat. Nagyon érdekel viszont az, hogy a Walesben felnövő és élő emberek mindennapi tapasztalatainak megfigyelése milyen építészeti ötleteket szülhet. Végül soron ezek a közös emlékek és tapasztalatok kötik össze az embereket és alkotják a nemzetet. A jövőbeli Wales énképét ezekre a tapasztalatokra alapozva fogjuk kialakítani.

26

Walesi gyerekkorom emlékei közé tartoznak a Cardiff-től 20 km-re nyugatra található southerndowni tengerparti nyaralások. Eszembe jutnak az észak-walesi kirándulások is, a hegyek uralta táj és a palaféjtes által átalakított városképek. Ezek az emlékképek nagy segítségemre voltak a Walesi Millennium Központ tervezésekor, ami kizárólag hulladékpala újrafelhasználásával épül. (24, 27)

27

Azokra a hatalmas ipari konstrukciókra is emlékszem, amelyek Dél-Wales völgyeit tarkították. Ezek a formák az épület alakjában és felületdíszítésében köszönnek vissza. A szénbányák hulladéktárolóiban megkövesedett fossziliák után kutattam. Valószínű, hogy nagyon sok walesinek vannak hasonló emlékei. Ezek nem különleges kalandok – ellenkezőleg, nagyon is mindennaposak. De azok számára, akiknek ez az épület készült, fontos jelentése van. (9 – korpafű-szár, 26, 28, 29, 30)

Az épületbe látogatók természetesen nem fogják ezeket az élményeket közvetlenül átélni. A látogatók többsége, ha érez egyáltalán valamit, az valószínűleg nem lesz több, mint az épülettel való egyfajta kellemes rezonancia.

Ezek az jegyek teszik karakteresen walesivé az épületet? Természetesen nem. De egyedivé, más épületektől különbözővé válik általuk. Olyan épületté, ami nem épülhetett volna máshol és máskor. Csak az ebben a szellemben épült, a környezet jellegéhez alakított épületekkel, amelyeket nem lehet a londoniakkal könnyedén összecserélni, leszünk képesek arra, hogy Walesben jellegzetes, polgári környezetet hozzunk létre.

28

A múlt lehet érdekes, de nem olyan érdekes, mint a jelen, és semmi nem lehet érdekesebb a jövőnél.

Trom Kata fordítása

29

30

Miklóssy Endre

AZ ÉPÍTÉSZET HŐHALÁLÁRÓL

FÜLEP LAJOS NYOMÁN

„Az építőművészet története a XIX. században megszakadt, vagyis a néhány ezer éves történet véget ért. Ezt nem szokták ilyen nyersen kimondani. De egyszer már meg kell tenni. A klasszicizmus után következő utánczás nem történet, hanem az ellenkezője.”

Fülep Lajos állapítja ezt meg a Célszerűség és művészet az építészetben címmel 1944-ben megjelent tanulmányában. Ilyen még nem volt soha. Előfordult, hogy egy-egy kultúrkör összeomlott, hogy ezzel az esztétikai értékrendje is megsemmisült – de hogy ne összeomlás, hanem belső átalakulás vezetett ide, az még nem fordult elő.

Fülep egyik alapvető világerőtelmező megállapítása az objektív korreláció. Olyasfélének jelent, hogy a világ változik, mégpedig nem is egyes elemeiben, mint tudomány, ismeretelmélet, etika, művészetfelfogás, hanem egészében, mindezt magába foglalva és meghatározva. A dolog „objektív”, ami azt jelenti, hogy nem függ az egyes emberek elhatározásától, szándékától, gondolkodásmódjától, hanem éppenséggel meghatározza ezeket és ekképpen érvényesül. Fülep rejtve hagyja, hogy ezt a változást mi határozza meg – teológus létére elvégre is ismeri a „hittitok” fogalmát. (Marx észrevett valamit belőle, ezért tekintette mindezt „felépítménynek” – csak hogy materialista világnézete folytán kénytelen volt magyarázatképpen leragadni a „gazdaság” mint mindezeket meghatározó alap fogalmánál, és ettől vált oly primitívvé és veszedelmessé a rendszere.)

Bőségesen kifejti viszont Fülep azt, hogy mi következik ebből az összefüggésből. Az építészeti probléma megváltozása pedig azért kulcsfontosságú, mert a legjobb bepillantást nyújtja magába a kor nagy megváltozásába.

Az esztétikai lényege az, hogy a formateremtő készség helyett csupán a variáló készség maradt. Ezt mondta Tábor Béla a szellem entrópiázódásának, azaz a különbségeket elsimító és a minőséget megszüntető „hőhalálnak”.

„A szellem nem tud olyan egységes lenni, mint a szellemtelenség.” – fogalmazza meg Fülep a dolgot. Azonban nem ítélkező, hanem iránymutató. Számára kevés a diagnózis, ha nem mutatja meg a gyógyulás lehetőségét. Az így elért nullapont ugyanis egyúttal azt is jelenti, hogy megint el lehet kezdeni. A negatívumnak, ami a megoldás keresésére ösztönöz, van egy „rossz” és egy „jó” lehetősége is.

A „rossz” a forma oldaláról való megközelítés, ami szerinte végülis nem vezet ki az eklektika szellemi nihilizmusából. A „jó” pedig a célszerűség irányából való megközelítés, csak úgy, mint az őskorban, vagy az archaikus kultúrákban, amikor maga a célszerű jelenti a szépet. „A célszerű teljes pozitívummá válik, ha művészetté lényegül át az építészetben. Ha – mert ez az, ami ma oly probléma, ami a történelemben sohase volt.”

Amikor Fülep ezt kifejtette, a funkcionális célszerűség elve éppen nyeresre állt, utána pedig valósággal elsöpört minden más felfogást. Hová jutott vele?

Rajta iskolázva a jó és a még jobb funkciótervezésben láttuk Aladdin csodalámpáját, amelyből majd csak előbukkan a szellem, ha elég lelkesen fényesítjük. Ámde honnan ered a funkció, ez az esztétikai varázsszer? A világ működéséről vallott elgondolásokból. Így beszélhetett Siegfried Giedion „szociális imaginációról”, amit Amerika például oly erős zsinórmértéknek tekintett, hogy maga alá temethetett olyan, kimondottan amerikai esztétikai minőségeket, mint a „Manhattan-stílus”, vagy Frank Lloyd Wright építésze.

Az a funkció, amire eme építészet támaszkodik, használat- és életmód-elemzésből került levezetésre. Az elemzés során kiindulunk egy technológiai sorból, vagy egy statisztikai felmérésen alapuló életmód-modellből. Így születnek a kereskedelmi forgalom által meghatározott bevásárlóközpontok, az anyagáram által meghatározott ipari csarnokok, a lakásfunkció-elemzésből meghatározott egyenlakóházak – ami nem mellesleg előfeltétele az iparszerű tömeggyártásnak is.

A lakógép, Le Corbusier szava, amely ma már groteszknak tűnik, éppen nem lekicsinylőnek volt szánva, ellenkezőleg. Olyasmint fejez ki, hogy ezredévek tévelygése után végre biztosítani tudja a lakásépítés a modern életformához tartozó észszerű fizikai keretet.

A baj azonban éppen itt kezdődik. Még csak nem is az a kérdés, hogy lesz ebből művészet, a kérdés ennél sokkal primerebb: hogy lesz ebből célszerűség?

A tökéletesen megtervezett funkció nem ismeri a változás lehetőségét. Pedig mind a technika, mind az életforma efemer, múlandó, de változtatni nyilvánvalóan csak akkor lehet, ha az építészeti kialakítás ezt lehetővé teszi. (Próbálja valaki egy hetvenes években épült panellakásba az azóta divatba jött mosogatógépet elhelyezni! Pedig ez a lakás olyannyira funkcionálisan tervezett...) A pillanatnyi helyzetre való tökéletes tervezés maga az, ami minden változtatást meggátol. Peter Blake ezért jellemezte meg joggal, hogy a „hagyományos” épületek jóval funkcionálisabbak. Persze, hiszen „nyitottak”, ezért mindig vannak benne lehetőségek a változás befogadására.

Érdekes, hogy a pillérvázás épület, amely megszabadítani látszott a teherhordó falak kötöttségétől, vagyis mintha korlátlan flexibilitást biztosított volna, sem igazán felel meg a változtatás igényének. Az, hogy a válaszfalakat át lehet helyezni, egyrészt olyan igénytelenség a belső térrel és a terehatárolókkal szemben, ami a térsztétikának még a pusztá fogalmát is kiküszöböli, de a legegyszerűbb épületefizikai igényekben, mint például hangszigetelési probléma is jelentkezhet. Másrészt egyhamar kiderül az is, hogy az először megtervezett alaprendezéstől, például a helyiségek térkapcsolataitól, csak jelentős funkciórontás árán lehet eltérni, hiszen a függőleges kapcsolatok (liftek, lépcsőházak), amelyeket egy megadott funkciórendhez terveztek, változtathatatlanok, és lehetetlenné teszik az értelmes elrendezés-változtatást is, amit a megváltozott célok igényelné-

nek. A toronyházban semmiféle érdemi flexibilitásról nem beszélhetünk.

Itt van azután, még nagyobb bajként a „jót” meghatározó előfeltevések rendszere. Talán még maga Sztalin, Hitler vagy Mao elnök se olyan biztos abban, hogy mi kell az embereknek és a társadalomnak, mint korunk egy-egy megvadult építész – főleg akkor, hogyha „várost” tervezhet. És tervezheti is, hiszen a modern társadalomban érvényesülő szervezetenövelési tendencia maga hozza a szerkezetek növelésének az igényét is. A lakótelep, aminek a szellemi alapja a lakógép, ennek a szerves velejárója.

A variálós üres szubjektivitás, amit Fülep az építőművészet pusztulásáért felelőssé tett, ekképpen jelenik meg a kiindulópontban, magában a célmeghatározásban. Ez az a homok, amire a balga ember építi a házát a Biblia példázatában. Ha egy célt valódi érték nélkül tűzünk ki, és meg is valósítunk, akkor mindenekelőtt magát az értéket szüntettük meg. A hamis értéken nyugvó világrend azonban mi egyebet tehetne?

Az előfeltevések egyik legfontosabb tényezője az, amit az életmód-kutató statisztikusok átlagnak neveznek, és amit életszerűvé tehetünk azzal a példázattal, hogy ha a férfiak átlagos lábmérete 42-es, akkor főleg más méretű cipőket gyártani.

Volt az ókori görögöknek egy ágyáról elhíresült királya, Prokusztesz. Ha a vendége nagyobb volt, mint az ágy, akkor levágta belőle az egyenlőséghez szükséges darabot. Ha viszont kisebb, akkor megnyújtotta őt a kellő méretre. Ennek a történetnek a modern formája az egyenlőségre szokott volt hivatkozni. Ez az eszme az ókori királyét mérhetetlenül meghaladó vérözönbe borította a világot, de még ahol nem tette is, ott is deformálta. Az, ami egyenlőségnek mondja magát, valójában ugyanis paternalizmus, a lényege az, hogy én mondom meg, mi kell neked, hiszen te nem vagy beszámítható. Természetesen megteremt a maga érvényesítésének a feltételeit is – valóban megfosztja az embereket attól a lehetőségtől, hogy gondoskodjanak magukról, tehát valóban gondoskodásra is fognak szorulni. A „célszerűség” így válik a kaloda öntőformájává.

Az eszme szétfoslásával azután eltűnt az építészetből is a kötelező haladási irány fogalma. Visszanyerte-e ezzel az alkotó szellem a szabadságot?

Visszatérve Fülep diagnózisához, ő azt állította, nincsen más út, mint a célszerűből fejleszteni ki az esztétikai minőséget. Ez nem egy pillanatnyi helyzethez fűzött rögtönzése, hanem művészetfilozófiájának alapja. Az esztétika eredetileg benne rejlik magában a célszerűben. Az archaikus, vagy a népi kultúrák használati tárgyai ezért eredendően szépek is. A szép a közvetítő a jó és az igaz között – idézi Aquinói Szent Tamást. Ez a célszerűség a szellem alázata az élet előtt. Ebből az alázatból nőhet ki az immár esztétikai önállósággal is rendelkező spirituális magaskultúra. A nullaponton, korunkban, amidőn mint Fülep mondja, véget ért a platonizmus világkorszaka, vagyis az a lehetőség, hogy a világot az absztrakt általánosságból kiindulva magyarázzuk és rendezzük be, ez a felemelkedés egyedüli lehetősége: a konkrét jelentésből kiindulni.

A problémánk tehát világosan látható. A zsinórmértékként szereplő célszerűség maga is csak egy normális világban igazíthat el a normális irányába – hiszen önmagában véve nem evidens értékhordozója az abszolútnak, hanem csupán az adott világ olyannyira relatív és kétes igényei szerint értelmezhető. A „célszerűség esztétikája” nem valósítható meg addig, amíg magára

a világállapotra vonatkozó kérdést nem tudjuk megválaszolni, hiszen ettől függ az, hogy valóban célszerű-e magasabb értelemben is, amit csinálni akarunk. De honnan indulhatunk el ehhez?

Bizonyos, hogy az építészek maguk is érzékelik azt a problémát, ami az elvi alapjaik megsemmisüléséből állt elő, és ha Fülep problémalátó mélységéig nem jutnak is el, azért csak filozofálnak. Mióta világ a világ, nem volt ennyi filozófus az építészek között. Ez még rendjén való. „Mindaddig természetes állapot a válság, amíg a szellem bele nem tanul a megnövekedett és megváltozott világ feladataiba.” – mondja Fülep.

Az építészek ekképpen keresik a formateremtés elveszett kiindulópontját. Ezért elmélkednek a világról. Született már ebből olyan világrendező elv, mint Doxiadisé, történetfilozófia, mint Lewis Mumfordé, kritikai ontológia, mint Hans Sedlmayeré, de a voltaképpeni cél, a Forma új megalapozása, vagyis az építőművészet újratemtése igencsak fogyatékosan sikerül. Van ennek egy immanens, a dolog belső lényegében rejlő és van egy külső meghatározó oka is.

A célszerűségből és csupán abból kibontható esztétika tétele annak dacára is érvényesnek tűnik, hogy a funkcionális abszurdizálta, és hogy egyébként is kiderült, mindinkább abszurdizálódó világunkban mennyire nem magától értődő az a célszerűség, amire támaszkodni kellene. De a nehezen megoldható feladat is feladat.

Van a XX. századnak egy hosszú kísérlete, amit organikus építészetnek mondanak, mivel a formát az épület és az organizmus analógiájából akarja meghatározni. Maga az elv voltaképp tekinthető a legtisztább funkcionálisnak is, hiszen minden organizmus tökéletesen célszerűen van felépítve. A kérdés csak az, hogy ez az analógia miképpen vihető át az épületre.

Az organikus építészet részint Rudolf Steiner antropozófiájából, részint Frank Lloyd Wright természetközeli építészetéből indult el. Valószínű, hogy a fiatal Wright préri-házai a Fülep által igényelt összefüggést, vagyis a célszerűnek a közvetlen esztétikumává válását a legjobban közelítik meg. De a helyzet tovább bonyolódott, ezt a módszert a nagy amerikai se tudta maradéktalanul folytatni, és éppen a funkciók komplexitásából felvetődött igények miatt nem. Ki kellett dogoznia ezért egy olyan módszert, ami mégiscsak a formából indul ki, és ez a megformálás az, amivel az organizmust imitálni lehet. Ő a formához analitikus úton jut el, de az organikus építészek újabb nemzedékei jobban szeretik a dedukciót, vagyis a szimbólumelemzés módszerét. Eközben olyannyira hadat üzennek az előző kor funkcionálisnak, hogy a tervezésben az épület-funkció vagy a funkcionális épületszerkezet néha szinte kerülendő rosszként jelenik meg. Az épület viszont így úton van affelé, hogy térplasztikává, belülről is élvezhető szoborrá váljék.

Az integrációs készség pedig csekély. Ha az eklektika nem is önálló stílus, mint Fülep mondja, hanem csupán önkényes utánpótlás, legalább képes beilleszkedni egy városszövetbe. Az új individualizmus azonban alig ismeri ezt, protestáló formája éppoly kevéssé, mint a konformista. Nem is ismerheti, hiszen a részek összeillesztésének az adottsága magából az alkotóból is hiányzik. Az épületek kicserélődésével így erodálódik lassanként a történelmi városok esztétikai megjelenése, követvén a társadalom széthullását, és így lesz úrrá rajtuk az esztétikai „hőhalál”. Hiszen egy tisztán posztmodern épületekből álló városban már semmiféle esztétikai összhang nem volna. Ami egyébként valóban „objektív korrelál” a világállapottal, annak a kö-

zösségnek a megszűnésével, amely hajdan a város stílusának egységében a maga egységét látta.

A fő nehézség mégis az, hogy az építészeti stílussteremtés belső problémaköre beágyazódik a külső meghatározottságba. A szellemnek ahhoz, hogy visszatérhessen a teremtő szabadság állapotába, mammonismeretre van szüksége. Ezt a szót Szabó Lajos használja ebben az értelemben az Evilági Úr megjelölésére, a Hegyi Beszédnek megfelelően. Csupán ez teheti ugyanis lehetővé a Mammontól való elszakadást, vagyis hogy vissza tudjuk szerezni azt, amit a szekularizáció évszázadokon keresztül, változó és egymást meghaladni vélő rész-értékek hivatkozásában elvesztegetett, és ami napjainkra kizárólag a Profit nevezetű istenséget hagyta meg, mint egyedüli értékfordozót.

Változtatásra kizárólag a szellemi rangját visszanyerő teológia lehet képes. (Nem oktanul adta Szabó Lajos korszakos jelentőségű tanulmányának a Teocentrikus logika címet). A XX. század első felében Bergyajev beszélt „új középkorról”, mint közeledő megoldásról. Sokkal mélyebbre sülyedtünk ugyan azóta, mint amit az optimista orosz vallásfilozófus képzelhetett. A javaslatai ezért konkrétan tán meg se valósíthatóak. De ez a lényeg nem érinti. E teológia – bárminő hihetetlennek tűnik is – a mindennapok tudománya létszen, és ekképpen igazolódik egyebek között Fülep várakozása is a funkció érték- és szépségmeghatározó szerepére, ami egy immár normális életben valósulhat meg. El fogunk jutni ide bizonyára – csak az a kérdés, hogy mikor, és hogy mi marad meg addigra a világból.

Az építészet bizonyos értelemben mindig igent mond arra a világra, ahol tevékenykedik, hiszen annak az elfogadott törvényei rögződnek az épületben. Hogy csak a legegyszerűbbet mondjam, a ház megépülése a megbízó egyetértésétől függ. A kérdés itt az, hogy abban a helyzetben, amidőn megszűnt a platonizmus, vagyis megszűnt a vitathatatlan esztétikai kánon is, miképpen lehet ezt az egyetértést biztosítani.

A világ kitalált erre egy jól működő álmgoldást, ami a Pénz sznobizmusára támaszkodik. Az eszmei vákuumban a csapatba verődött építészek fellépnek egy-egy csalhatatlannak hirdetett pszeudo-filozófiával, amihez képest nyilvánvaló pénzkidobás

lenne bármi másfélét építeni. Tom Wolfe húsz évvel ezelőtti tanulmánya (From Bauhaus to our house), amit Bartos Tibor Bauhausból búgatóba címmel magyarított (megjelent az Országépítő 1999/3. számának mellékleteként), jó leírást ad ennek az azóta szárbá szökkent folyamatnak a keletkezéséről.

De hát valamiből mégiscsak kell formálni. Prokrasztész megbukott, a célszerűség elvével megbirkózni nem tudtunk, a világhelyzettel szembe nézni nem merünk. Van ugyan egy csoportideológiánk, de a forma ebből mégsem igazán vezethető le. A végiggondolható utak bezárulásával jö a tudatalatti, mint megvilágosító intuíció, mint az új minőség kezdete. De ebben már igen határozottan érvényesül az entrópia-törvény. Nem szolgálhat mással e szisztéma, mint a formáknak a belső összefüggés nélküli applikációjával. Ezek a formák még csak a történeti építészeti stílusok egybeolvasztását sem próbálják, mint még az eklektika. Erősen érvényesül viszont bennük az egyébként megtagadott funkcionális rajongása a gépszerű iránt.

Am ha nincs olyan kánon, ami a jót a rossztól megkülönböztetné, akkor hogyan lehet eladni éppen ezt az épületet, és nem valami másikat? Itt jön be az Iskola, a maga kivívott és a korszerű tájékoztatási rendszereszközeinek a felhasználásával ellenállhatatlanná növesztett tekintélyével. Szembeszállni vele már csak azért sem tanácsos, mivel ő hozza a Pénzt. És ekképpen az egész építési-tervezési folyamat a Pénz világtörvényei alá rendelődik.

Ó, Aristotele Fioravante, aki évekig tanulmányoztad Moszkvában a pravoszláv templomépítést, míg megépítetted az Uspenszkij székesegyházat, a nyugati reneszánsz és a keleti ortodoxia szintézisének ezt a remekművét! Manapság ez már egészen másképpen kell történni. A tekintélyessé avatott, és éppen ezért a Pénz által is kedvelt Mester úrhajón száguld a Föld felett, akár a gólya a levegőben, és a magukra adó nagyvárosok fölött le-lepottyant valamit, az Eszme helyi megvalósításán ügködő segédezők számára.

Fülep Lajos mondta egyszer, hogy amije van a heréltnek, azt tudja adni a szomszédasszonynak.

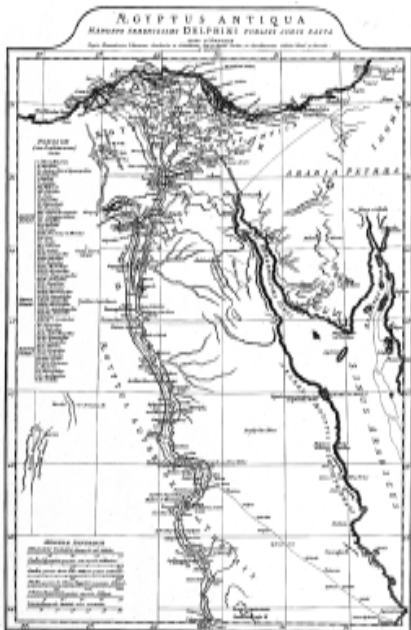
Bp. 2003.május.

KÖRNYEZETVÉDELMI FÓRUM A tervezett verespataki aranybánya megvalósítását megakadályozandó, a Magyar Természetvédők Szövetsége a CSEMETÉ-vel és a Greenpeace Magyarországgal együttműködve október 9-én Szegeden tájékoztatót tartott. A rendezvényen a Maros-mente lakói és a civil szervezetek mondták el aggodalmaikat. A cianos technológián alapuló beruházás minden eddiginél nagyobb mértékű veszélyforrást jelent hazánk számára. Persányi Miklós miniszter úr tájékoztatta a résztvevőket, hogy a kormány milyen lépéseket tett annak érdekében, hogy a térség elkerülhessen egy újabb környezeti katasztrófát.

A bánya megnyitása két település teljes felszámolásával, több száz család kitelepítésével, értékes római kori leletek megsemmisítésével, a természeti környezet drasztikus átalakításával járna. Stephanie Roth elmondta, hogy a bányatársulás a kivitelezéshez szükséges engedélyek hiánya ellenére már elkezdte a munkálatokat, illegális robbantásokat végez a hegyekben, bulldózerrel dönti romba a felvásárolt házakat. Még a vízbázisra is rátette a kezét, elzárta a vezetékes szolgáltatást, így a helyiek az iskolából kénytelenek hordani a vizet. Mindezt azért teszi,

hogy a lakosságot megfélemlítse, és még az engedélyezés előtt a saját céljainak megfelelően lerombolja, durván átalakítsa a tájat. Persányi Miklós kijelentette, hogy a környezetvédelmi tárca a kezdetektől felvetette a tervezett verespataki bányanyitással kapcsolatos kérdéseket. A miniszter felhívta a figyelmet arra, hogy a környezetvédő szervezetek más hangnemet és munkamódszereket engedhetnek meg maguknak, mint ami a kormányok egymás közötti hivatalos kapcsolataiban elfogadott. A minisztérium legfontosabb lépéseinek Persányi Miklós a román-magyar határvízi egyezmény aláírását és a környezetvédelmi vegyesbizottság megalakítását nevezte.

A rendezvény szervezői remélik, hogy a párbeszéd a minisztérium és a civil szervezetek között folytatódik, és előbbi a jövőben is megtesz minden szükséges lépést annak érdekében, hogy a beruházás ne valósuljon meg. A civil szervezetek fenntartják álláspontjukat, hogy a környezeti kérdések nem ismernek sem nemzetiségi tényezőket, sem országhatárokat. Elvárják, hogy a szaktárca az eddigi lépéseken túl szakmai és anyagi szempontból is felkészüljön a projekt hatástanulmányának és egyéb dokumentumainak kormányzati és társadalmi elemzésére.

Az ókori Egyiptom térképe

A babiloni Istár-kapu mázas téglaburkolattal

A Tigris és az Eufrátesz vidéke

Kampis Miklós

ELŐADÁS AZ EGYIPTOMI ÉPÍTÉSZETRŐL

A Műegyetemen megkezdődött és jelenleg is folyik a „szerves építészet” tárgy fakultatív oktatása. Az általános bevezető előadások után került sor Kampis Miklós kultúrtörténeti-szellemtörténeti óráira, amelynek anyagát rövidítve, szerkesztve közöljük. A későbbi számainkban a gyakorlati munkák, illetve további előadások (Kálmán István, Pap Gábor) ismertetésére kerül sor. A kurzus szervezői tankönyv formájában kívánják megjelentetni valamennyi előadás anyagát. (Turi Attila az építészek nélküli építészetéről, Csernyis Lőrinc a megalitikus építményekről tartott beszámolót.)

Az előadást négy részre bontottam. A bevezetés után az első részben a mezopotámiai és az egyiptomi kultúrkör közötti összefüggéseket nézzük meg. Vannak közös, és vannak lényegesen eltérő vonásaik, és még olyan esetben is, amikor közös vonásról van szó, fogjuk látni, hogy jelentős eltérés van a kettő között. A második részben megpróbáljuk azt a szemléletmódot elemezni, ami ahhoz szükséges, hogy én erről az egész témakörrel beszélni tudjak. Ezzel kapcsolatban néhány szemelvényt fogok felolvasni, hogy érzékeltsem a különbséget a mai, normális szemlélet, és a között a mitológia között, amiről beszélni szeretnék.

A következő alkalommal meg fogjuk kísérteni az egyiptomi építészet néhány elemét, a templomot, a piramist és a szfinxet összhangba hozni ezzel a szemlélettel, megpróbáljuk megkeresni az egyiptomi mitológiai problémának az építészettel való összefüggését. Végül pedig megpróbáljuk megvilágítani, hogy mi az összefüggés a szerves építészet és e között a történet között, és néhány olyan szemelvényt fogunk elolvasni, amelyek hitem szerint rávilágítanak arra, hogy itt komoly összefüggés van.

Az első térkép a mezopotámiai térséget mutatja, és ebből két dolog kiderül, hogy jellegzetesen folyami kultúráról van szó, és hogy két folyó van itt, amelyek Északról déli irányban folynak. A következő térkép Egyiptomot mutatja, az egyetlen folyójával, amely Délen ered, és 6600 km a teljes hossza, a világ egyik leghosszabb folyója. Ennek egy viszonylag rövid szakasza az, amely mentén az egyiptomi kultúra, az Egyiptomi Birodalom létezett. A Nílus magas sziklafalak között folyik, egy fennsíkra vajt hasadékokban, amely 100-150 méterrel magasabban fekszik a folyónál. Hajdanában az egész völgyet kitöltötte a Nílus, de már az ókorban visszahúzódott a jelenlegi medrébe. Ez azt jelenti, hogy egy kb. 1500 km hosszú és mintegy 15-20 km széles földdarabról van szó, kisebb mint a mai Belgium, amelyen egyáltalán földművelést lehetett folytatni és emberi kultúrát lehetett létrehozni. Ezen a földdarabon született meg a világtörténelem egyik leghosszabb, kb. 4000 éven át fennálló kultúrája, az ókor egyik leghatalmasabb birodalma. Ezt körülveszi a sivatag, ahol semmiféle élet nincs és nem is lehetséges.

Ezzel szemben a másik területen az Eufrátesztől Nyugatra sivatag van, a két folyó között mocsaras és zöld vidék, Kelet felől megint egy zöld vidék, azután következnek a hegyek. Tehát a helyzet lényegesen különbözik földrajzilag, geomorfológiai értelemben az előzőtől: az be van szorítva két sziklafal közé, itt könnyen tudják változtatni a helyüket a folyók. A Nílus évmilliók alatt kivájta magának a medrét, kész, tovább nem tud menni. A Tigris és az Eufrátesz időnként változtatják a medrüket, ami az egész mezopotámiai kultúrkör történetére kemény befolyással van. A két folyó között az is lényeges különbség, hogy a mezopotámiai tölcserőrkolatot csinált, a Nílus egy hatalmas deltát épített ki magának a Földközi-tenger felé, ami egészen más történésekre ad lehetőségeket. A delta, miután kiszáradt, földművelésre kiváló talaj volt, a torkolat viszont kiváló kikötő, ezek hajós népek voltak, és a kereskedelem feltételei adottak voltak.

Ha tovább megyünk az összehasonlításban, mindkét társaság a meleg égövben van, a mérsékelt és a meleg között. Csakhogy Egyiptom éghajlata borzalmasan száraz, ma is. A két folyam között és a hegyek lábánál eső van, ez óriási különbség, a Nílus

egyszer árad egy évben, meghatározott időpontban, június 19-én. Amikor visszahúzódik, a földeken lehet vetni, a gabona szempontjából kitünő időpontban. Az Eufrátesz és a Tigris kétszer áradt egy évben, egyszer a Tigris és egyszer az Eufrátesz, és nem olyan időben, ami a gabonatermesztésnek megfelelt volna. Ennek következtében ott egészen más gazdasági struktúrát kellett kialakítani, jóllehet folyami kultúra volt az is, de a tárolásnak, a csatornázásnak és egyéb dolgoknak sokkal nagyobb szerepük volt, mint Egyiptomban.

Nagyjából azonos időpontban kezdődött ez a két kultúra, tehát Krisztus előtt kb. 3000-3500 évvel, ezzel szemben az egyiptomi kultúra kb. Krisztus után 600-ig fennmaradt. Az más kérdés, hogy ilyen-olyan hódítások jöttek, provincia lett, de maga a kultúrkör eddig fennállt, a mezopotámiai Krisztus előtt 600-ban a perzsa hódítás következtében megszűnt.

Mindkét társadalomban domináns szerepet játszottak a mítoszok és a misztériumok. De míg az egyiptomi misztériumok története nagyjából folyamatos volt és lényegileg nem változott, addig a másik területen először itt alul, később följebb, aztán még följebb Délről Észak felé haladva alakultak ki újabb városállami struktúrák, tehát nem egységes kultúráról van szó, hanem városállamok térben és időben változó sokaságáról, aminek következtében a misztériumok és a mítoszok is sokkal változatosabbak voltak. Mindkét esetben centrális államszervezet alakult ki, nagyon erős központi szervezet. Az egyik esetben ez kiterjedt a Nílus egész hosszára. Más kérdés, hogy a négyezer év alatt előfordult, hogy támadások következtében darabokra szakadt, de egységes állam volt, amelynek először Északon volt a központja, később áthelyeződött a közepére, a mai Luxor helyére. A másik esetben mindig egy-egy városállam volt, amely az uralkodó szerepet töltötte be a térségben. Nem arról van szó, hogy a többiek elpusztultak – bár arra is van példa –, hanem, hogy egy-egy városállam a többire rátelepedett. És van még egy döntő különbség, hogy az Egyiptomi Birodalomban egyetlen egységes (totalisan ismeretlen!) etnikum uralkodott. Halvány fogalma sincs senkinek, hogy az egyiptomi nép, amelyet a reliefeken látunk, honnan jött, miféle etnikum volt, az az egy biztos, hogy egységes volt. Az uralkodó rétegre mondom ezt. Mert rabszolga volt mindenféle meghódított népből, többféle nép élt egy birodalom keretei között, de az uralkodó etnikum az négyezer éven keresztül, mondhatni, azonos volt.

Ezzel szemben a másik területen a sumér kultúrával kezdődött a történet a tölcsértorkolathoz közeli városokban. Sokféle elmélet van arra, hogy korábban létezett egy úgynevezett protosumér kultúra, ebbe ne menjünk bele, ez nagyon bonyolult. Utána következett az akkád hódítás, azután jöttek a médek, a médek után jöttek Északról a legharciasabb asszírok. Ezért a két birodalom tudományos megközelítése is egészen más, mert itt külön van sumerológia és assziológia, egyiptológia meg csak egy van. Amikor itt városállamokról beszélünk, azt nem egészen úgy kell gondolni, mint a görög városállamok esetében, azok egyrészt mint városok is sokkal kisebbek voltak, másrészt a hatalmuk is kisebb volt, a macedón hódításig soha nem tudott kialakulni egy egységes birodalmi szerkezet. Mezopotámia viszont teljesen egységes birodalom volt. Az biztos, hogy mindkettő hierarchikus szervezet volt, egy uralkodó és egy papi kaszt irányította az egészet, ők voltak azok, akik meghatározták a társadalmi struktúrát. A két területre jellemző tudatállapotról tömören azt mondhatjuk, hogy mindkettőre jellemző, hogy az ember a figyelmét már kifelé fordítja, a környezete felé irányul a figyelme, és megpróbálja ezt a figyelmet a maga képességei szerint uralni. Itt van a különbség a két kultúra között: az egyiptomi inkább geometer volt, a Föld felé fordult, és az összes eszközt, amivel rendelkezett, ennek szolgálatába állította. A káldeus kultúra inkább a csillagok felé fordult, a csillagok állását vizsgálta. Az egyiptomi ennél fogva a tér problémájába ütközött, a tér problémájával kezdett foglalkozni, a káldeus pedig az idő problémájával. Tehát lényegesen eltérő volt az a környezet, amely felé a figyelmük fordult.

Mindkét kultúrában nagy szerepet játszott az írás és az írnokok. Most először kísérletünk meg olyan gondolatot, amely némileg eltér a megszokottól. Tessék elképzelni egy helyzetet, amikor még nincs írás. Szinte lehetetlen, mert kisgyermek korunktól megszoktuk, hogy létezik A meg B. Számunkra természetes, hogy amit írásra használunk, az betűírás. Tessék elképzelni egy közösséget, amelynek a figyelme kifelé fordul, a környezete irányába, és arra kap belső indítékot, hogy próbálja megragadni és rögzíteni a gondolatait. A számukra ez valamilyen varázslat. Tessék elgondolni,

Sumér istenszobor

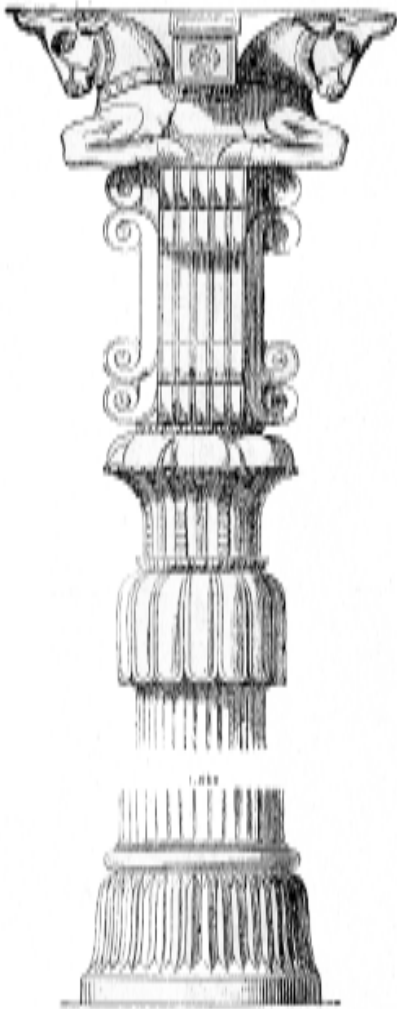

Akkád emberfejű oroszlán

Újsumér Gudea-szobor

Xerxész perszopoliszi palotájának oszlopa és kapujának romjai

Szárnyas, kosfejű oroszlán az Istár-kapuról

hogy tegnap még nem létezett, holnap meg már van ez az eszközrendszer, amely arra való, hogy azt az alaktalan valamit, amit én átélek, mint valami gondolatot, azt rögzítse, anyagba tegye és kvázi az örökkévalóság számára megőrizze. Ez valami fantasztikus fordulata az emberi életnek, legalább olyan izgalmas, mint amit ugyanezen birodalmak az állatok háziiasítása és a földművelés terén kifejtettek.

A városállamok azt követelték meg, hogy zárt fallal körülvett települések legyenek, a közepükön templommal. Ezek a települések voltaképpen nem az emberek számára épültek, hanem annak az istennek a számára, aki középen trónolt, a benne lakó emberek ennek az istennek az alárendeltjei, szolgálói voltak. Ha mondjuk egy ellenséges hadsereg behatolt a templomba és összetörte az istent, akkor vége volt a háborúnak, mert akkor istenük azt elvesztette. Tessék megnézni a képen a sumér királyok kéztartását, azt az összekulcsolt kezét, amely a jang-jin jelnek felel meg, tehát nem azért tartják így a kezüket, mert fájnak, hanem mert ez a világ kettősségének szimbóluma.

Az előbb azt mondtuk, hogy írás létezik mind a két helyen. De addig nem tudták megfejteni az írást, amíg rá nem jöttek, hogy ez mássalhangzó írás, tehát ugyanúgy, ahogy a héberben és az arabban, csak mássalhangzókat írtak. Ki olvasta Mici Mackót? Mi van fölírva a bagoly ajtajára: krm csngtn. Ki se tudjuk mondani, ez bizony nagy nehézség. A becsületes tudósok, így Kákosy László tanár úr is, becsületesen bevallották, fogalmuk sincs, hogy az egyiptomi magánhangzók milyenek voltak. A tudományos írás nem is használ semmi mást, csak egy számmal jelzi, hogy szerintük ehhez a jelhez hány magánhangzó tartozik. Mondjuk a nb jele mellé odairják, hogy kettő, mintha négyzetre emelnék.

Az egyiptomi képirás jelentése, bár borzasztó nehezen, de megfejthető. Ahhoz, hogy el lehessen olvasni egy egyiptomi szöveget, állítólag 700 jelet kell tudni, de később, a Ptolemáioszi korban ez felment 7000-re.

A másik kultúra az ékírást találta fel. Tudósok szerint ebben sokkal inkább fel lehet fedezni az írás „természetes” fejlődési irányát. Nevezetesen előbb fogalomírást produkáltak, ami azt jelentette, hogy egy jel egy fogalom. Utána áttértek a szótagírásra, majd elérkeztek a betűírásig. Ezt a folyamatot lehet fejlődésnek is, és lehet korrumpálódásnak is felfogni, mert eleinte egy egész fogalmat tudtak megjeleníteni egy jelben, a végén csak egy hangot. Ez sokkal inkább elterjedt a környező népeknél, mint a hieroglif írás, és akárhány etnikum jelent itt meg, mindegyik ezt az írást használta.

A következő dolog megint nagyon nehezen érthető. Mindkét kultúrában azonos. A gondolkodásukban az az analízis, ami mi a fejünkben van, egyszerűen nem létezett. Ennélfogva a tudomány, a vallás és a művészet egy és ugyanazon dolog volt. Mindazt, amit tudtak a világról, rögtön föl is vették a reliefsre, vagyis minden tudásuk ott szerepel a képeken. Ez nem olyan dolog, hogy a nagy művész azt rajzolja, amit akar, hanem a művészet nagyon kemény szolgálat volt. Tessék elképzelni, hogy ezt az életnagyságnál valamivel nagyobb reliefet, amelyen a halott szemben áll Ozirisszel és számos istenség veszi őket körül, ugyanezt a jelenetet negyvenkétszer faragták ki. Csak a feliratok változnak, mert más a kérdés, és más a felelet. Ez számunkra elképzelhetetlen, semmi sem vehetne rá arra, hogy ezt az emberfeletti munkát negyvenkétszer azonos formában megismételjük. A mi szempontunkból ez teljesen értelmetlen. Az ő szempontjukból viszont ez volt a döntő. Nem a különbség, hanem hogy a 42 fázist a mítosznak megfelelően megjelenítsék.

Egy másik dolog a tudás és a gyakorlat egysége. A művészek mesteremberek voltak, kőfaragó iskolákban tanultak. Láttam egy megdöbbentő méretű, egyenetlen felületű követ, amelyre egyetlen lendületes krétavonallal rá volt rajzolva a fáraó, amelyet abból ki akartak faragni. Ezek nagyon nagy tehetségű emberek voltak, számunkra elképzelhetetlen képességekkel.

Mind a két társaság nagyon sok dolgot talált fel az érdeklődésüknek megfelelően. A babiloniak osztották fel a napot 24 órára (ők 12 kettős órában gondolkodtak, ami logikusan következik a homokóra használatából), ők osztották fel a kört 360 részre. Irgalmatlanul sokat építkeztek, és nagyon fontosnak tartották a környezetük alakítását. Az Eufrátesz és a Tigris környékén rengeteg csatornát kellett csinálniuk, ők találták fel a téglát is.

Az egyiptomiaknál a települések sokkal nyitottabbak voltak. Míg Mezopotámiában számos települést föltártak, addig Egyiptom területén alig találunk városokat. A legtöbb városra ugyanis folyamatosan rátelepültek, Kairó alatt is biztos van valami, Luxor alatt is, csak azt nem lehet kiásni.

Az egyiptomiaknál központi téma volt a halál utáni élet, és a halál maga. Nagyon durván fogalmazva, a mezopotámiaiak gondolkodásának középpontjában viszont a halhatatlanság és az élet áll. A Gilgames eposz arról szól, hogy Gilgames nem akar meghalni, és elindul, hogy a halhatatlanságot megszerezze. Nem szellemi értelemben vett halhatatlanságra gondol, hanem továbbra is szeretne küzdeni a bikával, élni a földi életet. Az egyiptomiak egészen másképp gondolkodtak. A halál utáni életnek, látni fogjuk, az építkezéseiknél, a különböző tárgyaiknál óriási jelentősége van. Az egyiptomi kultuszokat, misztériumokat a görögök veszik át. Nemcsak Hérodotoszra gondolok, aki az egész Közel-Keleten megpróbált mindent megtudni, hanem Platónra és Pitagoraszra, aki állítólag Egyiptomban járt és ott beavatást nyert, tehát közvetlen információkkal rendelkezett, és ezek az ismeretek az antikvitásokon keresztül beépültek az európai tudásba is. A káldeusok viszont a macedón hódítás következtében átadták a perzsáknak, amit tudtak, és perzsa közvetítéssel és arab közvetítéssel jut el mindaz az ismeret, amelyről beszélünk, Európába, vagyis hozzánk.

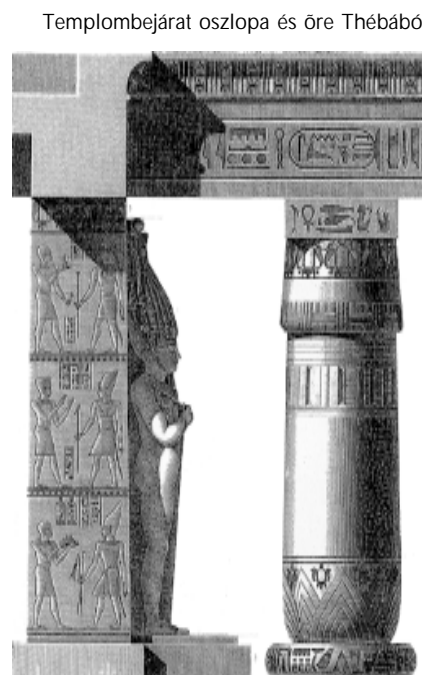
Most arról kellene kicsit beszélni, hogy az a szemlélet, amelyet néhány gondolat erejéig felvillantottam, milyen nézőpontot jelent, mik a forrásai? Ezzel bizonyos értelemben megközelítjük azt a kérdést is, hogy mi köze van mindennek a szerves építészethez, mert ennek a szemléletnek egyik forrása az antropozófia, amiről még lesz szó. A másik dolog, hogy azt gondoljuk, nem helyes, ha a történeti korokat az ösbutaság elméletével közelítjük meg, ha azt képzeljük, hogy az elődeink pontosan olyanok voltak, mint mi, csak éppen hülyébbek. Ezzel szemben azt állítjuk, hogy minden gondolatunkban, minden sejtünkben, teljes valónkban benne van az egész emberi történet, és hogy aki ennek hátat fordít, az tökéletesen el fogja veszíteni saját magát előbb vagy utóbb. A harmadik forrás, amelyet muszáj a szerves építészet vonatkozásában említenem, a szecesszió. Az európai kultúra utolsó nagy kísérlete, hogy hogyan lehet egy egyénre alapozott világban stílust teremteni.

Hogyan lehet az antropozófia szemlélete alapján megközelíteni az egyiptomi gondolkodást? Ez a legnagyobb nehézség. Mint ahogy azt sem tudjuk megközelíteni, csak valami halvány érzéssel, hogy milyen lehetett az az ember, akinek a kultúrájából hiányzott az írás vagy a kerék. Az antropozófiát úgy próbálom fölhasználni, sok minden mással együtt, hogy kiderítsük, a derék egyiptomiak hogyan gondolkodtak. Ehhez a következő apróságot kell tudnunk: az antropozófia egyik tanítása, hogy nincsen létező tudat nélkül. Ez nagyon kemény állítás. Az antropozófiái szemlélet számára a kristálynak is van tudata, amit úgy nevez, hogy transztudat. A növénynek is van tudata, ezt mi is ismerjük, ez az álomtalan mély alvás tudata. Valamennyien tudjuk, hogy mi a különbség az álomtalan mély alvás és az álmodó tudat között. Az álmodó tudat ugyanis az állat tudata. Az álomban belső képeket látunk, az álomtalan mély alvásban meg nem látunk és nem érzékelünk semmit, de ha fölébredünk, akkor még mindig mi vagyunk. Eszerint az emberi tudat, amivel rendelkezünk, a nappali éber tudat. Fölébredünk: hála istennek, csak álmodtam. Azt azért hozzá kell tenni, hogy amikor álmodunk, nem az van bennünk, hogy álmodunk, hanem véres valóságnak éljük át, ami velünk az álomban történik. Az emberi tudat, amivel az ember ma már rendelkezik, egy fejlődési sor állomása. Az tehát nem vicc, hogy állat és ember között rokonság van, hogy ne lenne, mi is álmodunk a mai napig. Az sem vicc, ha valaki kitalálja, hogy növény és ember között mély rokonság van, hisz álomtalan mély alvásban is vagyunk néha. E tudatformákat átéljük, csak nem figyelünk rá, mert nem fizetnek érte. Ezt a kristálytudatot viszont nem tudjuk átélni. Tulajdonképpen ez is megvan, csak akkor már nem figyelünk rá, mert ez a holttest tudata.

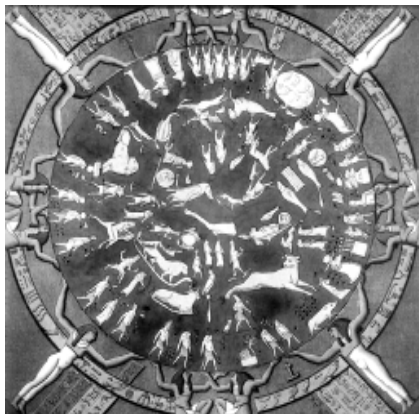
Ez már nem olyan szemlélet, mint amelyet megszoktunk. Ezzel a szemlélettel viszont talán meg tudjuk közelíteni, hogy ezek a derék emberek hogyan gondolkodtak, mert ők természetesen pontosan tudták, és pontosan át is élték. A mi mai éber tudatunk rendkívül éles, pontos és körülhatárolt, egyértelmű fogalmi rendszert tükröz. Az egyiptomiaké ilyen nem volt. Ahhoz, hogy ezt a tudatot ilyen precízen tudjuk irányítani, ahhoz a teljes emberi konstrukciónak egyetlen egységbe kell tömörülnie, és tökéletesen le kell fedni a fizikai korpusz térfogatát. Az egyiptomiaknál nem így volt. Tessék arra gondolni, hogy akkor még csecsemő az emberiség. Ma is a csecsemő feje tetején lyuk van, nem is kicsi, és később, ahogy szokták mondani, benő a feje lágya. Az egyiptomiak tudata sokkal inkább hasonlít a gyermeki tudathoz, nem olyan kezdetleges volt, hanem a tudati struktúrája volt olyan. Ami azt jelenti, hogy álomvilágban élt, álomtudata vagy képtudata volt, ez volt normális. Csak nagyjából tudjuk körvona-

Festett köoszlop az egyiptomi Denderából

Templombejárat oszlopa és öre Thébából

Zodiákus relief a denderei templomból

Fent: fáraóábrázolás; lent: mezopotámiai ékírás

lazni, milyen lehetett ez a dolog, átélni nem tudjuk. Az antropozófia nem a technikai fejlődést, hanem az emberi tudat fejlődését állítja az egész történet középpontjába. Az emberi tudatfejlődés azt jelenti, hogy az emberi belső erők megerősödnek. Megerősödik az éntudat, az akarat és az érzés, és egységet alkotnak, és ahogy megyünk előre, ez egyre jobban koncentrálnak.

Próbáljuk tehát megnézni, hogy az ő tudatuk és a mi tudatunk között mi a különbség. Alapvető dolog, hogy a mi tudatunk fogalmi tudat; a fogalmat, mégpedig az éles és precíz fogalmat a görögök találták fel, és tőlük örököltük mi. Kákosy László professzor azt mondta egyszer, hogy magyarul beszélünk ugyan, de görögül gondolkozunk, mert nem tudunk máshogy, másképp nem is lehet, mint ahogy a görögök azt kifundálták.

Egy dolog fogalma azonos a nevével. Képzeljük el, hogy a tudatban felmerül egy álomszerű kép és megszólal benne egy hang, amely kimondja ennek a képnek a nevét. Akkor a tudatban semmiféle kétség nem támadhat afelől, hogy amit lát és annak a neve azonos. Ha most ránézünk valamire, akkor hosszan kell bizonygatnunk, magyaráznunk, hogy miről is van szó. Nem olyan egyszerűen tudunk közös nevezőre jutni. Ezeknek az embereknek eszük ágában sem volt bizonyítani semmit, annak van szüksége a bizonyításra, aki nem éli meg a dolgot, akár egy geometriai képletről legyen is szó. Ehhez a képtudathoz az emlékezés fantasztikus képessége társult. A mi emlékezésünk racionális, millió telefonszámot tudunk, de ne is kíséreljük meg az emlékeztünkben visszakövetni a családot a hetedik ősünkig, ez senkinek nem fog sikerülni. Ezekben az emberekben éltek a visszamenőleges emlékek, ami elképesztő erőt jelent.

A másik nagyon fontos dolog, ami ehhez a tudatszerkezethez tartozik, a mítoszok és misztériumok szerepe. Ezzel kapcsolatban idézem Kerényi Károlyt: „A mitológia nem statikus, hanem élő dolog. Élő dolgot pedig csak eleven állapotában lehet igazán megismerni, nem pedig a halottiban.” Ez óriási felfedezés. A mitológia azok számára, akik benne élnek és általa fejezik ki magukat, teljes életforma. Gondolat és élet között nem tátong semmiféle űr. A mitológiai történetekben nem uralkodnak olyan erkölcsi törvények, amelyeket az életben nem lehet megvalósítani, és ezért beszéd és cselekvés között sem lehet ellentét. A mitológia feltételez ugyan sajátos gondolkodásformát, de csak annyira, amennyire a költészet költői, a zene pedig zenei gondolkodásformát. Nagyon fontos tehát, hogy akik a mitológia körében élnek, azoknak a fejében nincs is más. Tessék odafigyelni, hogy a mi fejünkben mi minden van, ötezer éve rengeteg ember élt, harcolt, tudományt csinált, ezt mi mind megtanultuk. Az ő fejükben nincs semmi ilyesmi, viszont ott élt a fejükben ez a mitológia képekben.

A tudatukban benne élt még, amit az antropozófia is tanít az életről és a halálról, hogy a születés előtt létezik egy preegzisztencia és a halál után egy posztegzisztencia. Ők tudták, hogy embernek van olyan része, amely nem pusztul el a halál után, és azt is tudták, amit mi úgy hívunk, hogy reinkarnáció. Az egyiptomi halottas könyv ezt írja: „Föld mélyén rejlő, sarjadó mag vagyok, eonok hosszú sora múlik el felettem, majd jön egy este, elszunnyadok, és reggel új fényre kelve, az ezeréves ritmus szerint újra megszületek. Föld mélyén rejlő, sarjadó mag vagyok, bölcsőmhöz hű maradok, meghalok újra, és az ezeréves ritmus szerint kivirulok ismét.” Az antropozófia azt tanítja, hogy az emberi lény halhatatlan magva újra és újra visszatér; a platóni világév tizenketted részét jelentő kozmikus korszakon, azaz az egy csillagkép által uralt 2160 éven belül kétszer, egyszer férfiként, egyszer nőként.

Ehhez a tudáshoz tartozik a lélek útja a halál után. Az elhunyt megtanulja az egyszer megélt időrendben visszafelé átélni. A jelenből a múlt felé tartva. Ez a fordított irányú mozgás a szellemi létállapotra jellemző. Az antropozófia erről azt tanítja, hogy mikor az ember meghal, van egy körülbelül három napos periódus, ameddig még közvetlen kapcsolata van a földi élettel, még képeket lát, mert az organizmusa, amely nem csak fizikai testből áll, még nem bomlott fel. A belső képeinket ugyanis nem a fizikai testünkkel, érzékszerveinkkel látjuk, hanem olyan lelki struktúrával, amely akkor még egyben van. Ezalatt a keserves 72 óra alatt találkozunk azzal a jelenséggel, hogy az egész életünket, egyetlen panorámaképben látjuk magunk előtt. Azt fogjuk látni, hogy mi mindent mulasztottunk, mi mindent rontottunk el, és itt semmiféle csalás, önbecsapás nem létezik. Megkezdődik az a bizonyos utazás visszafelé, amikor az ember úgy éli meg az életét, ahogy azt a többi ember a vele való kapcsolatában átélte. Tehát, ha megbántott valakit, akkor nem a diadalt éli át, hogy jól megmondtam neki, hanem amit az a szerencsétlen érzett, akit megbántott.

Még egy utolsó gondolat: minden régi kultúrának, a görögnek, az egyiptominak, a sumérnek, a kínainak az elején van egy nagy tanító. Egyiptomban Hermész Triszmegisztosz, a háromszor bölcs, a háromszor hatalmas Hermész (ez már a görög neve). Ezen az ábrázoláson több lényből áll, egy emberfejű szörnyeteg, sas szárnyakkal, bika erővel, oroszlán testtel. Ugye, ez a négy evangélista jelképe, egyberakva. Ez a lény mi magunk vagyunk, de amikor szembetalálkozunk vele, akkor nem úgy éljük át, hogy az mi vagyunk, hanem megrémülünk tőle, mint szörnyetegtől.

Nézzük, mit tanít Hermész-Triszmegisztosz: „Való, tévedéstől mentes, biztos és igaz mindenképp felett, hogy ami fent van, a lentéhez hasonló, és ami lent van, az a fentihez, beteljesítve az Egyetlen számtalan csodáját.” Azt hiszem ezek halálosan fontos mondatok. Nagyon nehezen tudom elképzelni, hogy ennél pontosabban lehetne fogalmazni. Ez azért nagyon lényeges gondolat, mert azt állítom, hogy az épületek egy része az égi ország képmása; nem a környezetből rakták össze az épületeket, hanem fordítva, egy modellt építettek: tessék ilyen formálni a környezetet. Az építkezések nem beruházási problémákkal foglalkoztak, hanem azzal, hogy hogyan tudják égi ország mását megvalósítani a földön.

A sumér-káldeus kultúrában az inspirátor személye nincs kellően dokumentálva, ezért kétféle elképzelés ismert: az egyik szerint Óannész, akiről jóformán semmit nem tudunk, a másik szerint Gilgames, őt jobban ismerjük az eposzból.

A hermetikus irodalomban szerepel az alábbi beszélgetés Hórusz és Ízisz között. Hórusz a szülőanyját kérdezi: miért van, hogy azoknak, akik a mi legszentebb országunkon kívül élnek, nem annyira fejlett az értelmük, mint a mi honfitársainknak. Ízisz erre a világot egy fekvő emberhez hasonlíthatja, ennek a szíve, vagyis a gondolkodás középpontja felel meg Egyiptomnak a helyzete szerint.

Hermész Triszmegisztosz ugyanezt a gondolatot így fogalmazza meg: Egyiptom az ég képmása. Sőt az égnek és valamennyi égi erőnek a helye, ha a teljes valóságot akarjuk kimondani, a mi országunk a világmindenség temploma. Azonban nem voltak elkápráztatva ettől a helyzettől, nagyon jól tudták azt, amit most felolvassok: „Eljön majd az idő, amikor majd úgy tűnik, hogy az egyiptomiak hiába tisztelték jámbor elmével és buzgó vallásossággal az istenségeket, minden szolgálatuk az istenségek számára megvetetté válik, minden istenség el fogja ugyanis hagyni Egyiptomot, és felmenekül a mennybe, és elhagyottá lesz az istenek nélküli pusztaság. Ó Egyiptom, a te vallásaidból csak mesék fognak fennmaradni, és ezek is hihetetlennek fognak tűnni utódainknak, csak a kövekbe bevéselt szellemek fognak fennmaradni, melyek jámbor tetteidről mesélnek. Az isteneket szerető Egyiptom, az istenek tartózkodási helye, az istenekre vonatkozó tanítás hona az istentelenség jelképe és otthona lesz. Lakói inkább a sötétséget fogják választani, mint a fényt, és inkább a halált fogják választani, mint az életet. Senki sem fog felnézni az égre. A jámbort bolondnak fogják tartani, az istentelenséget dicsőíteni fogják, mint a bölcseséget. Ami a lelket, a lélekre és hallhatatlanságra vonatkozó dolgokat illeti, nemcsak nevelésnek fogják tartani, hanem a fennhéjázás jelének is.”

Ebben a gondolatban, bármilyen kétségbeesett képet vetít is előre, egy dolog mindenképpen munkálkodik: az emberi lény hallhatatlansága. Nem arról van szó, hogy ha valami itt a földön elpusztul, akkor mindennek vége, hanem hogy a világ és a föld története ciklikus rendszerű. Nem az az elképzelés uralkodik, mint ma, hogy valamikor a kezdet kezdetén nem volt semmi, és ma egyenes vonalú, egyenletes mozgással törünk előre a nem tudom hová, hanem nagyon jól tudták, hogy ezeknek a dolgoknak periodikus jellegük van. Tudták, hogy ezek élettel teli dolgok, az életnek pedig a növekedés, a szaporodás, a leépülés és a pusztulás a sorsa. Úgy képzelték el a világot, mint egy élőlényt, akkor pedig egyszer szükségképpen vége kell szakadnia. És akkor következik a másik gondolat, hogy amikor vége szakad, akkor újjá is születik. Ugyanakkor feltételezték azt is, hogy a ciklikus mozgáson belül van egy irányultság. Az antropozófia ugyanezt tanítja, hogy tudniillik egyfelől a föld fejlődésének pontos ciklusrendszere van, amely hét egységből áll. A fejlődési ritmus mindig hetes rendszerben zajlik. Mégpedig oly módon, hogy van három előkészítő szakasz, van a középső szakasz, amikor az éppen aktuális fejlődési fázis kap egy impulzust. A következő három pedig a leépülés, de csak az előzőkhöz képest, mert már benne van az új impulzus, ami a következő ciklus lényegét adja. Ugyanez a rendszer az általunk ismert kultúrák összefüggésében is felismerhető.

A luxori templom részletei

Dzsoszer sírtemploma Szakkarában

Egyiptomi domborműrészlet

Egyiptomi falfestmény

A thébai Memnón-szobor

A luxori együtes bejárata a szfinxekkel

A karnaki templomegyütes déli kapuja

Az első az óindiai kultúra, a második az óperzsa kultúra, és a harmadik, amelyről beszélünk éppen, az egyiptomi-káldeus kultúra. Következik a középen a görög-római, és az ötödik az, amelyben minderről beszélgetünk. Ha igaz, amit erről elmondtam, akkor a görög-római kultúrkörben kellett érkeznie egy döntő impulzusnak. Jött? Jött. Ebből következik, hogy ez már leépülő korszak, amelyben élünk, de ebben az alapimpulzus már benne van.

Egy adott fejlődési periódusban az emberiség három részre szakad. Az egyik része előreszalad, kicsit gyorsabban fejlődik, mint az éppen kialakult helyzet kívánná. A másik rész hátramarad, és csak egy harmadik rész tevékenysége felel meg pontosan annak a helyzetnek, amelyben él. A lemaradás és az előrefutás egyformán káros az egész világ fejlődését szemlélve. Egyszerűen azért, mert nem azt a feladatot teljesíti, amiért itt van. Amennyiben mi mindannyian végigéltük a földfejlődés periódusait, és most itt vagyunk, akkor vagy az előre szaladók vagy az éppen összhangban lévők között voltunk. A lemaradottak, azok vagy kövek, vagy növények, vagy állatok. Vagyis az a fejlődésről alkotott kép, miszerint az ember az ásványvilággal, a növényvilággal és az állatvilággal rokon, tökéletesen igaz. Csakhogy nem abból fejlődött ki, hanem azok maradtak le belőle. Rokonaink, tehát kötelmeink vannak velük szemben, szeretettel kell feljűk fordulnunk, amit az állatok és növények vonzódásain megérezhetünk. A három részre szakadás törvénye mibennünk is megvan, mi is három felé szakadunk a fejlődés törvényszerűsége szerint.

Az említett ókori kultúrák emlékező kultúrák. Eszerint az óindiai kultúra a földfejlődés legkorábbi korszakára emlékezett vissza, mikor a föld, a hold és a nap még egy egységet, egy égiteket képviselt. Az óperzsa kultúra a sötétséget és világságot, Ormuzdot és Arimánt állította egymással szembe, ugyanis arra az időre emlékezett, amikor a nap, a föld és a hold már két égitekté bomlott. Az egyiptomiak arra a hármasságra emlékeztek, amelyben ma is élünk: a nap, a föld és a hold már három külön struktúra. Felépítettségüknek megfelelően egységesen emlékeztek erre, tessék a mitológiai tudatukra, a képtudatukra gondolni. Nem kellett sokat magyarázniuk bizonyos dolgokról, egyszerűen lerajzolták azt, ami az orruk előtt volt, és ilyen képekben rajzolták fel az egész történetet a templomok falára, és az mindenkiben visszahangzott. A misztikus történeteket újra és újra eljátszották az ünnepeiken. Ez valójában a középkori passiójáték őse, ami az emlékezet intenzív ébrentartása, olyan vizuális és zenei élmények kíséretében, amelyek megrögződnek a hallgatóságban. Az a mágia, amit így űztek az egyiptómiaiak, ma is megvan, csak éppen technikai eszközökkel történik, mint például a televízió, de ugyanolyan hatással van ránk.

Az egyiptomi kultúra egyik alapvető vonása, hogy visszaemlékszik korábbi periódusokra, melyekben az ember és az istenek viszonya tökéletesen más volt. Az embernek a nappali tudata volt sötét és az éjszakai tudata volt világos. A perioditás megvolt, csak fordítva, mint ma. Amikor fölébredt, kicsit kába volt, és nem látta pontosan maga körül a világot, de amikor elaludt, akkor boldog volt, mert az istenek öln érezte magát. Olyan lehetett, mint amikor ma a csecsemőhöz közelít az anyja. A csecsemő ugyanis nem látja tisztán az anyukát, de a belőle kiáradó szeretetet tökéletesen érzi, ebből következik az a boldog megnyugvás, hogy itt az anyuka, minden rendben van. Ez a fajta gyermeki tudat, amellyel az egész emberiség rendelkezett, az a megnyugtató érzés, hogy nincs egyedül, lassanként eltűnt. Tudja ugyan, hogy a nappali tudata egyre világosabb lesz, de egyre inkább idegennek érzi magát, iszonyatos rémület fogja el, hogy mi történik vele. Kezdi átélni azt a magányt, amellyel mi már bőven rendelkezünk. Rémületében dobolni kezd, táncolni, megpróbálja varázslattal visszaállítani azt a tudatát, amelyet elveszített. Az egyiptomi művészet egyik törekvése is az, hogy vissza próbálja helyezni az emberek tudatát egy korábbi korszakba. Ez egészen a gyógyításig áthatja a kultúrát, megpróbálták álomállapotban visszavezetni a betegeket egy olyan korábbi korszakba, amikor nem volt betegség. Mert valamikor ebben az időben keletkeztek a betegségek, úgy gondolták, ha elviszik oda a beteget, akkor megszűnik az a szituáció, amelyben meg lehet betegedni, akkor a beteg meggyógyul. A tendencia, hogy visszafelé akarnak menni, nagyon határozott volt. Volt egy másik tendencia is, a bölcséké, hogy előre akarnak menni, de ez a kettő Egyiptomban nem volt egyensúlyban, erősebb volt a visszatekintés. Ha majd belemerülünk az európai és az egyiptomi tudat kapcsolatába, látni fogjuk, hogy olyan dolgokat műveltek, aminek igen komoly hatása van mind a mai napig.

Saját építményeiket nem azért építették, hogy ne ázzanak, ne fázzanak, Egyiptomban pokoli meleg van, ez az ok fel sem merülhetett. Ezek az építmények az őmitikus felfogásának képei voltak, de ez, amit most mondtam, nem a teljes valóság, ők ugyanis a mítoszt valóságként élték meg, tehát ők úgy fogalmaztak, hogy az igazi valóság képeit alkotják meg.

Térjünk vissza kicsit a földrajzhoz. A Nílus Délről folyik Észak felé. Ha a folyásiránynak megfelelően állok, akkor bal felé van Nyugat, és jobb felé van Kelet. Az emberek az égtájak szerint strukturálták az egész országot. Nyugat Ozirisz birodalma, a halottaké. A keleti oldal az élők birodalma, a városok ezen az oldalon vannak.

Nyugaton csak az építőmunkások telepei voltak, akik a piramist építették. Luxor és Karnak a keleti oldalon fekszenek, és két tengelyre szerveződnek. Az egyik az észak-déli tengely, amely összeköti őket, a másik a kelet-nyugati tengely a királyok völgye, a halottak városa felé. Ezt ők következetesen betartották, ha vannak is példák, amelyek kiesnek a rendszerből, tessék négyezer évben gondolkodni, hogy mennyi minden történhetett ezalatt.

A templom az első, amiről beszélünk. Kétféle templom van, az egyikre jellemző példák a karnaki és a luxori, de rengeteg van belőlük, különféle főistenségeknek szentelve. Az általános struktúrájuk szerint egy hozzá vezető út van előttük, amelyet szobrok szegélyeznek. A templom maga három részre tagolódik. Az első a nyitott udvar, ide bemehetett mindenki. A második a fedett csarnok, a bazilikális elrendezés miatt valami fény derengett benne, de ne higgyük, hogy fényárban úszott. Ide csak az előkelők mehettek be, a bizonyos fokig beavatottak és a harmadikba csak meghatározott ünnepeken mehettek be a fáraó maga, aki pap-király is volt. A fáraó, akinek a neve valami olyasmit jelent, hogy a megtestesült isten. Ezt az embert valóban istenként tisztelték. Az őbirodalomban még nem volt a hanyatlásnak semmiféle jele, ha tehát valaki fáraó lett, az tényleg isteni képességekkel rendelkezett.

A nyitott oszlopcsarnokban nagyméretű, növényi jellegű oszlopok álltak, a hatalmas kövekből irtózatos energiával virágokat faragtak. A helyszínen járva ez a legmegdöbbentőbb: a méret; olyan elképesztő, hogy azt sehogy nem lehet érzékeltetni, a földre nyomja az embert, annyira lenyűgöző. Ráadásul mindent beborítanak a hieroglifák. Ezek a hieroglifák meséltek az embereknek, akik régen oda bementek. Az írások kevesen voltak, nem volt egyszerű megtanulni azt a hétszáz vagy hétézer képet. (Egy japán írnoknak 28.000 jelet kell megtanulnia szemben a mi 28 betűs ábécénkkel.) Ezt a tudást meg kell becsülni. Említettem, hogy az írást varázslatnak fogták fel, azt a folyamatot, amely megragadja és rögzíti a gondolatot, amelyről tudták jól, hogy nem fix. Aki bement, az képet kapott arról, hogy a világ szerkezete hierarchikus, nagyon világos rendje van. A különböző hierarchiájú helyeket kapuk választják el egymástól és ezeken a kapukon csak bizonyos procedúra árán lehetett bejutni. Hatalmas szobrok álltak a kapu két oldalán, iszonyatos méretűek, és őrizték a kaput, jelezve, hogy ez nem egyszerű nyílászáró szerkezet, hanem olyan küszöb, amelyet átlépve, egy magasabb minőségbe jutsz be. A templom volt a színhely azoknak az eseményeknek, amelyekről már beszéltem, ezek szervezték az egész életet. A mítoszokat meg is elevenítették, le is játszották. Az ünnepek is a mindennapi élethez kötődtek, ilyen volt például a Nílus áradásának vége, amikor a fáraó maga vetette el a földbe az első magokat. De a templomok falára a halál utáni élet fázisait és állomásait is fölrajzolták. Említettem már, hogy egy alázatos köfaragó társaság negyvenkétszer véste bele a köbe ugyanazt az ábrát. Akkor beléjük kellett vésődjön erősen, hogy mi történik az egyes fázisokban.

Említettem azt is, hogy kétféle templom létezett, a keleti és a nyugati. A nyugati oldalon halotti templomok voltak. Ezeknél a természettel való összefüggés egy másik oldalát kell megvilágítanunk. Az előbb láttuk, hogy irtózatos méretű kövekbe faragták a növényi formákat. Itt pedig hatalmas, karéjos völgykatlanba, a sziklák alá építik be a templomokat, amelyeket Hajnóczy professzor úr úgy jellemezett, hogy mintha a természet egy bizonyos ponton kikristályosodott volna. Mondtam, hogy a kristály is rendelkezik bizonyos tudattal, a kristály, a növény, az állat és az ember folyamatos rendszert alkot. Ezek az építmények valóban ilyen érzetet keltenek az emberben.

A következő dolog, amivel foglalkozunk, a piramis. A pontos funkcióját nem nagyon ismerik. Azt tudni, hogy sírkamra van bennük, de egyetlen piramisban sem találtak holttestet. A Keopsz piramis számításaim szerint 2,5 millió köbméter térfogatú, ez azt

Egyiptomi írónő szobra

A luxori együttes légifelvétele

Templom előcsarnokának részlete

Hórusz-ábrázolás

Gizehi piramis

A szakkarai lépcsős piramis

jelenti, hogy 4,5 millió kiló kőből van, ez elképesztő mennyiség. Aszerint a szemlélet szerint, amelynek alapján beszélek, a piramisok beavatási helyek voltak, mégpedig a fáraók beavatási helyei. Egyiptomban ez elég kegyetlen dolog volt, ugyanis tetszhalottá tették az illetőt, becsomagolták, mint egy múmiát, belerakták három réteg koporsóba, azt elhelyezték a piramis közepén és hetvenkét órán át ott volt. Aztán kihámozták, fölbresztették, ehhez 12 pap kellett, azok támasztották fel a beavatottat, akit ennél fogva kétszer születettnek hívtak, a János evangélium szavaival: Isten fiának. A fáraó neve nem absztrakció, hanem jelzi, hogy ez az ember végigment ezen a procedúrán, 72 órán keresztül a halál állapotában volt. Aki ezt végig tudja csinálni, és vissza is tud jönni, az valami elképesztő belső erővel rendelkezik. Erre trenírozták éveken, évtizedeken keresztül. Hogy ezt megértsük, ahhoz még egy dolgot el kell mondanom.

Az emberi test több részből áll. Ahol csak fizikai test van, azt úgy hívják, hogy holttest, nem történik semmi, csak szétesik. Ha az ember él, akkor a testének van egy része, amely életben tartja, ezt nevezhetjük élettestnek. Ilyen szempontból a fizikai test az ásványi anyag bennünk, az életttest a növényi anyagunk. Melyik a legnagyobb élőlény a világon? A mamutfenyő, körülbelül 2000 tonnát nyom, a legöregebb 4000 éves. Mindenki a bálnára gondol először, de a mamutfenyő is élőlény. Ugyanúgy van élettteste, mint az embernek. Van egy következő részünk, amelyet lélektestnek hívnak. A fizikai test létet, az életttest életet, a lélektest pedig tudatot ad. Az ember ennél azonban még komplikáltabb.

Az egyiptomiak a lelket magát is sok részre osztották. Volt hogy hét, és volt hogy kilenc részre. A lélek hármass felépítése szerint létezik érzőlélek, értelmi lélek és tudati lélek. Az érző lélek a tudatnak egy sajátos fajtáját adja, a belső érzetet. Ezen a szinten még nem mozdul az ember tudata, nem kezd el benne viharosan száguldozni. De ha az érzőlélekhez hozzá vesszük az értelmi lelket, innen kezdve világos, hogy miért ilyen viharos. Ez a két fajta lélek produkálja az éntudatot. Ha az emberi lénynek egy sokkal korábbi állapotára gondolunk, akkor azt mondhatjuk, hogy még nem tudta értelmileg felfogni a világot, az éntudata egészen kialakulatlan volt. Hol tart a mai ember? Azt mondhatjuk, hogy általánosságban eljut a tudatosságunk erre a fokára, az értelmi lélekig, minden különösebb tornamutatvány nélkül. A harmadik fokozat egyfelől a jövő zenéje, másfelől a kivételes képességű emberek sajátja. Bizonyos, hogy az ember fejlődésének korábbi fázisaiban is voltak kivételek, akik a beavatások révén magasabb tudati fokra tudtak jutni.

A beavatásnak az a feladata, hogy az embert a halál utáni lét élményeire megtanítsa. A halál után az életttest és a lélektest együtt marad, és eloldódik a fizikai testtől. Vagyis az embernek ez a része nem semmisül meg. Ez a kettő együtt marad körülbelül 72 óra hosszat, annyi ideig, amennyit az ember ébren tud tölteni. Mivel a belső életünk tükröződés eredménye, ameddig ez a kettő együtt van, addig emlékezünk a földi életünkre. Hiába szeretjük a tejszínhabos gesztenyepürét, már nincs se tejszínhab, se gesztenye, se nyelvünk, se illat, de még emlékszünk a szenvedélyeinkre. A görögök Tantalosz kínjaként írták le ezt a lélekkállapotot. Mikor a két rész elválik egymástól, akkor kezdődik az, amit a múltkor említettem, hogy visszafelé leéljük az egész életünket, ez az, ami le van írva a templomok falára Egyiptomban, hogy tudniillik mindenféle vadállatok jönnek, akik nekimennek az embernek és fölfalják. Itt nem az egész emberről van szó, hanem az organizmus egy részéről, ami velünk nem teljesen azonos; ezek különböző lények, akik például arra kényszerítenek, hogy szeressük a tejszínhabos gesztenyepürét, meg azt a rengeteg mindent, amitől egész életünkben nem tudunk szabadulni, akik valójában a lelkünk urai. Nem teljesen urai a lelkünknek, de az a lényeg, hogy mi csak egyetlen területen tudunk uralkodni: a gondolatainkon – már aki. Amikor gondolkodunk, úgy érezzük, hogy mi csináljuk a dolgot, de amikor viharos lelki indítatásaink késztetnek cselekvésre, akkor azok elementáris erővel hatnak és nem tudunk úrrá lenni rajtuk. Ezek olyan lények, akik felépítik a lelkünket, és amikor végigmegyünk a lélekvilág szféráján a halál után, akkor ilyen lények, a vadállatok, a velük rokon dolgokat szépen kieszik belőle, és mi ott maradunk totál csupaszon. Azt hiszem, hogy ennél meztelenebbül nem állhat senki, mert már minden ruháját levette, ami létezett. Hatalmas kérdés, hogy mi marad belőlünk? Az ember a saját énjét nem tudja tapasztalni; átélni még át tudja valahogy, mert hát én az én vagyok, de tapasztalni, hogy az micsoda, azt nem. Csak bízni lehet benne, hogy az a sok tapasztalat, amelyre az ember szert tett, az a sok munka, amelyet elvégzett, a

többi emberrel való kapcsolat ad olyan tartalmat, amelyet ha magával visz, akkor nem azt kapja, hogy ez nem volt megfelelő élet. Mert ezeken a vésett képeken természetesen ott van a halott megítélés. Ott ül Ozirisz, mint ítélőbíró, előtte van egy nagy mérleg, amelynek egyik serpenyőjébe belerakják a halott szívét, a másikba pedig Mágot, az igazság istennőjét helyezik. Itt semmi hazugságról szó nem lehet többé, a fizikai testünket elhagytuk, nem tudunk alakoskodni, álarcot fölhúzni. Ott állunk, és ha Mág istennő lehúzza a mérleget, akkor jaj nekünk. Az egész aktust Tot isten jegyzi fel, az istenek írnoka. Pontosán ábrázolták ezt a rendszert, 42 kérdésre kell megfelelni, ezért van 42 kép, amely a halott életére vonatkozik. Hogy pontosan így van-e, azt persze nem tudjuk, de egyet biztosan tudhatunk, hogy ennek a folyamatnak a végére semmi más nem marad, mint az a minimális mag, ami az életünk lényege. És akkor ezek a derék hierarchiák a vésett képeken elmondják, hogy fiam ezt megint jól elszúrtad, hiába mondtuk neked, hogy hogy csináld, hiába mutattuk meg neked, amikor megszületél, az egész jövőd életedet, ugyanúgy, mint most a halálad után az elmúlt életedet, te elfelejtetted az egészet és mást csináltál. Most szépen felépítünk téged megint, telerakunk téged ruhákkal, amelyek olyan sorsba állítanak bele, amilyenre szükséged van a fejlődéshez. Milyen jó, hogy ez így van, nekünk eszünk ágában nem lenne olyan sorsot választani, ami valóban a fejlődésünket szolgálja. Azok a lények tehetik ezt, akik már elérték azt a fázist, hogy feladatként fogják fel a következő földi életet. Ez tehát áldozat, amit egyiptomi nyelven úgy hívnak, hogy „hota”, ha tehát azt halljuk, hogy Imhotep, ez azt jelenti, az, aki önmagát áldozatként fölajánlja. Ez tehát ősi kollégánk szerint az építészet feladata.

Az európai és az egyiptomi kultúra közötti összefüggésről kell végül beszélnem. Sok vonatkozásban egyfajta tükörképről van szó, azonban a tükörben megfordulnak a dolgok. Egyiptomban hierarchikus rend volt: egy fáraó és rengeteg ember, akik meghatározott formában szolgáltak. Ma minden ember fáraó szeretne lenni, úgy is gondolja, hogy ehhez joga van, és abszolút nem érdekli a többi ember. Amit végiggondoltunk a mitologikus tudattal kapcsolatban, annak torz tükörképét találjuk a saját magunk tudatában. Hasonlít hozzá, de korrumpált formában. Mikor Kopernikusz egy forradalmi újítással a Napot állította az univerzum középpontjába, az egyiptomiakra hivatkozott, de a mi számunkra a Nap csak egy nagy sárga kődarab foltokkal, gázkitörésekkel. Meghatározza az életünket, de fizikai értelemben, és nincs a tudatunkban Ré, a napisten.

Az egyiptomiak mumifikálták a holttesteket, és nagyon jól tudták, hogy miért csinálják. Mit jelentett ez akkor, az egyiptomi korban, amikor a lélek elhagyta a testet? A lélek visszanezített, és látta, hogy a test romolhatatlan. Mi most a természettől fogva materialisták vagyunk. Nem azért, mert így tanították. Ha következetesen megfigyeljük magunkat, láthatjuk, hogy materialisták vagyunk, mert hurcoljuk magunkban azt a tudatot, amelyet korábbi halálaink után kaptunk. Az egész játék az éntudat kialakításaért és az emberi tudat világosságáért folyik; az egész törekvés erre vonatkozik. Ez pedig egy bizonyos fázis után csak úgy lehetséges, ha az ember a fizikai létre koncentrálna, és a fizikai létében az érzékelés révén hozza létre és erősíti meg magában az éntudatot. Ha az egyiptomiak nem őrizték volna meg a testet, akkor az nem érdekelné bennünket. Az énünk gyengébb volna, mint az övék volt. Az ő számukra ez nem volt játék, tudták, hogy az emberi tudatnak mire kell törekednie. De hogy ebbe az irányba haladjunk tovább, ahhoz eszméletlenül kemény munkára van szükség, az egész európai kultúra ennek jegyében áll és csak így érthető meg.

Kheopsz fáraó piramisa és a Sfinx Napóleon korában

Hatszepszut temploma Deir-el-Bahriban

Múmiaszobrok egy királysírból; Ozirisz ítélkezését ábrázoló papiusztekercs részlete

HUSZADIK SZÁZADI DOKUMENTUMOK

Z. Tóth Csaba

THE ORDER OF SKULL & BONES

– „halálfejesek” a világpolitikában –

„Ha az igazi nézeteink ismertek lennének, annyira félreértene nének bennünket, hogy elvesztenénk az állásunkat, én, mint az Egyesült Államok elnöke és Arthur Hadley, a Yale Egyetem elnöke.”

Theodore Roosevelt

„Utolsó éves hallgatóként csatlakoztam a Skull and Bones-hoz, egy titkos társasághoz, ami olyan titkos, hogy nem is mondhatok róla semmi többet.”

George Walker Bush

„(Megpillantva a Skull and Bones névsorát) azt éreztem – mint ahogy most is –, hogy a listán szereplő prominens személyek a szívükben valójában éretlen ifjoncok. A szörnyű valóság az, hogy ezek a kisfiúk döntő befolyással vannak a világ ügyeire... A tagok listáján az úgynevezett uralkodó osztály jelentős része szerepelt... Nem csoda, hogy a világnak vannak problémái!”

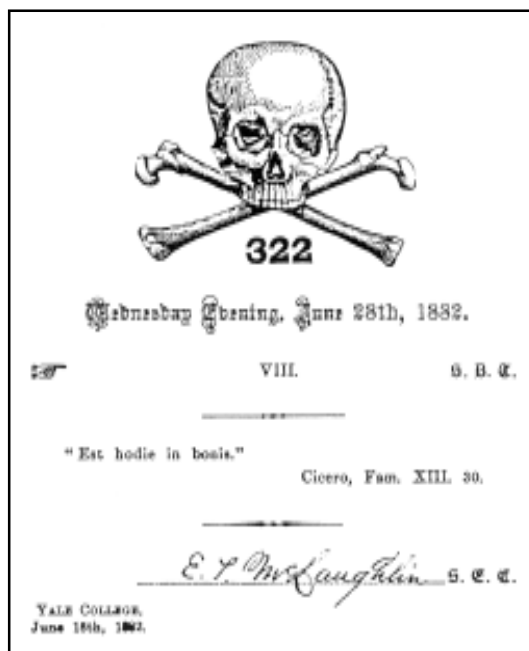
Antony C. Sutton

Az Amerikai Egyesült Államok keleti partvidékén, a New Yorktól északra fekvő New Haven városában található a régi, rangos és drága Yale Egyetem, amely az angol bentlakásos college-ok mintájára működik. A Yale egyik hivatalos ismertetője írja: „A hely hatalma kétségtelen. A Yale jól szervezett. A Yale hűséget ébreszt fiaiban. Az itt végzettek, akár életükben, akár életük múltán olyan feljegyzések születtek, melyek arról árulkodnak, hogy ezek az emberek egymásért dolgoztak. Röviden, a Yale kitartóan és titokzatosan sikeres. A rivális intézetek és akadémiai reformerek számára az öreg Yale-ben van valami irritáló és aggasztó.” Vajon mi ez a „Yale-hatalom”, mi a titka a sikernek? Mi ez az irritáló és nyugtalanító valami?

Az újabb kor apokrif történelmének rendkívül fontos fejezetéhez érkeznünk, amikor választ keresünk erre a kérdésre. 1832-ben a Yale falai közt egy szokatlanul morbid, középkorias, sőt ókori titkos társaságot alapítottak, a tagjai tevékenysége alapján akár hírhedtné mondható Order of Skull and Bones-t, azaz a Koponya és Csontok Rendjét. A Rend jelvénye a halálfej keresztbe tett csontokkal, akárcsak az életveszélyes anyagoké, a kalózkodé, vagy a volt náci Totenkopf-SS alakulaté. Hihetetlen, de igaz: a Bush-családdal – ugyan nem először a történelemben – közvetlenül ez a tömörülés és sajátos filozófiája került a világ egyetlen nagyhatalmának vezérlőpultja mögé.

Mint látni fogjuk, nem ártatlan, hazafias cserkészcsapatról van szó. Ez a szabadkőműves jellegű, de a Nyugaton szokásos titkos társaságoknál lényegesen hatékonyabban, sőt radikálisabban politizáló férfi-csoportosulás a nagy nyilvánosság előtt sokáig meglehetősen sikeresen titkolta tevékenységét. A Rend alapítása óta, százhetven esztendeje csupán három alkalommal

írtak érdemben róluk: először a Yale-en megjelent Iconoclast 1873. október 13.-i (egyetlen!) számában, amely kritikus észrevételei mellett, melyekben a Rendet vádolja az egyetem vagyónának hűtlen kezelésével és protekcionizmusuk miatt, egy bökverset is közölt róluk. A névtelen kiadó és szerző szemrehányóan megemlítette, hogy az egyetemi kiadó a „Csontok” kezére került, ezért volt kénytelen külön kiadványt szerkeszteni. Száz évvel később egy Yale-diplomás, Ron Rosenbaum a New York-i Esquire magazin 1977. szeptemberi számában közli írását Last Secrets of Skull and Bones címmel. A cikk keveréke az ismert adatoknak és a mendemondáknak, de néhány figyelemreméltó megjegyzést is tesz: „... (a Rend) beavatási szertartása, amely élethosszig, sőt nemzedékeken át összeköt diplomátákat, médiamogulokat, bankárokat és kémeket, sokkal nagyobb befolyást biztosít, mint bármely más titkos testvérség. A Rend tagjaiból áll Amerika vezető rétegének legbensőbb magva... Ezek nem vacakolnak és nem feltűnősködnek. A Csontok hatalma hihetetlen. Közük tartják a hatalom minden szintjét az országban. Akkor fogjuk ezt megérteni, ha megpróbáljuk összehasonlítani a maffiával. De ne felejtsük: ezek ugyanakkor egy titkos társaságot alkotnak... Azok az emberek, akik Amerika nemzeti karakterét kialakították, ezt a saját jellemük alapján tették, melyet odaát a kriptában (a tomb nevű beavatóhelyen) alakítottak ki bennük.” Rosenbaum írt még egy cikket a New York Observerben a Rendről (2001. április 23.), amely az interneten is olvasható. Ebben leírja a Rend egyik, a nyilvánosság számára rendezett, kriminális trágárságoktól hemzsege – tehát inkább kirakat-jellegűnek tekinthető – szertartását is, melyen ifj George Walker Bush is részt vett. Ezután Antony Sutton, majd a Tarpley-Chaitkin szerzőpáros kutatták és ismertették behatóbban a Rend tevékenységét.

A Rend egyik meghívója (1882) Antony C. Sutton könyvéből

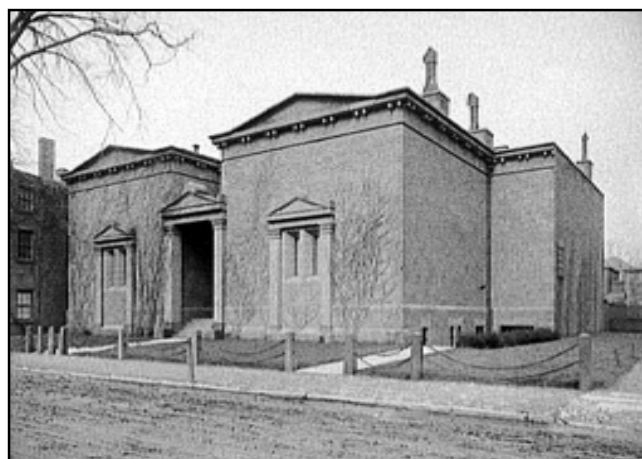
ALAPÍTÓK

A Rend alapítói az 1833-ban végzett Yale-hallgatók voltak, Alphonso Taft és William Huntington Russell. Mint Tarpley és Chaitkin leírják, Russell azon család-csoportosulások (Russell, Pierpont, Edwards, Burr, Griswold, Day, Alsop, Hubbard) egyikének tagja, melyek akkoriban a Connecticut államon belüli angolbarát pártokban vezető szerepet játszottak (John Pierpont lánya, Juliet a connecticuti születésű brit bankár, Junius Morgan felesége volt; fiuk, John Pierpont Morgan, az angolszász világ legnagyobb pénzmágnása lett; a Russell és a Pierpont nevet a Yale 1718-as alapítói között is megtaláljuk). A Rend finansziális hátterét a Russell-család mérhetetlen vagyona adta: William Russell unokatestvére, Samuel Russell 1823-ban céget alapított, a Russell and Company-t, amely az ópiumot Törökországból Kínába csempészte (ahol az szigorúan tiltott volt) a Brit Birodalom fegyveres védelme alatt. Ez a társaság később döntő szerepet játszott brit partnereivel a véres ópium háborúban (1839–1842). Az 1830-as években a Russellek felvásárolták a Perkins-féle ópiumszindikátust Bostonban (Massachusetts állam), amelyben az ottani brit lojalista jenki családok is érdekeltségeket szereztek és csatlakoztak a connecticuti családokhoz (Cabot, Lowell, Higginson, Forbes, Cushing, Sturgis, Coolidge, Delano, Weld). Ezek a csoportok voltak – brit családi, üzleti kötelékeik révén – a fő kerékkötői Amerika függetlenségének a Függetlenségi Háború (1775-1783) után. Miután sikertelenül próbáltak egy önálló államot kiszakítani maguknak Amerikából és Mexikóból délnyugaton (Aaron Burr és a szecesszionisták, 1804), visszavonultak a nyilvános szerepléstől és magánjellegű, fedett szövetségeket hoztak létre. E családok fiai közül sokat választottak a Rend tagjai sorába. A Yaleen más titkos testvériségeket is találunk (Scroll & Key, Spade & Grave, Crown & Sceptre, vagy a görög betűseket: Phi Beta Kappa). A Yaleen kívül más egyetemeket (Harvard, Princeton, Columbia) és az ott működő titkos társaságokat is támogatták ezek a családok, a nekik megfelelő ellátás érdekében, de „házi” projektjeik közül a Skull and Bones volt a legfontosabb. Az 1880-as évek közepétől a S&B tagság összetétele kezdett eltérni a korábbiaktól, a tanárok helyett inkább a gazdasági-politikai élet szereplői váltak túlnyomóvá, ami a Rend imperialista, neopogány és rasszista ideológiája nyomán Amerika degenerálódásához vezetett. Jelentős további „Csont-családok”: Whitney, Phelps, Taft, Stimson, Lord, Cheney, Sloan, Wadsworth, White, Gilman, Payne, Harriman, Bush, Thompson. A Rendet 1856-ban Russell Trust Association néven jegyezték be Connecticut államban úgy, hogy a kurátorok később mentesülhettek a cégjelentések beadásának szokásos követelménye alól.

BEAVATÁS

A Rend minden évben tizenöt utolsóéves Yale-hallgatót – csak fiatalembereket – választ ki az előző évben felvett tagok közreműködésével. Ez az alapítás óta mintegy 2500 tagot jelent, akik közül nem válik mindenki részesévé a birodalomépítő nagy terveknek, e kevesek közül azonban sokat találunk évtizedeken, generációkon át különböző kulcspozíciókban, különösen akkortájt, amikor sűrűsödnek a világban a konfliktusok. A jelölteket lovagoknak nevezik, a végzett hallgatókat pátriárkáknak. A jelölteket a Rend embere, kezében emberi koponyá-

val, csütörtökön éjfélkor látogatja meg kollégiumi szobájukban, és felteszi nekik a kérdést: elfogadják-e felvételüket a Rendbe. A jelöltek igennel vagy nemmel felelhetnek. Ezután sajátos beszélgetésre kerül sor, melyben fel kell tárniuk eddigi életüket és „szexuális önéletrajzukat”. Ez már az úgynevezett Kriptában történik. Ezt követően megtörténik a jelölt beavatása: „éjjel meghal a világ számára, és újraszületik a Rendben. A Rend egy önmagában lévő világ, amelyben a beavatott új nevet kap és tizennégy új vértestvért, akik szintén új nevet viselnek (egymás között).” Idősb George Bush neve állítólag Magóg, fia, a jelenlegi elnök a Contemporary (Kortárs) névre hallgat. A rítusok között említenek meztelenül sárba hempergetést és koporsóba helyezést, az élet, a szenvedés és a halál drámájának szimbolikus megjelenítéseit. Mindez, úgy tűnik, igen erős köteleket hoz létre a rendtagok között, mint az egyik veterán kifejezte: „A Skull and Bones-ban mindannyian egyek vagyunk... 15 testvér egy bőrben”, egy másik interjúalany elmondta, hogy apja, a Rend tagja, a kis S&B jelvényt a bőrébe szúrta, mikor fürödni ment (Tarpley-Chaitkin). Minden új rendtag kap egy órát és egy nagyobb összeget – állítólag 15.000 dollárt – a pályakezdéshez, amelyet magas pozíciók biztosításával is segítenek. A tagok nyaranta találkozót tartanak a közeli Deer Islanden, ami a Rend, illetve a Rend vagyonát kezelő Russell Trust Association tulajdona.

A Kriptának nevezett beavatóhely a High Street-en

TITKOS ÉS NYILVÁNOS CÉLOK

Céljaikra, a rendtagok megnyilatkozásait, tevékenységét vizsgálva nem nehéz következtetni: arra lettek kiválasztva, hogy életük során az anglo-amerikai hatalmi elit birodalmi törekvéseit sokoldalúan érvényesítsék saját társadalmukban és a nagyvilágban, a politikai – különösen hadügyi, nemzetbiztonsági, külügyi, fajegészségügyi/orsos/tömegpszichológiai –, a pénzügyi, oktatási, kulturális/tömegkommunikációs és jogi területek központjaiban, ott, ahol a nagy döntések, nagy kezdeményezések születnek, s ahonnan döntő befolyást lehet gyakorolni a dolgok menetére, az emberek felfogására. Ez a társaság mindent birtokolni akar, ami csak létezik a Földön. A fizikai világ és szemlélet felől akarják sakkban tartani és megbénítani az ember lelki-szellemi-közösségi erőit, képességeit. Hogy tömegpszichológiai manipulációikat sikerrel végrehajtsák, okkult ismereteket, erőket is felhasználnak. Nemcsak birtokolni akarnak: áldatlan tevékenységük nyomán a világot át is alakítják az angolszász

néplelek elvont, művi, rigorózus gyakorlatiasságának, érdekeinek megfelelően. Ez a high-tech „plaza-univerzum” nélkülözi az eleven archetípusokat, azokat az ősforrásokat, amelyek az embert összekapcsolnák szellemi eredetének tudatával. E művi világ mögött nincs semmi, ami az élő léthez tartozik. Nem véletlen a halálerők szimbóluma a Rend jelvényén, nem is elretentésül szolgál, hanem azokat az erőket fejezi ki, amelyeket tudatosan felhasználnak. Minthogy titkos társaságról van szó, figyelembe kell vennünk a mögötte álló tényleges okkult erők jellegét is, amelyeknek eredete az egyiptomi kultúrkör dekadenssé lett mágikus kultuszait, papjainak lelkületét irányító kozmikus hatalmakban rejlik. Az emberi reinkarnáció törvénye és a szellemi világgal való kapcsolat révén a mai kor az egyiptomi kultúra alászállt, materialisztikus, alacsonyabb oktávjának tekinthető. Ami egykor spirituális törekvés volt, az mára materializálódott. Ezeknek a rejtett összefüggéseknek a hanyatló megnyilatkozásairól mélyreható szavakkal ír Rudolf Steiner az Apokalypsis-kommentárban: „Mert népfalók és néprombolók a fekete mágusok, hiszen csak a maguk személyisége érdekében működnek, ezért szétrombolnak minden közösséget, és felfalják mindazt, ami a népben él.” Ez a jellemzés tökéletesen illik a Skull and Bones tevékenységére, okkult materializmusára. Az sem véletlen, hogy a szabadkőművesség alapszimbóluma az egyiptomi piramis.

Az emberi fejlődés elterelése érdekében szőtt összeesküvések XX. századi kapuján ott virít a Skull and Bones jelvénye. Odabent, a vörös bársonnyal borított „szentek szentjében” az emberi fejlődéssel homlokegyenest szembenálló rituális fekete mágia főpapjai tanácskoznak: ördögien zseniális és amorális férfiak, a „láthatatlanok”, akik sűgnak, és a pénzemberek, politikusok, ügyvédek és növendékeik, akik a halált, a háborút, a társadalmi problémákat eszközként használják céljaik elérése, az anglo-amerikai globalizáció, a churchilli mindenható világkormány kialakítása érdekében. Mindezt a demokrácia, az együttműködés és az emberi jogok hangoztatása közepette. Mindazonáltal van ebben a kamaszos telhetetlenségben, földhözragadt einstandolásban és álszentségben valami tragikomikus.

Előfordul ugyan a politikai életben, hogy kormányzati tisztviselők, miniszterek, elnökök nem tagjai a Rendnek, de fiaik, unokáik igen, illetve szoros kapcsolatban állnak rendtagokkal, ilyenekkel veszik körül magukat a fontosabb posztokon, s a rendtagok cégei előnyöket élvezhetnek a gazdasági életben. Theodore Roosevelt sem volt tag (ő a Harvardon működő hasonló „kvázi-kékvérű” Porcelian, vagy Pig Club-nak, majd egy

Az 1918-as „Csontok”, köztük a Union Banking Corp. későbbi társtulajdonosa, Robert A. Lovett (balról a negyedik)

másik páholynak lett tagja), de a mottóban említett közeli barátja, Arthur Twining Hadley igen (Roosevelt szavait Sutton idézi egy Hadley apjáról szóló könyvből). Hadleyvel szoros barátságban volt Wilson elnök különös alteregója, félig nyomorék nagyhatalmú bizalmasa, Edward M. House, aki utópisztikus művében, a Philip Dru: Administrator-ben, melyet a Rend székhelyén, New Haven-ben adtak ki, Antony Sutton szerint kódolva leírta a Rend történetét is (lásd a CFR-ről szóló ismertetést az Országépítő 2002/4. számában).

ANTONY C. SUTTON NÉHÁNY FELTEVÉSÉRŐL

A korábbi ismertetéseinkben már többször említett amerikai történész-közgazdász professzor, Antony C. Sutton akkor kezdett foglalkozni a Renddel, amikor a 80-as évek elején egy Csontember állítólagos aggódó rokona eljuttatta hozzá a Rend valamennyi elhunyt és élő tagjának névsorát és adatait. Mint írja, korábbi kérdéseire, melyeket Wall Street sorozatában fölvet a bolsevizmus és a nácizmus egyidejű és végsőkig kitaró amerikai támogatásával kapcsolatban, ekkor kapta meg a választ, ekkor kezdett összeállni a kép. A Rendről szóló könyvében Sutton feltételezi, hogy annak külföldi eredetű, német illuminátus gyökerei vannak. 1876-ban betörték ugyanis a Kriptába és ott állítólag német jelmondatot találtak egy óangol felírat mellett. Ez a közlés azonban kizárólag a Rend által 1876-ban kiadott publikációban látott napvilágot – akkor közölték a Rend helységeinek, berendezésének leírását is –, így nem tarthatjuk hitelesnek, hogy a Skull & Bones egy XIX. századi németországi illuminátus rend amerikai ága volna, mint ahogy azt sem, hogy Sutton közvetlen összefüggést vél felfedezni a Rend képviselőinek filozófiai-politikai dialektikája, államfelfogása és a XIX. századi német filozófia, Hegel, Schelling, Fichte vagy Goethe között, annak révén, hogy az alapító William Russell németországi egyetemen is tanult (Alfred Milnerhez hasonlóan). Különös, hogy bár megérteni látszott a Rend által használt ellentmondás okkult technikáját, Sutton nem vette észre az abszurd német eredetben rejlő figyelemelterelést, és tévedését azóta is tovább görgetik a Rend kutatói. Azt viszont helyesen látta, hogy a hegeli dialektikát és államfilozófiát, mely az állam abszolút mivoltát az egyén fölé helyezi, a praktikus anglo-amerikaiak a németeknél eredményesebben alkalmazták. Az angolszások csupán felhasználhatták Hegelt – és a természetben élő pusztító-felépítő erők dialektikáját, belebújva mintegy az emberi haladás erőibe is –, hogy fegyvert kovácsoljanak belőle a politikai jobb- és baloldalnak a tőke akadálytalan mozgatása miatti uralása érdekében, így érve el, hogy az eszmei alapon álló politikai dialektika lényegtelenül váljon, feloldódjon a materializmus, a gazdaság „elfogulatlan” törvényeiben, melyeket természetesen ők szabnak meg. Az alapvető cél ezzel a riválisnak tekintett német-ség, Közép-Európa és az orosz nép kikapcsolása volt, már a XIX. század második felétől, ami lényegében a szabadságban és szeretetben kibontakozni akaró, Krisztus-erővel áthatott újkori emberi individuumok és közösségek megszületésének lehetősége ellen irányult. Az Oroszországgal kapcsolatos céljaikat például így fogalmazták meg az angolok: „Nem szükséges tovább részletezni a témát, kimondhatjuk, hogy az orosz nemzeti karakter képes lesz megvalósítani a szocializmussal azokat a politikai és gazdasági kísérleteket (sic!), amelyek jelenleg számtalan nehézséget okoznának Nyugat-Európában.” (C.

G. Harrison: *The Transcendental Universe, Theosophy and the Catholic Faith*, Berean Society, London 1893. idézi: *Mitteleuropa zwischen Ost und West*). A geopolitika atyja, Halford J. Mackinder 1904-ben azt is hozzátette, hogy „Oroszország a világban olyan középponti stratégiai helyzetet foglal el, mint Németország Európában” (*The Geographical Pivot of History*, *Geographical Journal*, No. 23). Majd 1912-ben háttorzongató hidegvérrel kitekintve egy jövőbeli Kelet-Nyugat összecsapásra is: „A nyugati civilizáció előőrseiből úgyszólván válaszfal lesz – a fal izmos orosz parasztokból épül, akiknek ipari munkája, vagy ha kell, erős jobbjá megállítja az ázsiai agresszió áradatát. Mert a Nyugat semmilyen körülmények közt nem hasonulhat a Kelethez; legfeljebb gátat emelhet ellene. Talán egyszer még örülni fogunk, hogy Oroszország fejlődése mind a mai napig késlekedett, és megvannak a tartalékai a föld keménykötésű fiainak millióiából. Az orosz paraszt férfinak is, katonának is felülmúlhatatlan ... épp olyan keményen dolgozik, amilyen bátran küzd a háborúban. Semmi kétség, méltó képviselője lesz a szabadságszerető európai férfiaknak a küszöbön álló kemény küzdelemben az ázsiai gazdasági erővel.” (Northcote Parkinson: *East and West*, www.mek.iif.hu). Az anglo-amerikai globális gyarmatosítással kapcsolatban 1880-ban így írt Sir Frederick Weld, akinek amerikai rokonait ott találjuk a Russell-féle ópium-szindikátusban: „Ha az embereket önmaguk kormányzására akarjuk nevelni, saját erejükre kell bízunk őket. Mi pedig szükségképpen ennek az ellenkezőjét tesszük. Ezenfelül kétlem, hogy az ázsiaiakat egyáltalán ránevelhetnők önmaguk kormányzására; ez ellentmond fajuk szellemének, régvolt történelmük tanulságainak és a hitelveik szülte készleteknek. Semmi sem felel meg nekik jobban, mint a türelmes és pártatlan önkényuralom; ebben pedig mi részesíthetjük őket...” (uo.) Orosz- és Németország geostratégiai kulcspozíciója, Németország kapitalista fejlődése sértette a világszerte érdekeit csakúgy, mint az Osztrák-Magyar Monarchia léte, miközben militánsnak, nacionalistának igyekeztek beállítani bennünket. Valójában az angolszászok hiú, faji önzése állt a XX. és a XXI. század minden katasztrofális európai eseményének kútfejnél, s ennek egyik legfőbb eszköze volt az I. világháború előkészítésétől kezdve a Skull and Bones Rend.

A Rend fő célkitűzéseit tekintve tehát sokkal inkább lehet szó ezekről az angol okkult-birodalmi gyökerekről, melyekből már a Rend alapítói, vagy Cecil Rhodes táplálkoztak. A Rhodes-Milner, vagy Round Table Group szoros kapcsolatokat ápolt a Skull and Bones-szal, és a brit birodalmi missziót az amerikaiak részben átvették az I. világháborútól. A XX. század első felében a S&B prominens háttérpolitikusai főként a brit-amerikai J.P. Morgan cégbirodalom körül tömörültek, a Kerekasztal lordjaival együtt (lásd a CFR-ről szóló ismertetést), másrészt pedig az ugyancsak brit-amerikai Brown Brothers Harriman and Companyben (1818-ban alapították Brown Brothers, Shipley & Company néven, Londonban). Főként ez a két cégbirodalom állt az I. világháborút követő radikális európai események, a bolsevik- és a náci projektek mögött. A Brown Brothers befektetési bank brit mentora a mohó nácibarátságáról ismert Montagu C. Norman volt (1871-1950), 1920-1944 között a Bank of England kormányzója és – a *Wall Street Journal* korabeli megfogalmazása szerint – „Európa pénzügyi diktátora”, akinek már nagypapja is a Brown Brothers vezetője volt. A Brown Brothers a nagy világválságot követően, 1931-ben egyesült a W. Averell

Harriman & Companyvel, melynek alapítói 1919-ben W. Averell Harriman (1891–1986, Edward H. Harriman, vasútmágnás fia), Percy A. Rockefeller (Standard Oil-örökös), E. Roland Harriman (William testvére), Prescott S. Bush (a Bush-család a Harrimanek farvizéin került a high society-be), és George Herbert Walker (1875–1953, csendben és hatékonyan dolgozó St. Louis-i tőzsdei bróker, aki 1931-ben visszavonult saját cégéhez; P. Bush G. H. Walker lányát vette feleségül 1921-ben; G.H. Walker ugyanilyen nevű fia 1927-ben, unokája pedig – jelenleg USA-nagykövet Magyarországon – 1953-ban lett tagja a Skull and Bones Rendnek, amelynek valamennyi itt említett férfiú is a tagja volt). Montagu Norman embere a Brown Brothers Harriman-nél Thacher Brown lett, a cég brit társtulajdonosa. A Harriman-csapat egyfelől az 1924-ben létrehozott Union Banking Corporation révén, amellyel megszerezték a Hamburg–Amerika hajózási vonal feletti ellenőrzést (Hapag, majd Hapag-Lloyd) – a UBC-ben már részt vett Hitler legfőbb német támogatója Fritz Thyssen és hollandiai bankja a Bank voor Handel en Scheepvaart (noha Thyssenről tudta a berlini amerikai követség, hogy támogatja Hitlert) –, másfelől a Guaranty Trust révén, különböző vegyesvállalatok kialakításával döntő szerepet vállalt a náci Németország és a sztálini Szovjetunió nehéziparának, nyersanyag-kereskedelmének, azaz hadiiparának fejlesztésében.

Néhányan a Brown Brothers Harriman tulajdonosai közül (balról: E. Roland Harriman, Prescott S. Bush, Knight Wooley és Robert A. Lovett) 1964

Források:

- Antony C. Sutton: *America's Secret Establishment*, Trineday Book, 2002. (első kiadás 1983. lásd: www.reformed-theology.org/books)
- Webster G. Tarpley – Anton Chaitkin: *George Bush: The Unauthorized Biography* (1992. lásd: www.tarpley.net)
- Kris Millegan: *Anthony Sutton On Skull & Bones*, (e-mail interjú, 1999/7/6., és saját könyve: www.geocities.com).
- Paul Goldstein – Jeffrey Steinberg: *George Bush, Skull & Bones and the New World Order* (lásd mint előbbi)
- Eric Samuelson: *Yale's Skull & Bones Society Members* (internetről letölthető)

HÍRES „CSONTEMBEREK”, – azaz Skull & Bones tagok –

Joseph Coolidge: Évente 10 millió dollárt adott a skót droghereskedő, Jardine Matheson-nak a kínai ópiumháború folyamán; fia megszervezte a United Fruit Companyt; unokája, Archibald Cary Coolidge a Harvard professzora, részt vett a párizsi béketárgyalásokon, ahol kollégáival megalapították a CFR-t, s annak egyik vezetője lett. Calvin Coolidge (1872-1933), amerikai elnök volt.

Warren Delano Jr.: A Russel and Company főnöke a kínai Kanton-ban. Franklin Delano Rooseveltné anyai nagypája.

Russell Sturgis: Az angliai székhelyű Baring Bank elnöke volt, amely többek között a távol-keleti ópiumkereskedelmet finanszírozta.

Joseph Heathy Dulles: családja a rabszolgáit azon a pénzen vette, mely az indiai brit hódítókval kötött előnyös szerződéseiből származott. Egy korábbi Yale-csoport, a Testvériség az Egyeségben tagja volt. A Yale-en Dulles a Burr vezette elszakadókkal dolgozott együtt, és Daniel Lordhoz kapcsolódott. E két család bandaszere szövetséget alkotott. A Lordok erőteljes Wall Street-i ügyvédek lettek, egyidejűleg a Rendben és a CFR vezető posztjain is megtaláljuk őket (közülük öten is tagjai voltak a rendnek). J. H. Dulles dédunokái a Dulles-testvérek: Allen Welsh Dulles, a Schröder bankház New York-i ágának egyik igazgatója 1944-ig, majd a CIA főnöke a II. világháborút követően, és John Foster Dulles, Eisenhower elnök külügyminisztere. Utóbbi tárgyalt az Amerika és Németország közötti kereskedelem összehangolásáról Hitler gazdasági miniszterével, Hjalmar Schachtal 1933. május 20-án (John Foster Dulles fia, a most 84 esztendő Avery Dulles jezsuita teológus a Fordham Egyetemen, a pápa nemrég bíborossá nevezte ki, első amerikaiként a konklávéban – a ford.)

Alphonso Taft: William H. Russellel a rend alapítója. Mint az Egyesült Államok legfőbb államügyésze (1876-77), Taft segített megszervezni az 1876-os elnökválasztás kudarcát William M. Evartsszal (Wall Street-i ügyvéd, majd külügyminiszter 1877-1881) és Morris R Waittel (legfelsőbb bíró 1874-1888). Bár a demokraták győztek a választásokon, egy alku révén a republikánus Rutherford B. Hayes lett az elnök (1877-1881), és visszavonta az amerikai csapatokat délről, ahol azok a feketék jogait védték. Volt nagykövet Ausztria-Magyarországon és Oroszországban. Fia, William Howard Taft, amerikai elnök 1909–1913, ugyanakkor legfőbb ügyész; alatta készítette fel a Rend Amerikát az I. világháborúra; hadügyminisztere Henry L. Stimson, külügyminisztere Elihu Root, a tengerészeti miniszter William Collins Whitney korábbi ügyvédje, Amerika legélesebb jogi elméinek egyike. Taft elnök fia, Robert Alphonso Taft vezető amerikai szenátor a II. világháború után. Nyolc Taft volt a Rend tagja.

Daniel Coit Gilman: a Russell Trust Association társalapítója, és a Johns Hopkins Egyetem alapító elnöke, ez az intézmény a rasszista jellegű eugenetikai mozgalom egyik központja.

Irving Fisher: a Yale közgazdasági tanszékének rasszista főpapja (professzor 1896-1946) és a brit birodalmi propaganda híres közvetítője a szabadkereskedelem és nem-fehér népesség számának csökkentése érdekében. Fisher volt az Amerikai Eugenetikai Társaságnak alapító elnöke, melyet Averell Harriman anyja finanszírozott. (1952-ig a Yale-en működött ez a társaság – a ford.)

Gifford Pinchot: a Lincoln elnök által bevezetett „szabad földet a családoknak” farmteremtő program helyébe bevezette a szövetségi földkontrollt. Pinchot brit birodalmi aktivizmusa megjelent a Pszichikai Kutató Társaságban, és alelnöki tisztségében, melyet az első Nemzetközi Eugenetikai Kongresszuson töltött be Amerikában. (A harmadik ilyen kongresszusra a 30-as években már meghívtak jeles náci „eugenetikusokat” is.)

Frederick E. Weyerhausen: erdőbirtokos, Gifford Pinchot mozgalmának vezetője. Családja aktívan együttműködött a brit-

dél-afrikai szuperrasszista, Cecil Rhodesszal. A család barátságban áll a Bush-családdal.

Henry Lewis Stimson: Averell Harrimanhez hasonlóan nagyon sokáig töltött be magas kormánypozíciókat. Taft elnök hadügyminisztere (1911-1913), Hoover elnök külügyminisztere (1929–1933), helyettese Harvey Hollister Bundy, a Bundy-fivérek apja. Stimson hadügyminiszter volt 1940–1945 között is (F.D. Rooseveltné elnöksége, azaz Pearl Harbor idején), speciális helyettese ismét Hollister Bundy volt. Stimson vette rá Truman, hogy atombombát dobjanak Japánra. Ebben a döntésben jóval több rejlett, mint „pragmatikus” katonai megfontolások. Ezek az anglofilek máig szembenállnak az olyan amerikai köztársasági hagyománnyal, amely szövetséget keresne az ázsiai országok nemzeti törekvéseivel, úgy gondolják, jobb, ha az emberek rettegnek Amerikától.

Charles Seymour: a történelem professzora 1915-1937, Yale-elnök 1936–1950. Az amerikai Inquiry-delegáció tagjaként részt vett az 1919-es párizsi béketárgyalásokon.

William Averell Harriman: A vasút király Edward Henry Harriman idősebb fia, a Rend egyik kulcsfigurája. Tehetsége, energikussága és rendi kapcsolatai magas tisztségekbe juttatták. Hosszú élete folyamán (1986-ban hunyt el 95 évesen) számtalan kormányzati posztot töltött be, privát üzleti pozíciók mellett: 1917. megszervezte a Merchant Shipping Corporation, melynek minden részvényét eladta 1925-ben / 1917. a Guaranty Trust igazgatója (1912-ben Harriman anyja a családi részvények egyharmadát eladta a J. P. Morgan & Co.-nek) / 1920. testvérevel E.R. Harriman-nel megalapította a W. A. Harriman & Company-t és az American Ship and Commerce Co.-t, amellyel konfiskálták a háború utáni Németország kereskedelmi flottáját / 1922. az American Ship and Commerce Co. megnyitotta európai főhivatalát Berlinben a Warburg-bank segítségével / 1923. megalapította a Grúziai Mangán Társaságot / 1924. összevonva cégeit, megalapította a Union Banking Corporationt / 1931. a W.A. Harriman & Co. egyesült a Brown Brothers, Shipley & Co.-val, és a cég neve Brown Brothers Harriman & Co.-ra változott. Ez a cég a németekkel együtt a 30-as, 40-es években létrehozta a Dutch-American Trading Corporationt, a Seamless Steel Equipment Corporationt, valamint a Silesian-American Corporationt. A BBH részesedése ezekben összesen 41,67 % volt / 1934. 35. F. D. Rooseveltné elnök Nemzeti Újjaépítési Törvényének különleges végrehajtó-helyettese / 1941. az USA, Anglia és Oroszország közötti „land-lease” szerződések összehangolója / 1943. okt.-1946. jan. USA nagykövet Moszkvában / 1946. márc.-okt. USA nagykövet Angliában / 1946. okt.-1948. ápr. amerikai kereskedelmi miniszter, a Marshall-terv fő kidolgozója és megvalósítója / 1948-50. amerikai képviselő a European Cooperation Administration európai szekciójában, rendkívüli és teljhatalmú nagyköveti rangban / 1950. Truman elnök speciális külügyi tanácsadója, 1951-ben Teheránban az Anglia és Irán közti sorozatos olajkrízisekben közvetít / 1951. amerikai képviselő a NATO nyugati védelmi tervekkel kapcsolatos tanácskozásain / 1951. okt. Az újonnan létrehozott Mutual Security Agency igazgatója. Felügyeli az USA külkapcsolati, katonai és műszaki segítségnyújtási programjait / 1952. demokrata-párti elnökjelölt / 1955. New York állam kormányzója / 1961. a távol-keleti ügyek külügyi államtitkára / 1963. politikai ügyek külügyminiszter-helyettese / 1968. amerikai képviselő a vietnami béketárgyalásokon / 1974. a Demokrata Párt külügyi bizottságának

elnöke / 1983. meglátogatja Jurij Andropov szovjet pártfőtitkárt Harriman háromszor nősült: 1915. Kitty Lanier Lawrence, 1930. Marie Norton Whitney, 1971. Pamela Churchill Hayward (született Pamela Digby 1920); az utóbbi hölgy előzőleg Winston Churchill menyje volt. Harriman gyakran látogatta Churchillt a háború alatt, így már 1941-ben jól ismerte Pamelát.

Sztálin és W. A. Harriman, moszkvai USA-nagykövet, 1941

Charles M. Spofford: ügyvéd, a Marshall-terv kidolgozásában vett részt, Robert Abercrombie Lovett-tel, W. A. Harriman-nel, Dean Acheson-nal (Scroll & Key Yale-társaság) és George Catlett Marshall tábornokkal, John D. Rockefeller támogatása mellett. Joseph Hale Johnson: a titkos Bilderberg-találkozók résztvevője, ahol az egységes Európa intézményrendszerét, működési feltételeit és „atlanti” kapcsolatait dolgozták ki.

Richard M. Bissell Jr.: nem rendtag, de miután a Yale-en végzett remek közgazdász elme volt, Harrimanék a pártfogásukba vették. Bátyja, William Truesdale Bissell az 1925-ös osztályból lépett a Rendbe. Apjuk, egy connecticuti biztosítótársaság igazgatója, ő bocsátotta a kormány rendelkezésére a biztosítók tűzveszélyes üzemekre vonatkozó belső ismereteit az I. világháború idején. Az idős Bissell a hartfordi elmeegógyintézet neuropszichiátriai intézetének igazgatója is volt. 1904-ben itt vetették alá tudatromboló kezelésnek az ugyancsak Yale-diplomás Clifford Beers-t, aki később a Mentálhigiénés Társaságot, az egyik fő Skull and Bones projektet alapította. Ez volt a háttérintézménye a CIA drogokkal és az agymosási kísérletekkel kapcsolatos „kulturális tervezési erőfeszítéseinek” az 50-es években. Az ifjabb Bissell a londoni School of Economics-on is tanult 1932-33-ban, posztgraduális tanulmányokat folytatott a Yale-en 1935-41 között, majd csatlakozott Harriman csapatához a kormányban. Közgazdászként az Egyesített Hajózási Igazgatási Testületnél dolgozott 1942-43-ban, miközben Averell Harriman a testület amerikai vezetője volt Londonban. 1947-48-ban Bissell a Harriman Bizottság titkárságvezetője volt, amit másként az Elnök Külföldi Segélybizottságának neveztek. A Marshall-terv kidolgozásának idején, Bissell Harriman helyettese volt. Amikor Harriman a Kölcsönös Biztonsági Ügynökség igazgatói posztján Harrimant tanácsadóként szolgálta 1952-ben. Később F. Trubee Davisonhoz csatlakozott a CIA-nál, és amikor Allen Dulles lett a CIA igazgatója, Bissell volt három közvetlen segítőjének egyike. Amikor 1959-61 között a CIA a Kuba elleni inváziót és provokációkat tervezte, a részletek kivitelezésével, az osztagok kiképzésének irányításával ifj. Richard M. Bissellt bízták meg.

Amory H. Bradford: 1941-ben feleségül vette Carol Warburg Rothschildot. Carol anyja, Carola, a Warburg-család feje volt Amerikában a II. világháború után. Ez a család segítette a Harrimanek

felemelkedését a XIX-XX. században. (Averell apja részben a Warburgok, Schiffek, Rothschildok által folyósított hitelekkel szerezte meg a Union Pacific Railroadot, az amerikai vasutak kb. 90 %-át.) A Sulzbergerekkel együtt (New York Times) arra használták az American Jewish Committee-t és a B'nai B'rith-t, hogy megakadályozzák Amerikában a náci Németország elleni kereskedelmi bojkottot, és így megóvják a Wall Street nagy üzleteit Hitlerrel. Max Warburg például – aki a Hapag hamburgi képviselője volt – 1933. március 27-én biztosította amerikai szponzorait a Brown Brothers Harrimannál, hogy Hitler kormánya jó Németországnak. Két nappal később Max fia, Erick Warburg telegrafált unokatestvérének, Frederick M. Warburgnak, a Harriman-vasutak egyik igazgatójának kérve, hogy vesse be minden befolyását, és állítson le minden náciellenes tevékenységet Amerikában. 1933. március 31-én a Warburgok által felügyelt American Jewish Committee és a B'nai B'rith közös, hivatalos közleményt tett közzé a New York Times-ban: „Ne bátorítsák az amerikai bojkottot Németországgal szemben... ne tartsanak tömegdemonstrációkat vagy hasonló agitációs rendezvényeket.” Amory H. Bradford 1951-52-ben a Harriman-féle londoni NATO-titkárság tervezési csoportjában dolgozott, közben a New York Times kiadói helyettese volt, majd a londoni The Times főmenedzsere lett.

A Bush-család a Rendben

Prescott Sheldon Bush (S&B 1917): üzlettárs a Brown Brothers Harriman & Co.-ben, republikánus szenátor, Connecticut, 1952–1963. Az 1980-as években írták meg a lapok, hogy amikor Ned Anderson, a San Carlos-i apacs törzs vezetője és más törzsi vezetők elhatározták, hogy saját földjükön temetik el a híres apacs főnök, Geronimo földi maradványait, kiderült, hogy Prescott Bush és öt hivatalos személy 1918 májusában kibontotta Geronimo sírját Fort Sill-ben, és magukkal vitték a koponyáját és néhány más csontot. A maradványokat a Skull and Bones társaság szertartásain használták.

James Smith Bush (S&B 1922): az Inter Mundis Ltd. (bel- és külföldi pénzügyek) elnöke.

George Herbert Walker Bush (S&B 1948): USA elnök 1988-1992, a Zapata Oil és az Arbusto Ltd. birodalom elnöke.

Jonathan James Bush (S&B 1953): bróker, a J. Bush & Co. elnöke; a G.H. Walker & Co. tulajdonostársa 1960-1970.

Derek George „Jeb” Bush (S&B 1967): Florida kormányzója.

George Walker Bush (S&B 1968): USA elnök 2000–George Herbert Walker Jr. (S&B 1927): a volt elnök nagybátyja és pénzügyi tanácsadója. A 70-es években eladta a George H. Walker and Company-t, amelyet apja alapított, a White, Weld and Co.-nak és ennek egyik igazgatója lett. A cég örököse William Weld, Lyndon LaRouche szövetségi vádlója.

George Herbert Walker III. (S&B 1953): jelenleg Magyarországra akkreditált USA-nagykövet. A Stifel Financial Corp. és a Stifel, Nicolaus & Company, Inc. vállalatok vezérigazgatója és elnöke 1978-1992 között, 1982-2001 között az igazgatótanács elnöke. A céghez 1976-ban történt belépése óta eltelt időszakban a Stifel 12 millió dollár bevételű kisvállalkozásból több mint 1000 alkalmazottat foglalkoztatott, 200 millió dollár bevételű, New York-i tőzsdén jegyzett vállalattá fejlődött. G. H. Walker a Laidlaw Corporation, a Western-Southern Biztosítótársaság és a Macroeconomic Tanácsadó igazgatója. Érdeklődési köre kiterjed az oktatásra, a politikára és a közügyekre, helyi és országos szinten.

KÉRDÉSEK KÉT HUNGARIKUMRÓL

Idei második számunkban közöltük Mattyasovszky-Zsolnay Zsófiának április 24-én Pécsen a Zsolnay-gyárban felavatott Zsolnay Vilmos-dombormű előtt elmondott beszédét. Azóta a Zsolnay emlékév számtalan látványos eseménye lezajlott, kiállítások nyíltak, előadások hangzottak el, idegenvezetések folytak, kiadványok jelentek meg, és még az az örvendetes hír is napvilágot látott, hogy a Zsolnay-mauzóleumból a negyvenes évek végén ellopott négy gyertyatartó egyike előkerült és azt hosszas tárgyalások után a város – anyagi gondjai ellenére – megvette.

Ha azonban az ember végigolvassa a Magyar Nemzet közel két évvel ezelőtti cikkét (amelyet az alábbiakban közlünk szerzője szíves hozzájárulásával), az utolsó összefoglaló jelentést a Zsolnay-gyár helyzetéről, arra is kíváncsi lesz, történt-e előrelépés az egyetlen igazán lényeges ügyben, ami Zsolnay Vilmos nevével összefügg: hogy mit visz magával Európába Zsolnay-gyárként az ország. Előre kell jelezni, nem vagyok tényfeltáró újságíró, aki nyomozott az ügyben, végigjárta az érdekeltek és érintettek elő- és dolgozószobáit és most minden titokról lerántja a leplet. Valószínű, hogy nagyon sokan vannak, akik nálam tájékozottabbak, akiknek a véleményét, de főleg a témára vonatkozó tudását jó lenne megismerni. Én egy sor naiv kérdést tudok csak feltenni.

Ha a Magyar Fejlesztési Bank feladata az volt 1995-ben, hogy stabilizálja a gyár helyzetét, és azt privatizálja, akkor miért van az még mindig a tulajdonában? Ha a Bank megbízottjai folyamatosan reorganizációs tevékenységet végeztek az elmúlt években, akkor hogyan veszfihette el a sorozatos tökeemelések és hitelek révén a gyárba befektetett összegeket – a gyár eredeti értékével együtt? Ha a tulajdonos 1999-ben azért osztotta fel az akkori Porcelángyár Rt-t három, önmagában életképtelen részre, amelyek mindegyike tőle függött, hogy azok a részvénytársaság fokozatos megszűnésével álljanak talpra, akkor miért áll fenn ugyanez a függő helyzet mind a mai napig, miközben a részvénytársaság maga nem termel semmiféle eladható végterméket, csak amivel függő helyzetben tartja az egykor egységes vállalkozás részeit? Miért került ki véglegesen ebből a láncolatból az egyetlen, biztos bevételt jelentő szigetelőgyár, amely gazdaságilag megalapozhatná a fejlesztést egyéb területeken? Hová tűntek a Zsolnay-gyárból a család által egykor gondosan félretett mintadarabok, az udvaron őrzött, az épületekbe beépített régi Zsolnay-termékek, legalábbis azok jelentős része? Miért nem működik a gyárban jeles iparművészek, festők, szobrászok sorát foglalkoztató stúdió, ahol új termékek, anyagok, mázak folyamatos kísérletei folynának? Miért szabadult meg a gyár a hagyományos technológiák gyakorlatában jártas utolsó szakemberektől? Miért árusítanak a Zsolnay márkaboltokban az egykori termékek színvonalát, művészi értékét, kézműves technikáját még csak fel sem idéző tárgyakat? És miért nem az európai (amerikai, japán) piacon komoly érdeklődésre számot tartó, nagyértékű termékeket? Hogyan lehetséges, hogy miközben alig megoldható gondot jelent a városnak a kirabolt mauzóleum egyetlen gyertyatartóját megmenteni, akkor az egész gyár megvételén gondolkodik? Hogyan lehetséges, hogy Zsolnay Vilmos emlék-

évében, a rendszerváltás után 14 évvel az ő mauzóleuma az ötvenes évek tudatos, irányított rombolásának, a hetvenes évek tudatos elértéktelenítésének, a nyolcvanas évek vandál pusztításainak eredményeit örzi anélkül, hogy bármi, de leginkább éppen a gyár felvirágoztatása, reményt ébreszthetne felújításának finanszírozására? Vajon nem olyan nemzeti érték-e a Zsolnay-név és a Zsolnay-gyár, amelyet semmilyen indok, erő, feltétel nem kényszeríthet abba a helyzetbe, hogy gazdaság-szervezési kísérletezések áldozatává, középvezetőket jutalmazó kifizetőhellyé (éppen a tizennegyedik vállalatvezetővel próbálkozó!), a sokszorosan kisemmizett családot alkalmanként propagandacélokra fehasználó, valójában a kisemmizésüket folytatott manipuláció terepévé tegye?

A Herendi Porcelánmanufaktúra Rt-vel részletesen foglalkoztunk 1998/2. számunkban és többször vizsgáltunk a régi épületeinek megújítására. Ez azon kevés vállalkozások egyike, ahol a privatizáció legegészségesebb formáját, a munkavállalói részvényprogramot sikerült megvalósítani, és 1990 óta sikeresen működtetni; a gyár, amely gyakran hangoztatottan legmegbecsültebb nemzeti értékeink közé tartozik, folyamatosan nyereséges és új termékei jelen vannak a művészeti közéletben is.

A Részvénytársaság új vezetése – gyökeresen szakítva az eddigi stratégiával – egyhatodára csökkentette a gyár részvényeinek értékét, veszélyeztetve a saját munkavállalói kisrészvényeseinek egzisztenciáját és a jelenlegi tulajdonosi struktúrát. Kérdéssé teszi az eddig sikeresen folyó, az építészkritika által nagyrabecsült gyárrekonstrukciót, de ennél sokkal hosszabb távon befolyásolva a gyár sorsát: a luxustermékekre épülő marketing egész rendszerét. A Zsolnay-gyár halódásánál nem kell jobb példa arra, hogy egy nagy (nemzeti), kézműves hagyományokkal rendelkező műhely termékeit olcsó bizsuként gyártani és értékesíteni egyértelműen az ipari tömegtermelés felé vezet, amely területen a jelenlegi nemzetközi munkamegosztás körülményei középette csak rabszolgamunkát lehet végezni – alalmaznaért. Naiv kérdéseim: Hogyan lehetséges, hogy egy többségében munkavállalói tulajdonban lévő cég önmaga realizálható értékét messze a tényleges piaci érték alá csökkentse? Hogyan lehetséges, hogy jól bevált termelési-értékesítési gyakorlatát egy új vezetői kísérlet kedvéért megkérdőjelezze? Hogyan lehetséges, hogy a valóban nemzeti (és kivételes nemzetközi!) értéket képviselő manufaktúra sorsa visszafordíthatatlanul ki legyen szolgáltatva látszólag önkényes, az adott iparágban teljesen járatlan vállalatvezetői elképzeléseknek?

Mindkét gyár esetében önkéntelenül arra az időre kell gondolnom, amikor a párthoz hűséges, vagy legalábbis a párt-hűség oldaláról sakkban tartható (ám többségében önzetlen) vállalatvezetők alá rendelték a frissen államosított, régi szakembereiktől megtisztított cégeket. A mai, felelőtlen kísérleteikből gazdagodó, nemzeti értékeket herdáló, a munkavállalókat szegényítő vállalatvezetők kiknek az ejtőernyősei? Ha csak magánrepülőgépeikről rugaszkodtak el, akkor miért állunk tehetetlenül, széttárt kezekkel, csodálkozva és a fejünket csóválva?

Hanthy Kinga

MEGVÁSÁROLNÁK AZ ÖRÖKÖSÖK A PÉCSI ZSOLNAY GYÁRAT

Nem nevezhetik magukat szerencsésnek a Zsolnayak, mert eddig minden, egykori gyárukkal kapcsolatos próbálkozásuk sikertelen volt. Elvesztették a névhasználatért indított pert, amit több nagy múltú iparos família megnyert a hatvanas-hetvenes években, mivel nevét a termékével és gyárával együtt bitorolták el az államosításkor. Az ítélet indoklásában az állt, hogy a Zsolnay név már tárgyasult, nem kötődik a családhoz. Elutasították 1992-ben azt a kérésüket is, hogy képviselőiket vagy megbízottaikat delegálhassák a vállalat igazgatóságába. Meg kellett elégedniük a kárpótlási törvény szerinti minimális kártalanítással. Pedig ha odaengedik, a Zsolnay leszármazottak talán megakadályozhatták volna, hogy hozzá nem értők csödbe vigyék azt a gyárat, amelyet máig a Magyarországról alkotott kép részének tekintenek a Pick és Herz szalámihoz, a Herendihez vagy a tokaji borhoz hasonlóan.

Zsolnay Vilmos valóban családi vállalkozásként működött és tette európai hírűvé a XIX. század végén a pécsi gyárat. Alkotótársai voltak leányai és vejei is. Ki szakmai ismereteivel, ki pedig művészetével járult hozzá a sikerhez, és az ezzel járó gyarapodáshoz. Az üzem az 1948-as államosításig volt családi tulajdonban. Ezután a cégtábláról lekerült a Zsolnay név, és csak 1974-ben került vissza. Az öttornyú márkajelel azonban az államosított vállalat is használta termékein.

A porcelángyárat 1991 végén alakították át részvénytársasággá, de továbbra is megmaradt állami tulajdonban. Előbb az Állami Vagyonügynökség, majd az Állami Vagyonkezelő Rt., később az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. volt a gazdája. Akadtak jelentkezők, akik megvásárolták volna, de komoly vevő nem volt. A család eközben attól félt, hogy ha külföldinek adják el a gyárat és vele a márkanevet, a gyártási technológiát, akkor semmi és senki sem akadályozhatja meg, hogy kikerüljön az országból. Csak mostanra sikerült elérni azt is, hogy a gyár-épületek műemléki védeltséget kapjanak, és állami támogatással megkezdődhet felújításuk.

Végül a Zsolnay Porcelángyár Rt. 1995 áprilisában ha nem is magántulajdonba, de új tulajdonoshoz került. A Magyar Befektetési és Fejlesztési Bank Rt. (MBFB) egy négytagú magánbefektető társasággal közösen vásárolta meg a pécsi gyár 74,28 százalékos tulajdonrészét az ÁPV Rt-től. A magánbefektető társaságnak tagja volt Medgyessy Péter akkori MBFB elnöke-vezérigazgató veje, és Somogyi László, a Lázár-kormány egykori építésügyi és városfejlesztési miniszterének a fia is. A vételár harminc százalékát készpénzben, hetven százalékát pedig kárpótlási jegyben lehetett fizetni. Ugyanakkor a vevők vállalták, hogy 120 napon belül saját forrásból megemelik a Zsolnay Rt. jegyzett tőkéjét 150 millió forint készpénzzel.

A konzorcium 1995 júliusában ki is fizette az ÁPV Rt-nek az összeget, de a tőkeemelés az MBFB már egyedül hajtotta végre. Előtte ugyanis a négy magánbefektetőtől névértéken vásárolta meg a birtokukban lévő részvényeket. Gazdasági elemzők bizonyosan ki tudnák számolni, mekkora nyereségre tettek szert a magánszemélyek, akik az akkoriban igen alacsony áron beszerezhető kárpótlási jeggyel fizethettek, és néhány hónap múlva már névértéken adhatták el szerzeményüket – készpénzért. Az állam tehát, hisz ne feledjük, hogy az MBFB Rt. állami tulajdonú bank,

már itt veszített a Zsolnayn, pontosabban magánzsebbe került az állami pénz. Hasonlóképpen felesleges és pazarló akció volt a következő évek eseményeinek fényében az a 130 millió forintért elvégzett átvilágítás is, amelyet a Czipin & Partner cég végzett.

A részvénytársaság igazgatóságának elnöke Ábrahám Ferenc, az MBFB főosztályvezetője, az állandó tulajdonosi képviselő Emesz Mónika, a bank munkatársa lett. Miután az MBFB 1996–97-ben kettévált, és létrejött a Magyar Fejlesztési Bank Rt. (MFB), illetve a Magyar Befektetési és Vagyonkezelő Rt. (MBV), a Zsolnay Porcelángyár vagyonkezelésre az MBV-nek jutott, amiért az MFB-től jelentős vagyonkezelői díjat is kapott. Az MBV-hez került át ügyvezető igazgatónak Ábrahám Ferenc, igazgatónak Emesz Mónika. A fejlesztési bank által kijelölt cégreferens Kádasné Ross Györgyi lett. A bank 1996-ban újabb, 136 millió forintos tőkeemelését hajtott végre, amelyből fejleszteni kellett volna a gyárat.

Fejlesztés ugyan volt, ha nem is éppen ott költötték a pénzt, ahol szükség lett volna rá. 1996-ban tatabányai székhellyel az MFB megalakította a Zsolwien Kft-t, melynek azt a szerepet szánták, hogy a Zsolnay porcelánt a határon túl kínálja. A 250 millió forintból gazdálkodó új kereskedelmi vállalkozás ügyvezető igazgatója Emesz Mónika lett. Az alapító tőke szinte teljes egészét, majd tizennégy millió shillinget arra fordították, hogy üzletet nyitottak Bécsben. Ez a vállalkozás, a Zsolnay Porcelan Vertriebsgesellschaft, miután vagyonának nagy részét elveszítette, 1999 márciusában végelszámolás alá került. A sikertelen kísérlet résztvevői ügyvezető igazgatóként Ábrahám Ferenc, felügyelő-bizottsági tagként Emesz Mónika és Kádasné Ross Györgyi. A bécsi cég alapítójának nyolcvan százalékát egyébként egy kholmarthi üzlethelyiség lelépési díjaként fizették ki, ebből ügynöki jutalékként készpénzben kétmillió shillinget az Ariel Muzicant tulajdonában lévő osztrák ingatlanközvetítő cég kapott.

A Zsolnay gyár körül forgó, kirakatban lévő nevek mögött mások tűnnek elő. Fekete János például, aki az alapításkor az MBV igazgatósági tagja, Medgyessy Péter, aki előbb a bank elnöke-vezérigazgatója, onnan távozik a pénzügyminiszteri székbe, és akinek közös vállalkozása van ma is Feketével, valamint a Hajógyári-szigeten is tulajdont szerzett Bernard Schreierrel. Schreiernek a Danubius szállodalánc húsz szállodájában is van érdekeltsége. Egykori munkatársa, a Hajógyári-sziget felszámolásában és privatizálásában részt vevő Kovács Gyula ma a Zsolnay Porcelángyár Rt. és a Zsolnay Manufaktúra Rt. vezérigazgatója.

Nehezen követhető összefüggések ezek, amelyeknek végén mégis csak az a számadat áll, hogy a Magyar Fejlesztési Bank közel kétmilliárd forintot költött a Zsolnay Rt-re, ám ennek sok eredménye a gyár működésében nem mutatkozott. A pénz átvilágításra, boltnytásra, részvény-visszavásárlásra ment el, és az sem volt éppen olcsó mulatság, hogy a hat év alatt tizenkét vezérigazgatója volt a pécsi üzemnek, akik távozásukkor jelentős végkielégítést vehettek fel. Volt, aki tizenkét milliót, más három hónap igazgatás után „csupán” négy milliót, és akadt olyan távozó vezér, aki fájdalomdíjként a hétmillió Volvót vitte magával. Hatmillió forintot kért és végül kapott is a csödbe ment bécsi üzlet vezetője is. Követelését a cég először megtagadta, mert úgy gondolták, csőd után nem jár prémium, végül azt az új vezérigazgató, Kovács Gyula kifizette. A gyár dolgozói létszáma ugyanakkor az évek során a harmadára csökkent. Attól azonban nem kellett tartani, hogy a bezárják. A Zsolnay név, mint nemzeti érték erős védőpajzs volt a pénzügyi tranzakciók előtt.

A leszármazottak, a Mattyasovszky Zsolnay család tagjai 1994 óta próbálnak különböző utakon elvesztett jogaikba jutni. Szándéknyilatkozatukra először nem kaptak választ a tulajdonos banktól. 2000-ben már konkrét vételi ajánlatot tettek. A tulajdonos azonban arra hivatkozva, hogy reorganizálni kívánja a Zsolnay gyárat, tovább halogatta az eladást. A vállalkozás valóban nem volt jó állapotban. Mivel 1998 végére már 678 millió veszteséget halmozott fel az akkor 850 millió forint jegyzett tőkéjű társaság, a tulajdonos újabb, 1,4 milliárdos tőkeinjekcióról, valamint a gyár szétdarabolásáról döntött.

Igy jött létre a Zsolnay Manufaktúra Rt., amelyhez az eozinműhely, valamint a pirogránit és az edény-díszmű gyártás tartozik. A cégcsoport másik tagja lett a Zsolnay Porcelángyár Rt. Ebbe áttették a korábbi adósságokat, valamint ott maradt az örlőüzem, ahol a gyártás alapanyagát készítik, és ez lett a szétdarabolt gyár energiaszolgáltatója. A harmadik tag az immár műemlékké nyilvánított üzemépületek kezelője, a Zsolnay Örökség Kht. A vállalat negyedik részlegét, a szigetelőüzemet eladták, mely azóta, az új gazdánál ráfizetés helyett nyereséget termel.

Adorjáni Béla közgazdász, a Zsolnay Manufaktúra Rt. volt igazgatója, akit a múlt év végén menesztettek posztjáról, úgy véli, a cég szétdarabolására azért volt szükség, mert az eredeti konstrukcióban a tulajdonos MFB már nem mert rá további százmilliókat költeni. Így bonyolult pénzügyi manőverekbe kezdett. Az új, önálló üzemegységek ugyanis különböző címen visszajuttatták a pénzt az adósságokat átvállaló Zsolnay Porcelángyár Rt-be. A manufaktúra például az alaptőkéjének szánt 500 millió forintot arra költötte, hogy megvásárolta az Rt-től a működéséhez szükséges eszközöket, valamint a készletet. Fizetni kell továbbra is az üzemépületek használatáért és az energiáért. A Zsolnay Örökség Kht pedig a kezelésébe kerülő épületeket vette meg 250 millió forintért. A banktól érkezett 554 millió forint hitel is a Zsolnay Porcelángyár Rt. számlájára, ezt azonban súlyos kamat is terhelte. A komolyabb bevételi forrásaitól megfosztott részvénytársaságnak maig nehézségeket okoz a hitel törlesztése. Adorjáni úgy véli, a Zsolnay gyárat nem kellett volna felosztani, erős központi vezetéssel működőképes, sőt nyereséges is lehetne. Nem tartja azonban kizártnak, hogy valakiknek érdekükben áll a gyárat lezúllasztani, amelyik azután olcsón válthat gazdát.

Szabó Kinga iparművész a 90-es évek elején került kapcsolatba a gyárral, de a viszonyt csak 1995-ben hivatalosították. A gyártmányfejlesztést és a stúdiót vezette, amelyik a kísérletezés, a tanulás színhelye lett. „Egy iparművésznek is legalább két év kell ahhoz, hogy megtanuljon Zsolnayul”, vallja. Mint az eltelt tíz esztendő részese és tanúja, arról számol be, hogy a gyár alkalmazottai ma is fillérekért, a végtelenségig kiszolgáltatva dolgoznak.

Az évtizedek alatt a Zsolnay örökség hordozói, a technológia továbbvivői a munkások voltak. Az ő agyukban, kezükben élt tovább a régi gyár. Kovács István, a Mester volt minden titkok tudója, mondja az iparművésznő. Kovács tizenhárom évesen került a gyárba, a Zsolnay család bizalmasa lett. Intelligens, folyton kísérletező, magát művelő szakember volt, aki naprakészen tartotta, a korszerű anyagokhoz adoptálta és a mai gyártási technológia által felhasználhatóvá tette az eozinmázat. Ez a technológia, valamint az épületek díszítésére, burkolására, fedésére szolgáló fagyálló pirogránit volt a cég specialitása, hírnevének megalapozója. Ugyanakkor a gyár mindig több lábón állt, hol az egyik, hol a másik ágazat hozott nyereséget, és elartotta az átmenetileg veszteséges termékeket.

A Mester négy éve halt meg, tanítványát, a szintén kiváló Kozma Sándort, az eozinműhely vezetőjét, s Hetesi Zoltánt, a pirogránit üzem vezetőjét nemrégiben egyszerre küldték el a gyárból. Kozma távozása után nem maradt a Zsolnay manufaktúrának olyan munkatársa, aki annyira ismerné az eozin technológiáját, mint ő. A cég jelenlegi vezetői, az MFB-től érkezett Horváth Lajos és Dobrai Lajos korábban gyümölcslevekkal foglalkoztak. A raktárkészlet jelenleg hozzávetőleg 360 millió forintot ér.

A vételi szándéka mellett kitarató család – mely tavalyi kanadai útja során Orbán Viktortól biztatást is kapott – taktikát váltott, miután észlelte, hogy az MFB csak színleli, hogy túladna a gyáron, és különböző ürügyekkel halogatja az üzletet. Első lépésként 25 százalékos részesedést szereztek egy vállalkozásban, amelyik belépésük után felvette a Mattyasovszky Zsolnay Eozin és Pirogránit Kft. nevet. A céget a pécsi gyár területére jegyezték be. Tavaly novemberben a kft. tagjai találkoztak a gyár régi munkatársainak egy részével, akiket tájékoztattak terveikről.

Az MFB úgy ítélte meg, hogy mind ők, mind pedig a Zsolnay Porcelán Manufaktúra Rt. vezetőinek többsége „átállt” a családhoz. Ennek következményeként a vezetőket – Adorjáni Béla vezérigazgatót, Kerekes Béla gazdasági igazgatót, Kozma Sándort és Hetesi Zoltánt azonnali hatállyal elbocsátották. Szabó Kingának három hónap múlva ajánlották fel a közös megegyezéssel történő munkaviszonybontást. (Adorjáni volt egyébként az első vezérigazgató, aki nyereségesé tette a Zsolnay manufaktúrát.) A család ez időben nemcsak vételi szándékát jelezte, hanem azt is, hogy a dolgozókat tovább foglalkoztatná.

Az azóta eltelt hónapokban a Zsolnay cégek vezérigazgatója, Kovács Gyula a reorganizáció sikerességéről nyilatkozott, a privatizációra kijelölt időpont azonban folyamatosan változik. A Magyar Fejlesztési Bank vezetése közben tárgyal a vevőjelölt családi vállalkozással. Bár a szakértők által igen méltányosnak ítélt ajánlat már eljutott a tulajdonoshoz, a határozott válasz késlekedik. Érdeklődésünkre Baranyay László megbízott elnöke vezérigazgató titkára, Halász Zsolt azt a felvilágítást adta, hogy a bankban jelenleg senki nem tud nyilatkozni a Zsolnay-ügyről. Legutóbb az MFB képviselője azt az aggodalmát fejtette ki, hogy döntési bonyodalmakhoz vezethet egy nem kellően tisztázott családi képviselő. Erre a család jogi képviselője felhívta a figyelmét arra, hogy nem örökösödési, hanem üzleti ügyről van szó.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy tárgyalásról még szó sincsen, csupán megbeszélések folynak. Mattyasovszky-Zsolnay Zsófia a család és a magyar szakmai és pénzügyi csoport képviselője derülátónak tűnik. A vételi ajánlatát jelző vállalkozás szakmai befektetői körébe gyűjtötte mindazokat, akik ismerik még a „Zsolnay-titkot”, tehát a gyárnak azokat a jelenlegi és egykori alkalmazottait, akikkel garanciát lát a sikeres működésre. Mint mondja, egyetlen titok nem létezik, itt százesztendő titokról beszélhetünk csupán, amit generációk alkottak meg, fejlesztettek tovább, és amelynek legfontosabb dokumentumait az államosítás után széthordták. Elherdálták, vagy éppen saját zsebre hasznosították. Mattyasovszky-Zsolnay Zsófia Pécssett nőtt fel, így tudja, ott a családot mindig szeretettel vették körül. Azután is, hogy kisémmizték őket a tulajdonukból. Nem fél tehát attól, hogy ne kapnának segítséget, ha egyszer visszavennék a gyárat.

Mitől tartanak, kérdezi Szabó Kinga is. Attól talán, hogy a család járhatja le a Zsolnay nevet? Kinek lehetne erősebb érdeke, hogy a pécsi gyár ismét felvirágozzon, mint azoknak, akik egyenes ági őseik között tisztelik Zsolnay Vilmost?

A VÁCI MÁRCIUS 15. TÉR ÁTALAKÍTÁSA

Vác Önkormányzata elhatározta, hogy a belvárosban a vasútállomástól a Dunáig terjedő szakaszon, a Széchenyi utca és a Március 15. tér mentén meghatározza azokat a megújítási feladatokat és fejlesztéseket, amelyek megvalósulásával a város és a térség életét szervező, megfelelő minőséget képviselő főutca jön létre. A városról készült minden elemzés jelentős szerepet tulajdonít a város közlekedési tengelyeinek, amelyeket egyrészt a vasútállomástól a révig tartó szakasz mint kereszt-tengely, másrészt hossz-tengelyként a Köztársaság út, és maga a Március 15. tér képvisel. A két tengely metszéspontja a Március 15. téren található.

Az előkészítés szakaszában igyekeztem begyűjteni minden szükséges információt. Ebben a munkában nagy segítséget kaptam Zomborka Márta múzeumigazgató asszonytól, valamint Vác főépítésztől, Philipp Frigyes úrtól.

A város főterét, a Március 15. teret, ezt a gyönyörű barokk teret, szinte szerelemmel szeretem. Gyakorta megfordultam itt az időben, amikor a városban laktam, azt követően pedig, hogy a megtisztelő, de torokszorítóan felelősségteljes feladatot a város vezetése rám bízta, tudatosan is figyeltem azt. Általánosságban elmondható, hogy a tér nem arányos a falait alkotó barokk házak sorával. Különösen a térnek a Fehérek temploma előtti részén. A térnek ezen a felén állt a feltehetően közvetlenül a tatárjárás után, a XIII. század közepén felépült Szent Mihály templom. Hossz-tengelye közel párhuzamos a Fehérek temploma főhomlokzati síkjával. A török kor végéig a templom a katolikusoké volt. A XVI. század második felétől egészen az 1684-es visszafoglalásáig a reformátusok használták. „... az erősen megviselt templomot restaurálva székesegyházként használják a XVIII. század közepéig. 1755-ben Oracsek Ignác a középkori templom falait részben felhasználó barokk székesegyház tervet készített. Az építkezés idején a régi templom erősen megrongálódott, 1761-ben az addig elkészült részeket, majd végül a középkori épületet is lebontották, az új székesegyházat pedig a mai Konstantin téren építették fel.” (Magyarország régészeti

topográfiaja 9. kötet, ugyaninnen ismerjük az Oracsek-féle terv alapján a középkori templom alaprajzát.) Az egykori templom arányosan, jó térközökkel helyezkedett el a térfalak között. Ezzel szemben az Oracsek-féle változat a déli térfalra teljesen rászorult, főhomlokzata előtt nem maradt tér, de semmivel nem lett volna jobb a helyzet a tervezett templom apszisánál sem. Valószínűleg ezt az ellentmondást ismerte fel Esterházy Károly püspök, amikor a teljes bontás mellett döntött. Ennek eredménye lett az az egyensúlyhiány, amiről a fentebb írtam.

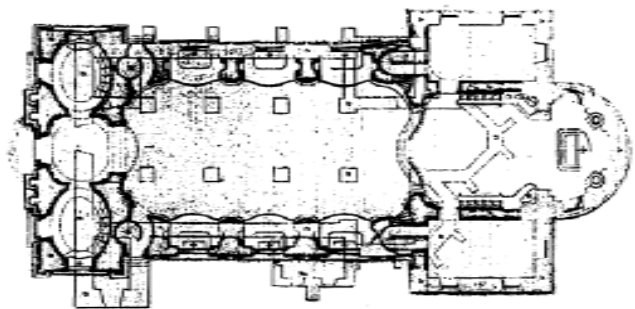
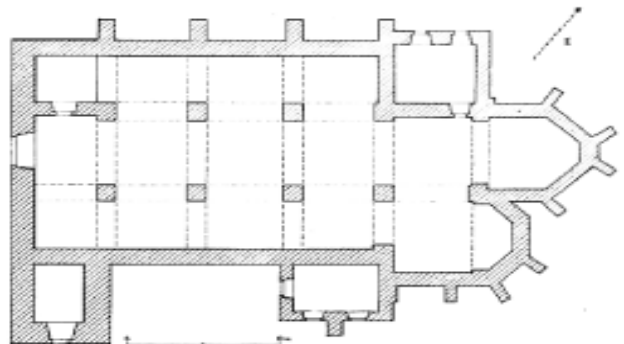
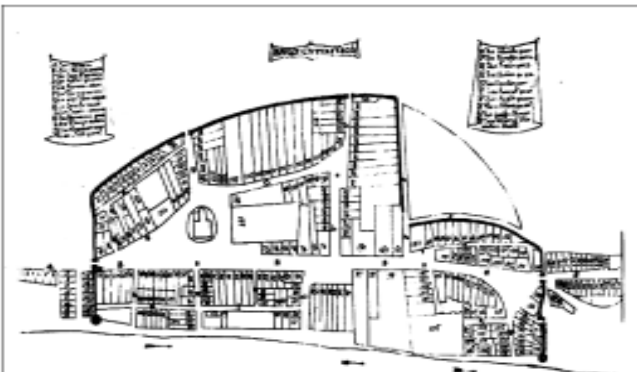
Az 1680-ból fennmaradt térkép szerint a Szent Mihály templom mellett állt egy épület, amelyet a főutca két oldalról került ki. Innen származik a tér nyújtott háromszög alakja. Ez lehetett az az épület, amelyet a szűkös feljegyzések városi kőház, városi ház, avagy a város háza megnevezéssel illetnek. Szóval ez lehetett a városháza. Ennek háromtraktusos pincéje a mai napig megvan, és működik mint vendéglő. A térfalak alatt meglévő középkori pincék tökéletesen kirajzolják a tér jelenlegi formáját.

Végül szólni kell az egykori várfal kapuairól, amelyek közül csak a Bécsi kapu tartozik a tervezési területhez.

A tér mai kiképzése Pogány Frigyes és Horler Miklós nevéhez fűződik. Az 1951-es terv azonban csak 1964-ben valósult meg. Mára már kritika tárgya, hogy a tér közepe zöldfelületként szabadon maradt. Lehet, hogy tervezése idején tudatos és bátor tett volt, hogy a templom helyét nem építették be fenntartva az utókornak a feltárás lehetőségét.

Ez tervünk kiinduló gondolata, hogy igyekezzen visszaadni a főter történetéből olyan hiteles tényeket, amelyek révén a térre több, elevenebb élet vihető. S tegyük ezt úgy, hogy a

Lent: az 1718-as Althann-féle telekkönyv térképe, amely feltünteti a Szent Mihály templomot. Jobbra: a XIII. századi templom rekonstruált alaprajza és Oracsek Ignác 1755-ös terve a barokk átépítésre

megszokotthoz ragaszkodók is megőrizhessék a tér mai látványát. Ezt a látszólagos ellentmondást úgy szeretném áthidalni, hogy a tér közepén valaha állott házat átlátszó módon állítjuk helyre. Ennek egyedüli megoldása, hogy üvegből készüljön, filigrán acélszerkezettel. Mint minden tér, ez is csak úgy válhat élővé, ha megfelelő hasznosítását biztosítjuk. Ez esetünkben egyszerű feladat, mivel az alatta lévő pince ma is jól működő étterem, így arra alapozva az üvegházban – helyesebb, télikertnek nevezni – kávézót rendeznénk be. Egyfajta orangerie alakulhatna ki a télen fűtött, nyáron hűtött üvegházban. Az épület formája a ház archetípusát utánozza, egy közel 1:2 arányú téglalap fölé szerkesztett egy egységnyi magas, a hosszoldallal párhuzamos gerincű, 45 fokos dőlésszögű nyeregzetűvel szerkesztett házat.

A terv lényege, hogy a valaha a téren állt Szent Mihály templomot megmutassa. A templom alaprajzát a burkolaton jelölni túl kevés és a térben nem tud hatni. Tervünk a főhajó két oldalának pillérsorát mindennemű stílusépítészettől mentes hasábsorral jeleníti meg. Az egyes pillérek 7 m magasak, ez a román szerkesztésmód arányrendje szerint a fejezetekig tartó pillérmagasságot képviseli az adott fesztáv (5,1 m) esetén. A pillérek tetején, mind a négy oldalon rejtett lámpákat helyezünk el. Ezek sötétben megvilágítják a templom alaprajzát, mintegy fényttemplomot emelnek a tér síkja fölé.

Természetesen a tér bármilyen átalakítását megelőzően teljes archeológiai feltárás szükséges. Jóllehet a Szent Mihály templom és a Városháza helye, mérete is pontosítható és előfordulhat, hogy egyéb leletek is előkerülnek. Szükséges megállapítani a Szent Mihály templom eredeti padlómagasságát és esetleges altemplomának létét. Az esetleges leleteket egy, az apszis és a volt sekrestye fölé húzott üvegfödémel kívánjuk bemutatni. Ha a belmagasság lehetővé teszi, úgy az üvegfödém alá le lehet menni, és ezt a teret a főtér történetét bemutató kiállítás céljára lehet használni. Végezetül a főhajó apszisát 2,4 m magasú hátfalként kiemelhetjük, ez a háttérfa hangvetőként is szolgál, így itt kisebb előadások rendezhetők.

A térnek ugyanezen a felén rendezték valaha a városi piacot, ez már jó ideje a Fehérek temploma mögötti telekre került. Leglátványosabb részét, a virágpiacot ki lehetne hozni a térre. Ez a funkció ugyanis semminemű komolyabb infrastruktúrát nem igényel. Ehhez változó magasságú podesztek tervezünk, amelyek több célt is szolgálhatnak. A térnek ezen a sarkán állt a Curia épülete, ami a város szándéka szerint ún. Európa-ház, avagy a Testvérvárosok háza lenne, szükségesnek látszik, hogy előtte különböző rendezvények megtartására alkalmas emelvények készüljenek. Ennek az emelvéynysornak a leglátványosabb funkciója az a szökőkút-sor, ami más és más vízképekkel igyekszik változatosabbá tenni a látványt. Az összesen 96 cm-re emelkedő, hét lépcsőből álló emelvények körül Hauraton csatorna-sávot építünk ki, amely a két legmagasabb emelvény alatt kialakított vízgépházba vezet vissza a cirkuláltatott vizet. A két legalacsonyabb emelvény mellett L- alakban elhelyezett szelepszor jelenti a szökőkút indító képét. A második lépcsőn a legismertebbnek nevezhető megoldást alkalmazzuk, azaz középről spricceljük föl a vizet, hogy az gyűrűszerűen hulljon vissza. Ezek közül a podesztek közül a templomhoz közelebbin, egy ragasztott üvegfödémel lezártan mutatjuk meg azt a középkori kutat, ami jelenleg kőkávas kialakítással látható a téren. A következő magasság vízkifolyása egy ún. buzgár, ami közepén

Fentről lefelé: Vác XVII. századi látképe; a romos állapotú város Birckenstein geometriakönyvéből, és a város a török hódoltság végén. Baloldalt látható a Szent Mihály templom kiemelkedő tornya és a templomtól kicsit balra az egykori kőház vagy városház épülete.

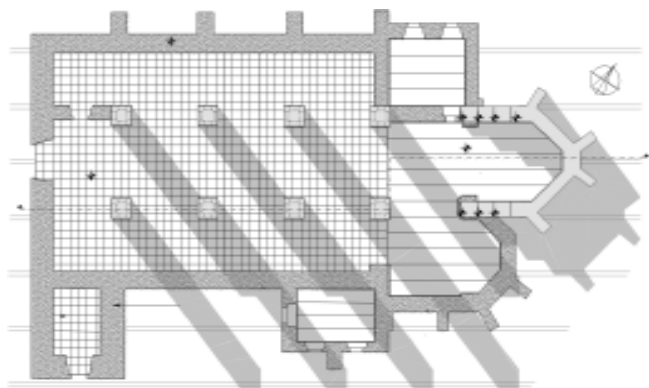

egy meglehetősen vastag csőből nagy vízhozammal, de nem nagy nyomással árasztja el az emelvényt, hogy annak oldalán lefolyva jusson vissza a vízgépészeti térbe. Az eddig felsorolt módok párosan jelentek meg, míg az utolsó, legmagasabb emelvényen egymással szemben, fésűsen spriccelő vizek teszik teljessé ezt a szökőkút-sort.

A Szent Mihály templommal szemben, a Fehérek temploma oldalával párhuzamosan terveztük elhelyezni a sorcsobogót. Ennek indulópontja a Fehérek temploma oldalán található

volt I. világháborús emlékmű átalakított posztamense. (A szoborcsoportot jelenleg restaurálják, ám az kiegészülő formájában már nem fér el az említett helyen.) Az itt induló víz egy, a burkolatból kialakított vályúszerű mélyedésben folyik el a téli-kert felé. Azokon a helyeken, ahol ezt várhatóan nagyobb gyalogos- és gépkocsiforgalom keresztezi, a víz öntöttvas ráccsal fedett folyókába kerül. Az egyik ilyen a Fehérek temploma sarkánál található, ezt követően érjük el a sorcsobogót. Ennek lényege, hogy a térszintben mutatkozó ugrás ezekkel tehető látványossá. A magasabb szinttől, mint törésfaltól indulóan faragott mészkő barázdák kanyarodnak ki, amelyek között újabb vízkifolyások jelennek meg, ezeket meg is lehet világítani.

A víz egy harmadik helyen is megjelenik a téren. Ez a már meglévő Testvérvárosok kútja. Minimális áthelyezését tervezzük, ennek lényege elsősorban a magasság megemlése. A kút a városháza tengelyében marad, de a városháza homlokfalától távolabbra. A körülötte kialakított szilárd burkolatú tér lényegesen csökken, a létesítendő park javára. A park négyzetes raszter szerkezetű, vagyis a kiültetések quadratikus formában történnek. A fák esetében kockaszerű ládákat alkalmazunk, és automata öntözőrendszer kiépítését is javasoljuk. A tervhez részletes kertészeti terv készült.

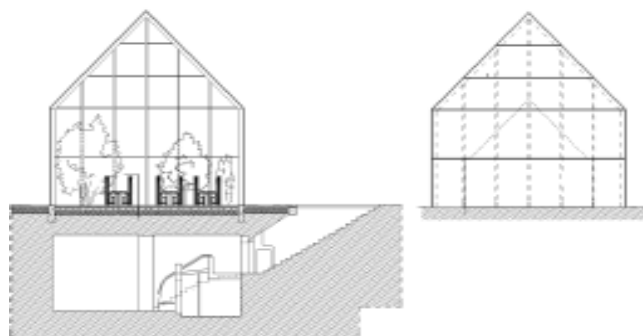
A Szent Mihály templom helyén tervezett pillérek, és a szabadtéri előadások rendezésére alkalmas körfal a szentély helyén, alaprajz

A Siketnémák Intézetének baloldali, barokk kapuja tengelyébe szeretnénk visszaállítani a valaha a Fehérek temploma előtt állt Mária-oszlopot. Ez újabb keresztengelyt jelöl ki, a kapu megnyitásával ugyanis lehetőség nyílik egy rövid sétával eljutni a nemrég – legalább külsejében – megújult, 1864-ben Abis Cacciarri tervezte zsinagógához. Az egyes építmények sorának végére érve külön kell szólni a Bécsi kapuról. Ez a már utcává szűkült tér végében állt. Nyilvánvaló, hogy visszaállítása értelmetlen, de jelzésszerű megmutatása érdekes lezárása lehet a térnek. Tervünk szerint valószínűsíthető helyén, rekonstruálható méretében az építmény sarkainak kiemelésével, alaptestszerűen mutatnánk meg a kaput.

Külön kell szólni a tér megújuló burkolatáról. Lényeges szempont, hogy az minden tekintetben feleljen meg a mozgáskorlátozottak igényeinek. A középkori burkolat mintájára az épületek lábaitól indulóan, kifelé enyhe lejtéssel készülne. Vác főterét különös módon az idők során nem feltöltötték, hanem lesüllyesztették. Ennek nyomai a térfal lábaitól szinte valamennyi épület esetében láthatók. Nemcsak a lábaitokon, de a kerékvetőkön is. Ahol lehetséges, szeretnénk visszatérni az eredeti kapubejárók padlóvonaláig. Az innen indított lejtés

akár jelentős szintkülönbséget is eredményezhet. Ez különösképpen igaz a Duna presszó oldalán álló házsor és a Káptalan utca folytatásában álló házsor egybevetésekor. Ha ezt a két térfalmagasságot egyenletes lejtésű térburkolattal kötjük össze, akkor a lejtés még érdekesebbé teszi a látványt, mert rálátást biztosít a Szent Mihály templom alaprajzára. Ahhoz, hogy a tér déli oldalán húzódó kétirányú úttest lejtése ne legyen zavaró, beiktattuk a már ismertetett sorcsobogót. Így megoldható lesz a Fehérek temploma főbejáratának akadálymentes megközelítése is.

A tér burkolatához szeretnénk kizárólag természetes anyagokat használni. Az anyagiak függvényében majd kiderül, hogy ezt az álláspontot lehetséges-e konzekvensen végigvinni. A keresztirányú, párhuzamos raszter a sima, de csúszásmentes lapok közé, általánosságban 3,9 m-es tengelytávval lefektetett fagyálló mészköcsik, amely a járdákon fűrészvágott, míg az úttesten szabálytalanul roncsolt. A lefektetett, 2-3 cm-nyit kiálló hasábok élét a helyszínen, a sáv melletti burkolólap síkjáig visszaverik. Ezek a szabálytalan „harántsínek” biztosítják, hogy autóval ne lehessen 20-30 km óránkénti sebességnél gyorsabban haladni. A járda és az úttest között kőből esztergályozott kerékvetőket alkalmazunk.

A régi metszeteken látható, ma már csak a pincéje alapján azonosítható egykori kőház – régi városház – helyét őrző, üvegszerkezet, amely télikertként kiegészíti a föld alatti vendéglőt és mutatja a Fötér középkori állapotát

FORRÁSOK:

- Karcsony Antal Arzen: Vác város története
 Bónisné Wallon Emma: Vác művészete a XVIII. században, Budapest, 1935.
 Dercsenyi Dezső, Granasztói Pál: Vác, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1960.
 Magyarország régészeti topográfiája 9, Pest megye régészeti topográfiája, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
 Horváth M. Ferenc, Pintér Tamás: Késő maradványainkak tétessen jegyzésben (Írásos emlékek Vác város múltjából) Váci Történelmi Tár I., Vác, 1996.
 Héjjas Pál, Horváth M. Ferenc: Vác régi képeslapok 1896-1950. Vác, 2001.

Herczeg Ágnes – Kesselyák Noémi

A PAGONY TÁJ- ÉS KERTÉPÍTÉSZ IRODA ÉS AZ ARS TOPIA ALAPÍTVÁNY ALKOTÓTÁBORAI – 2003.

FÜZÉPÍTŐ ALKOTÓTÁBOR SZOMBATHELYEN

A fűz vessző hajlékony, erős, és legfőképpen élni akar. Ezért alkalmas olyan önhordó szerkezet létrehozására, amely – megfelelő gondoskodás mellett – meggyökeresedik, az évek múltával a vékony vesszők összenőnek, és az építmény egyre erősebb lesz. Első ízben Szombathelyen, a Kalandváros játszótéren valósultak meg nagyszabású fűzálmaink. Épült három, négy-öt méter magasságba felnyúló „tüske” árnyékoló, hasonló szerkezetű kisebbek, lugas, a kicsiknek 150 m hosszú alagút-labirintus rendszer, a játszótér tervezett főbejárata pedig nyitott szájú sárkányfejet formáz, ami szintén élő fűzkötegekből áll. A kötegek két-három éves vesszőkből, erős dróttal összefogva készülnek. Nyár közepére az egyébként látványos szerkezetek elvesztették vázszerűségüket, nyár végére méteres hajtásokat hozva óriási összefüggő bokroknak tűntek. A tél közeledtével lombjukat levetik, és újra a szerkezet lesz látható.

A játszótérteret Vincze Attila és Krieger Orsolya, a fogadóépületet Litkei Tamás építész tervezte, a fűzépítmények megvalósítását Gróf András vezette.

Jobbra és a lap tetején: szombathelyi fűzfaserkezetek; lent: csíkkozmasi és magyarpolányi fűzépítmények. Szemben: a csíkkozmasi kalácsa résztvevői, a budi, valamint csíkkozmasi és magyarpolányi fűzkonstrukciók

FORRÁSMEGÚJÍTÓ ALKOTÓTÁBOR MAGYARPOLÁNYBAN

2002-ben a Közép-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács pályázatának keretében Somló környéki települések – Noszlop, Magyarpolány, Kislőd, Somlóvásárhely, Somószőlős, Doba – összefogtak történeti forrásaik helyreállítása érdekében. A források környezetében élő fűzlábakon álló információs táblákat helyeztünk el, két helyszínre pedig élő fűzépítményeket terveztünk. Magyarpolány és Kislőd között, a Csurgó-kúton el készült két szerkezet, rőzsefonatos kerítés épült a terület határára az autóval való behajtás ellen, a patakra hidacska került.

III. SZÉKELYFÖLDI FÜRDŐÉPÍTŐ KALÁKA CSÍKKOZMÁSON

2001-ben Lázárfalván, 2002-ben Tusnádon újjáépített népi gyógyfürdők felújításáról, a régió gyógyfürdő-kultúrájáról már beszámoltunk az Országépítőben. Most Csíkkozmas polgármestere keresett meg minket, hogy a falu határában, a Nyerges-tető felé vezető úttól nem messze, a mára elfeledett, betemetődött Sószezfürdőt építsük meg. A kalákában a falu lakói mellett a Pagony iroda munkatársai, gyakornokai, a Kós Károly Egyesülés vándoriskolásai, magyarországi egyetemisták, érdeklődők, kolozsvári és csíkszeredai egyetemi hallgatók vettek részt.

Megvalósult objektumok: Borvízmedence fedett kabinokkal, paddal, fapadozatos pihenőtérrel (Berta Attila), pallóút, élőfűz kápolna (Takács Edvárd, Kesselyák Noémi), filagória asztallal padokkal (Horváth Balázs), sós vizet medencék, fapadozatos pihenőtérrel (László Viktor), szemetesek, padok, forrásfoglalás (Offertáler Anita), budi (Krieger Orsolya, Szabó Gábor), fürdőjelző tábla (Jánosi Csaba). Két keresztet állítottunk, egy cserefa máriáskeresztet a fürdő felett, s egy apostoli keresztet a Kápolna-oldalban, az egykori kis kápolna oltárának helyén. Itt kövel kiraktuk a kápolna alaprajzát (Herezeg Ágnes).

A kaláka idején esténként programokat szerveztünk. A csíkkozmasi templomban Kátai Zoltán énekmondó koncertje, a csürben reneszánsz muzsika (Öllerer Ágnes és Kinga, Köllő Miklós) és táncház volt. Előadások: Csomád-Bálványos régió fejlesztési stratégiája (kiállítás), regionalitás (Kolumbán Gábor); fenntartható térségek (Ertsey Attila); táj-természet-ember (Herezeg Ágnes, Balázs Csaba, Jánosi Csaba); vizek és a gyógyfereződés (Takács Edvárd); építészeti értékek és teendők (Esztyán Győző, Tusnádi Zolt, Köllő Miklós).

A fürdő avatásán több mint 200 emléklapot osztottunk ki a kalákában résztvevőknek. A fürdő felszentelésével kezdődött idén a hagyományos Csíkkozmasi Napok rendezvénysorozat.

TÁJTEREMTÉS – KERTALKOTÁS címen október 10 és november 28 között a debreceni Benedek Elek Galériában volt látható a Pagony Táj- és Kertépítész Iroda kiállítása.

Közeghy Attila mondta megnyitó beszédében: Alig van határa a Pagony-csapat működésének. Nélkülük elképzelhetetlen a Kós Károly Egyesülés. Tudják, hogy alkotásainkhoz a szellemi fogadóközeget is hozzá kell formálni. Kapcsolat-nagyhatalom-má váltak hatalommánia nélkül. Az ember normális térérzékelése elbizonytalanodik, ha megtapasztalja: számukra a Föld termőképessé alakítása fontosabb, mint az, ami éppen terem. Az építészeti attrakciók, amelyek egymás fontosságának igazolására egymásra halmozódnak, itt jelentéktelenné válnak, és a szelíd beavatkozások felfénylenek.

Miklóssy Endre

A FALU, ÉS AZ EU VÁLTOZÓ GAZDASÁGFILOZÓFIÁJA

Nem lépünk kétszer ugyanabba az Unióba – mondták már a régi görögök. A most esedékes belépők számára olyan kockázatok merülnek fel, amelyek régebben nem voltak. Ezeknek az oka az, hogy úgy tűnik, az Európai Unió gazdaságfelfogása és céljai változóban vannak. A változások kockázatai a gazdaság és a társadalom periferiáján élők számára különösen nagynek látszanak, ezekkel elsősorban a falu és az ott élők számára okozhatnak nehézségeket. Ezekre kívánom felhívni a figyelmet.

Az európai együttműködés gazdasági célok mentén indult el, és mindmáig ez a legfontosabb területe. Az 1957-es Római Szerződéssel létrehozott Közös Piac fő célja volt a nemzetállamok mentén létező piaci szegmentáció megszüntetésével az eladási lehetőségek növelése és ezzel a piac dinamizálása. Ennek az érdekében deklarálták a határok lebontásával járó „4 szabadság” elvét (áru, tőke, szolgáltatás és munkaerő akadálytalan mozgása).

A határok megszüntetése azzal jár, hogy növelhető a gazdaságos termeléshez szükséges szérianagyság, a mobil erőforrások elmozdulhatnak a komparatív gazdasági előnyöket ígérő térségekbe, a járulékos eladási költségek jelentősen csökkenhetnek. Egészében véve a Walras-törvény szerint az eladási ár csökkenése növeli az eladási lehetőséget, vagyis élénkíti a piacot. (Pusztán a vámhatárok megszűnése néhány év leforgása alatt 25 %-os gazdasági növekedést okozott.)

Probléma lehet viszont, hogy a kereslet-kínálat egyensúlyi görbéjén ez a változás egyúttal csökkentheti a fizetőképes keresletet is. Hiszen az additív költségek végső soron ilyenként jelennek meg az államháztartásban. Ezt a problémát az egységesülő támogatási rendszer oldotta meg.

Kezdetből, 1958-tól működik a szociális és az agrár-támogatási rendszer. A térségi egyenlőtlenségek kezelése ezidőtájt még a tagországok saját gazdaságpolitikáján belül működik, de az egészében alulfejlett országok – mindenekelőtt Írország és Görögország – belépése ezt a megoldást elégtelenné teszi. Így születik meg 1975-ben a regionális fejlesztési támogatások rendszere.

Ezeknek a támogatásoknak a voltaképpeni fő célja nem a társadalmi jólét érdekében végrehajtott jövedelem-átcsoportosítás, hanem a gazdasági erőforrások bővítése, hiszen ez vezethet csupán a piaci vásárlóerő bővüléséhez is:

– a munkavállalóké, ezt szolgálják az oktatási, egészségügyi, munkaerő-piaci átképzési támogatások.

– az agrártermelőké. A modern gazdaság piaci szempontból fölöttébb ellentmondásosan kezeli az agráriumot. Leértékeli az előállítási költségek alá a nyers termékek árát, de hogy a termelő mégis piacon maradhasson, pótlólagos támogatást ad neki. (Valójában ugyan inkább a háttéripárnak, erre mutat például, hogy a termelés-támogatás kritériuma a műtrágya-felhasználás. . .)

– a termelés helyéé, ez tartalmát tekintve komplex. Így jönnek létre a regionális fejlesztési támogatások. A fő céljuk a

működő tőke idevonzása, ezen keresztül a helyi erőforrások piaci értékének a növelése, vagyis a vásárlóerőé. Ez egyúttal stabilizálni is képes a helyi gazdaságot, elősegíti a munkaerő helybenmaradását. A fő eszköze az infrastruktúra-fejlesztés, és a képzettség növelése.

– az agrártámogatási rendszerrel kapcsolatos piaci problémák az ezredforduló táján felvetették egy másfajta támogatási stratégia szükségességét, amelyen belül fokozatosan a helyi erőforrások komplex fejlesztése válik céllá. Ezt a módszert tekintve a területfejlesztéshez tartozó támogatási rendszert nevezzük vidékfejlesztésnek. Gazdasági értelemben elsősorban a helyi piac megerősítéséről, s ezzel együtt a helyi erőforrások közötti tranzakció javításáról van szó.

Ezeknek a támogatási rendszereknek a működtetése a tervezési és a döntéshozatali rendszer korszerűsítését igényelte, így alakult ki a társadalmi részvételre támaszkodó demokratikus döntéshozatal és a fejlesztési programozás rendszere. Az Európai Unió ezekkel kapcsolatban számos elvi iránymutatást jelentő határozatot is hozott, a szociális vagy az önkormányzati chartától a tervezés torremolinosi chartájáig.

Mindezek az irányelvek és módszerek kedvező körülményeket jelentettek a helyi gazdasági erők kibontakozásához, és a közben csatlakozott, az európai centrumhoz képest elmaradott országok gyors ütemű felzárkózását eredményezték. A helyi gazdasági teljesítmény javulása természetesen a fizetőképes kereslet emelkedését is eredményezte. Elmaradtak azok a kedvezőtlenként várt következmények, hogy az alulfejlett országokból bevándorlási roham indul a fejlesztési centrumokba.

Az eddigi gazdaságfilozófia tehát a vásárlóerő növelését célozta meg a piacbővítés érdekében. Most azonban változás érlelődik, ami igen radikálisnak látszik. A tíz új állam tagfelvételénél csupán kirobbant az, amire már évek óta számítani lehetett. A kommunista világrendszer bukásával ugyanis a kontinens nyugati felében a multinacionális óriáscégek törtek előre, és az Unió eddigi politikai gerincét és távlati orientációs pontját adó közép- és kelet-európai országok erősen meggyengültek, és a kisebb tőkeerejű vállalkozások súlya és befolyása is. (Németország újraegyesítésének a gazdasági következményei mutatják ezt a legvilágosabban.) Erőteljesen megnőtt a központi eurobürokrácia létszáma és hatalma, és jól látható az érdekkapcsolat is a két folyamat között. Pusztán az ügymenetre szorítkozva, jóval egyszerűbb odaadni valakinek 100 egységnyi támogatást, mint száz valakinek 1-1 egységnyit. Még ha a komplex piaci hatékonyság (vásárlóerő-növelés) az utóbbi esetben lényegesen nagyobb is lehet. Ezért azután az európai területfejlesztés szakmai büszkesége, a területfejlesztési program, érzékelhetően kiszoruloban van a támogatási rendszer alapjaiból. (A strukturális alapok rendjéről szóló 2081/93-as, és 1260/99-es Európa Tanács-rendeletek szövegének összehasonlítása jól mutatja e változtatás tendenciáját.)

A koncepcionális cél immár nem elsősorban a vásárlóerő növelése. Ezért nagy valószínűséggel csalódás lesz az új országok keresői számára, hogy a jövedelmük még hosszabb távon se fog felzárkózni az európai átlagokhoz, aminek most többnyire a heted-nyolcadrészt teszi ki. Ez a különbség természetesen nem vonatkozik majd a tőkehozadéokra, mivel a szabadpiacon a tőkének jóval nagyobbak az érdekérvényesítő képességei. (Az erőforrások eltérő mobilitása eredményezi a tulajdonosaik közötti erőkülönbséget.)

Ez az aránytalanság azonban másfelé vezeti az Uniót, mint eddig. Eddig ugyanis kiegyenlítő szerepet játszott az erőforrások ára közötti komparatív különbség, persze csak akképpen, hogy a támogatások az akadályok csökkentésére irányultak. Most viszont más elvi célkitűzések körvonalazódnak, amelyeknek a stratégiai célja az erőforrások megszerzése.

A csatlakozási feltételek jól mutatják a koncepcionális változást. Eddig ugyanis az újonnan felvett államok, a viszonylagos gazdasági elmaradottságukra való tekintettel, pozitív diszkriminációban részesültek abból a célból, hogy az elmaradottságuk minél hamarabb megszűnjön, és ez a módszer hatékonynak is bizonyult. Most viszont a tíz új ország hátrányos megkülönböztetéssel fog belépni.

A nizzai megállapodás végrehajtotta azt a közgazdaságtani abszurdumot, hogy a földet mint erőforrást, a tőkejavak közé sorolta. És mivel a tőke mozgás szabadsága a legfőbb követelmények közé tartozik – méltán – ez a határozat elhárítja az akadályt az elől, hogy a nagy tőkeerő gazdálkodók tulajdonában lévő erőforrást felvásárolhassa. A probléma a kis tőkeerőű és kialakulatlan jogrenddel bíró országokban válhat súlyossá. A régi tagországok institutionális rendje ugyanis ezt a tranzakciót meg tudja akadályozni.

A koppenhágai csúcs, a belépés feltételeinek a rögzítése, ezt a hosszabb távon érvényre jutó célkitűzést megtoldotta a napi gazdaságban teremtett diszpreferenciával. Mindenekelőtt az agrártámogatások negyedannyiak csupán, mint a jelenlegi tagországokban – a piacgazdaság elvével tökéletes ellentétben. Ezzel szemben azon a területen, ahol valóban komoly induló hátrányban vagyunk, a gazdaság tőkeelátottsága terén – a piaci egyenlőségre hivatkozással a feltökésített nyugati gazdaságok versenyfeltételeit követelik meg. Aligha várható más eredmény, mint az új országok gazdálkodóinak az elvérzése, az erőforrások elvesztése vagy mások kezébe kerülése.

A vásárlóképességet persze csökkenti, ha másnak a rendelkezési körébe kerülnek az erőforrások, de az új körülmények érdektelenné tesznek a helyi vásárlóerő növelésében.

Miért van ez? Két okból. Az egyik a kontinens gyors előregedése, ez a nyugdíjbiztosítási tőkebefektetéseken keresztül folyamatosan nagy vásárlóerőt biztosít, az új országok potenciális vásárlóereje ehhez képest elhanyagolható. A másik ok pedig a kizárólag az azonnali profitmaximálásra törekvő általános gazdasági szemlélet, amely a netán várható gondokat externáliáknak, a jövő gondjainak tekinti.

A bontakozni látszó új stratégia alapvonásai a következők:

– A helyi erőforrások megszerzése. A helyben képződött, kis volumenű tőkét vagy integrálni kell függő helyzetbe hozván a multinacionálisoktól, vagy pedig mint korszerűtlen, felszámolni. A földet hatalmas, gépesített latifundiumokká változtatni, amelyek igen kis élők munkaráfordítással nagy profitot tudnak termelni. A változásnak az a fő oka, hogy a fél évszázados inten-

zív művelés és kemizálás tönkretette a nyugat-európai földeket, és a mezőgazdasági dömpingáruk sokkal olcsóbban lehet a kevésbé kizsárolt keleti földeken előállítani. Ennek az érdekében természetesen gátat kell vetni a nagyobb élők munkaráfordítást igényelő kisgazdaságok, kertkultúrák fejlődése elé.

– Az alacsony helyi fizetőképesség stabilizálása. A nyugati országok már évtizedek óta csak intenzív bevándorlással tudták biztosítani az alacsonyabban kvalifikált munkások élők munkáigényét, ezért vagy 20 millió munkavállaló érkezett ide, és egyre jobban érzékelhető probléma, hogy nem az európai kultúrkörből: törökök Németországban, arabok Franciaországban, indonézok Hollandiában, négerok Nagybritanniában. Ezek nem integrálódtak testként ékelődnek ma a nyugati társadalmakba. A probléma további növekedésének a meggátlására szigorú bevándorlási és határvédelmi intézkedéseket hoztak (schengeni egyezmény), csak hogy továbbra is meg kell oldani ennek a munkaerőnek a pótlását. E célt szolgálják majd az alacsony jövedelmű országok Nyugaton munkát vállaló segédmunkásrétegei. Persze ennek a feltétele az is, hogy odahaza ne találjanak megfelelő megélhetést.

– A helyi piacok kivásárlása. Ennek akkor van értelme, ha sikerül mellé monopolközeli gazdasági helyzetet teremteni, vagyis diktálni mind a fogyasztási termékek, mind pedig a felvásárolt nyersanyagok áraiban. Jelenleg a tagországokban ez problematikus, mivel túlságosan nyilvánvalóan ütközik az Unió legfontosabb elveivel, tehát a jövőben megoldandó feladatok közé kell sorolni. (A még nem csatlakozott országokban, mint Magyarország, természetesen tapasztalhattuk az érvényesítésére irányuló törekvést.)

– A nyugdíj- és egészségbiztosító rendszerek deszocializálása. Az újonnan csatlakozó keleti országoknak ezek a rendszerei a kommunista gazdasággal egyidejűleg tönkrementek, ezért a működtetésük kizárólag folyamatos állami költségvetési juttatással lehetséges. Az államkasszákat viszont ez igen megterheli, ráadásul olyan helyzetben, midőn az állami bevételek radikális csökkenésével kell számolni. A lehetséges megoldás tehát a magasabb fizetőképességűek bekapcsolása a kialakult nyugati biztosítórendszerekbe, akiknek pedig ez nem lehetséges (régii nyugdíjasok, kis jövedelműek), azoknak a lehető legalacsonyabb értékre szorítani le a vásárlóerejét. (Láthatólag ez is ellentétes az eddigi piacközpontú gyakorlattal.)

– Az elit- és tömegképző oktatás határozott elválasztása. A fejlett országok munkaerőigénye ugyanis kettős. Nagy tömegű képzetlen munkásra van szükség a kvalifikálatlan élők munká elvégzéséhez a más kontinensről érkezettek helyén. Másrészt komparatív előny az állami támogatással kiképezett magas kvalifikációjú szakember, akit a fejlett gazdaság ilyen módon készen kap. (Az orvosképzésben lehet például számítani effélére.)

Egészében véve jól látható, hogy a társadalom középrétegeinek az intenzív felmorzsolódása következik mindebből. Jogosult észrevétel, hogy itt voltaképpen az új országok gyarmatosítása történik. A magyar falu számára egy eképpen megvalósuló forogatókönyv semmi jót nem ígér, sőt ellentétes a helyzete javítására irányuló minden koncepcióval. Ebben a jövőképekben gépesített nagybirtok szerepel, néhány dolgozó és jóval több, fegyverhasználatra jogosult őrző-védő alkalmazottal. Számos más országba járó vendégmunkás, akinek a hazaadott fizetéséből él a család, már ha egyáltalán van, mert hiszen aligha van szüksége rá az új gazdasági rendnek. Jelentősebb szociális

támogatásra a csekély bevételű és különféle szabályokkal meg is kötött államháztartásnak aligha van módja. A jövedelemnélküliek azonban, a harmadik világban tapasztalt módon, a városokba özönlenek, az ottani gazdaság externáliái ugyanis valamilyen lehetőséget mégiscsak jelentenek a nincsteléneknek. Az infrastruktúra-ellátás fokozatosan leépül, ezúttal nem intézmény központosítás, hanem az alacsony fizetőképesség miatt. A falun élők nagy része pedig kiszorul a korszerű oktatásból.

Csakhogy az Unió végülis demokratikus szervezet, a történelemköibe az érintettek maguk is beleszólhatnak. Ilyen volumenű ügyekben a miniszterek tanácsa, az Európa Tanács, meg a strassburgi parlament jóváhagyása például nélkülözhetetlen. Mindaz, amiről most beszéltünk, részben még csupán a direktívák szintjén létezik, és nem állt össze egységes, érvényesíthető gazdaságpolitikává. A készülődő Európai Unió Alkotmány például az első pofont már meg is kapta. A környezetvédelmi miniszterek tanácsa a tervezetet elvetette, mert nem látja benne biztosítottak a jövő megőrzésének képviselőjét. Lehetőség van a helyi demokráciában is, amelynek a működése az európai társadalomfejlődés legfontosabb, és az Unióban is deklarált

alapelveihez, a szubszidiaritáshoz kötődik. De azt hiszem, a legtöbb lehetőség a hamarosan elérkező közös bajokban van, amelyeket csak közös erőfeszítéssel lehet majd megoldani. Ennek a felismerése segíthet abban, hogy a kontinentális együttműködés visszataláljon az Alapító Atyák: de Gasperi, Schumann, Adenauer szándékaihoz.

IRODALOM

- Halmi Péter (szerk.): Az Európai Unió közös agrárpolitikája (Agroinform, 2003)
T. Hitiris: Az Európai Unió gazdaságtana (Műszaki Könyvkiadó, 1992)
Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról (Magyar Országgyűlés, 1999)
Horváth Gyula: Regionális támogatások az Európai Unióban (Osiris, 2002)
Ladó Mária-Tóth Ferenc : A konzultáció és intézményei az EU-ban (kézirat)
Nagy Bálint: Költségvetési lyuk, vagy az EU-hoz illeszkedő vidékfejlesztés? (Budapest, 2003)

A MAGYAR TERMÉSZETVÉDŐK SZÖVETSÉGE a Friends of the Earth nemzetközi szervezettel és a Fauna Egyesülettel együttműködve második alkalommal szervezte meg október 14-19. között az Élelem és mezőgazdaság akcióhetét. Az országos rendezvénysorozat keretében a szervezők fel kívánták hívni a lakosság figyelmét a környezetbarát mezőgazdaság, a helyi termékek és a biogazdálkodás előnyeire.

Az Európai Unió élelmiszertermelése és mezőgazdasága megérett a változásra: a jelenlegi mezőgazdasági és élelmiszerpolitikák nem biztosítják az egészséges táplálékkal való ellátást. A talaj, a levegő, a vizek elszennyeződtek az intenzív mezőgazdasági termelés következtében. Az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának (CAP) eredeti célja a gazdák és a minőségi élelmiszertermelés támogatása volt, jelenleg mégsem ez történik. Az EU által a Közös Agrárpolitikára elköltött évi 40 md euro jelentős része a mezőgazdaság iparosítását és a környezetszennyezést segíti elő. A pénz nagy részéből a nagyobb gazdálkodók és mezőgazdasági cégek részesülnek: a CAP támogatások 70 %-át a gazdák 20 %-a kapja. A CAP-ból támogatott export sérti a fejlődő országok érdekeit, mivel a helyi termelőket kiszorítja a piacról.

Kevesen tudják, hogy a hazai boltokban található élelmiszerek választéka jelentős mértékben már ma is EU Közös Agrárpolitikájának eredménye, a közelgő EU-csatlakozás után ez még inkább így lesz. Mi több, gazdáinknak is eszerint kell majd termelniük.

Az EU Közös Agrárpolitikájának két pillére van:

CAP I. pillér – termékalapú támogatás: minél többet termel a mezőgazdasági vállalkozó, annál nagyobb támogatást kap.

CAP II. pillér – vidékfejlesztési, ökoszociális támogatás: a termelésen túl a mezőgazdaság egyéb teljesítményét is (természet-, környezet-, tájvédelem, foglalkoztatás) támogatja.

Magyarország a Koppenhágai Megállapodás során az első pillért részesítette előnyben, a második pillér a teljes EU támogatás 36 %-át teszi ki, az összes csatlakozó ország közül (az átlag 52 %) az utolsó helyen. Ezen túl Magyarország lehetőséget kapott a második pillér szerint igényelt támogatások egy részének esetleges átcsoportosítására – ennek az átcsoportosításnak nem szabad megtörténnie!

1999-ben megszületett a magyar agrár-környezetvédelmi program, de először 2002-ben volt csak elkülönített forrás ezekre a programokra, ennek nagysága 2,5 md Ft-ról idén 4,5 md Ft-ra nőtt. Az igény ennek körülbelül a kétszerese volt, pedig a program még nem eléggé ismert a gazdák körében. Fontos, hogy a kormányzat jelentős tájékoztató és szemléletformáló programokat indítson az agrár-környezetvédelem terén, és sürgősen készítse fel az EU támogatások fogadására az intézményrendszert.

Miként kell megváltoztatni a mezőgazdasági és élelmiszerpolitikát?!

– A támogatások kifizetését környezeti követelmények teljesítéséhez kell kötni. A jelenlegi terület- és kvótaalapú kifizetéseket olyan jutalékkal kell felváltani, melyet minden fenntartható módon kezelt mezőgazdasági terület után kifizetnek.

– A Közös Agrárpolitikának nem lehet célja a világgpiaci verseny támogatása; a helyi és regionális kereskedelmet kell előnyben részesítenie. Az exporttámogatásokat meg kell szüntetni.

– A Közös Agrárpolitika költségvetésének nagyobb részét a vidéki környezet és megélhetés védelmére kell költeni. Ez azt jelenti, hogy támogatni kell a biogazdálkodást, a természetes gazdálkodást, a biodiverzitás védelmét, továbbá újra kell éleszteni a helyi feldolgozó létesítményeket és a helyi terjesztés eszközeit.

– A környezeti elveknek megfelelő tájgazdálkodás általában sokkal szélesebb rétegeknek nyújt megélhetést, mint az intenzív nagygazdaságok.

A fogyasztók vásároljanak helyi gazdáktól, vegyenek bioterméket, válasszanak az évszaknak megfelelő élelmiszert. A helyi termelés és a helyi gazdák piacának támogatása erősíti a kapcsolatot a fogyasztók, a termény és a gazdák között. A termelői piac lehetővé teszi a fogyasztók számára a közeli kapcsolatot a termelőkkel, ezáltal megtanulják értékelni a gazdálkodás és az elfogyasztott élelem közötti kapcsolatot. Az élelmiszerlánc lokalizálása által visszakérül a hatalom a gazdák és a fogyasztók kezébe.

További információk: Sándor Szilvia, MTVSZ, tel.: 216-7297, e-mail: szilvi@mtvsz.hu Pencz Levente, FAUNA Egyesület, tel.: 318 1535, e-mail: levente@zpok.hu Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program honlapja: www.nakp.hu

FOLYÓINK VÉGVESZÉLYBEN!

– a VÉDEGYLET felhívása –

Közép-Európát a globális éghajlatváltozás kiszáradással sújtja, a környezetromboló technológiák tömeges alkalmazása pedig a folyók és a felszín alatti vízrendszerek végzetes elszennyeződésével fenyeget. Alvízi helyzetünk következtében Európa országai közül a miénk van leginkább kiszolgáltatva a határokon átnyúló környezeti ártalmaknak. Gyermekeink és unokáink ivóvíze forog veszélyben, s pusztulás vár a folyók és vizes élőhelyek egyedülállóan gazdag ökológiai rendszereire is.

Mindent meg kell tennünk, hogy véget vessünk folyóvízeink természetellenes használatának! Nincs többé mentség a hallgatásra és a halogatásra: mindannyian felelősek vagyunk, akik látjuk a bajt, s nem merünk vele szembenézni. Nem tétlenkedhetünk tovább, nem tűrhetjük az egymást követő magyar kormányok tehetetlenségét. Kötelességünk, hogy megvédelmezzük a Dunát, a Tiszát és a Drávát, ugyanolyan kötelességünk ez, mint a megtámadott haza védelme lenne.

A DUNA MEGMENTÉSE érdekében követeljük, hogy a magyar fél tanúsítson végre következetes és félreérthetetlen magatartást a Szlovákiával folyó tárgyalásokon, melyek egyedüli tárgya a hágai ítéletnek megfelelő, az ökológiai igényeket kielégítő vízmegosztás legyen, a jelenlegi törvénytörő állapotok felszámolása. Sem gazdasági, sem műszaki érvek nem szólnak amellett, hogy hazánk részt vállaljon az ellenünk és erőszakkal létrehozott bösi duzzasztómű működtetésében. A magyar diplomácia végre vesse latba minden befolyását, hogy az európai közvélemény nyomása és az Európai Unió közvetítése segítse jogos álláspontunk érvényesülését. Haladéktalanul vessenek véget a folyó hazai szakaszán az árterek különféle ürügyekkel zajló rombolásának, újabb és újabb partszakaszok lebetonozásának. Így Tátnál az elkerülő út ne az árter rovására, hanem a községtől délre épüljön.

A hajózás alkalmazkodjon a folyó természetes adottságaihoz, és ne a medert próbálják a hajózás igényeihez igazítani, hatalmas költséggel, beláthatatlan rombolás árán. A hajózási feltételek javításánál előbbrevaló a folyami és partmenti élővilág számára kedvező vízjárás biztosítása. Ne a folyó további tönkretételére feccserejljük a közlekedés fejlesztésére szánt európai uniós támogatást. Fordítsuk azt inkább siralmas állapotú vasúthálózatunk felújítására, hiszen nyugati szomszédaink is a vasúti közlekedés támogatásával igyekeznek mérsékelni a környezetszennyező gépkocsiaradatot.

A Tiszához hasonlóan a Duna hazai szakaszára is készüljön átfogó rehabilitációs terv.

A TISZA VÉDELMEBEN, az ismételt ökológiai agresszió elhárítására a magyar kormány vegye igénybe az ENSZ valamint a NATO környezetvédelmi szervezetének segítő közreműködését. Érje el, hogy Románia ne engedélyezze a Rosia Montana Gold Corporation verespataki beruházását. A nemzetközi közösség gyakoroljon nyomást a kanadai kormányra, hogy az akadályozza meg a kanadai illetőségű céget a környezetrombolás exportjában. Elképzelhetetlen, hogy Európa közepén

a XXI. században magas ciántartalmú zaggal áraszák el több pusztulásra szánt falu helyét, s egy 180 méter magas gátmonstrum tövében, az egyszer már bekövetkezett katasztrófa megismétlődésétől rettegve éljen egy egész folyóvölgy népe.

A határokon átnyúló szennyezések elhárítására Magyarország és az Európai Unió nyújtson segítséget Romániának, s a magyar diplomácia hasson oda, hogy az ebbeli együttműködés legyen a feltétele a szomszédos ország kedvező fogadtatásának az Európai Unióban.

A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése keretében a Tisza hazai szakaszának megújítására szánt pénz zömét ne csak árvizek fogadására alkalmas vésztározók építésére fordítsák, hanem a vízvezető vízrendezés gyakorlatának felszámolására, az artéri tájgazdálkodás feltételeinek megteremtésére. A hullámtéri beavatkozások ne veszélyeztessék a folyóvölgy ökológiai folyosó jellegét. Az árterek újraélesztésével lassítsák az éltető víz lefolyását: ez egyaránt mérsékelné az árvizek illetve az aszály okozta károkat. Az Alföld sivatagosodása nagyobb, bár kevésbé látványos veszélyt jelent, mint az árvizek. Ha a vidékfejlesztési, tájgazdálkodási és ökológiai célok nem kapnak kellő hangsúlyt, akkor a munkálatok csak ronthatnak a tiszai Alföld helyzetén.

A Duna és a Tisza haldoklik, mindkettő ipari szennyvíz-csatornához vált hasonlatossá. A DRÁVA AZ EGYIKE AZ UTOLSÓ ÉLŐ FOLYÓKNAK Európában. Magyarországi szakasza még őrzi természetközeli állapotát. A Novo Virje térségében tervezett oldalvízcsatornás, szakaszos üzemmódban működő duzzasztómű örökre véget vetne ennek. A vízlépcső horvát területen épül, de a magyar folyamszakasz egy részéről is Horvátországba terelné a víz túlnyomó többségét. A beruházás a nemzetközi jog szerint magyar hozzájárulás nélkül nem jöhetne létre. Kormányunk azonban elmulasztotta a hathatós és jogszerű fellépést, ehelyett beérte a közös környezeti hatásvizsgálattal, amelynek eredményét a horvát félnek nem kötelező figyelembe vennie. A két ország között e tárgyban 1988-ban kötött Zágrabi Egyezmény egyértelműen kimondja, hogy vízierőmű a folyó bármely szakaszán csak a két ország teljes egyetértése esetén valósítható meg. A magyar kormánynak ebben tehát vétőjoga van: haladéktalanul éljen vele!

A vízi erőmű építésében érdekelt hazai tényezők befolyását kell látnunk abban, hogy kormányunk mindeddig nem élt a nemzetközi jog biztosította lehetőségekkel, sőt, ezeket a hazai közvélemény előtt titkolja, a beruházást mentegeti, visszafordíthatatlan kártételét elhallgatja.

A Dráva vidékének páratlan természeti értékeit védje közös horvát-magyar nemzeti park, s ne energetikai célokra igyekezzenek a síkvidéki folyószakaszt kihalaszni. A vidék lakóinak érdekét mindkét oldalon az szolgálja, ha a felek a medermélyülés megállításának természetbarát eszközeit vennék igénybe, és a komplex tájgazdálkodás korszerű formáinak kialakításán munkálkodnának együtt, jó egyetértésben.

2003. november 25.

Ez év januárjában, éppen egy évvel az utolsó nagy árvíz után, a Rajna ismét kiöntött a medréből. Most már a felelős politikusok sem tagadják, amire az ökológusok a hetvenes évek eleje óta figyelmeztetnek, hogy az ilyen katasztrófák okai a vízszabályozás és a vízlépcsők. A Rajna hosszú felső szakaszának egyenes mederbe kényszerítését, amelyet 1817-ben kezdett el a badeni Tulla vízmérnök, a természeti elemek feletti győzelemként ünnepelték. A vízszabályozás áldozataul estek a ligeterdők, a folyó természetes árterületei. 1950 és 1977 között újabb 130 négyzetkilométernyivel csökkent a ligeterdők területe a vízierőművek telepítése következtében. Ezek helyét sok helyen betonból készült töltések foglalják el. A folyó egykori meanderező futása kiegyenlítette a forrásterületről származó vízmennyiség ingadozását: amikor bőven ömlött a víz a hegyi patakokból, akkor sok hordalékot sodort magával, ami szélesre terítette a folyó vizét, és lelassította a folyását. A víz beborította a folyó környékét, és ezáltal önmagát szabályozta. A mesterséges szabályozás következtében csak az utolsó évtizedek során megkétszereződött az áramlás sebessége. Korábban a megáradt mellékfolyók csúcs hozama egymást követően hullámokban érte el a folyó alsó szakaszát. Előbb a kisebb folyók víztömegei érkeztek meg, azután a főfolyó szállította hóolvadék. Ma a magasvizek összeadódva érkeznek a Rajnavidékre.

Az egykori kacsaringós folyó a medret kísérő ligeterdők révén szorosan összekapcsolódott a környezetében elterülő tájjal. A faállomány fajtájától függően a folyómenti erdők évente három hónaptól (tölgy) háromszáz napig (éger, fűz, nyár) állhattak víz alatt. A vízszintet kiegyenlítő erdők mellett láthatatlan kísérőként a felszín alatti vízárak is a folyóorganizmus részei. A hóolvadék és az esővíz fokozatos levezetése térbeli kifejeződése volt a folyó időalakjának (Zeitgestalt), annak minden mellékágával és föld alatti kísérőjével együtt. A Rajna nem vízlevezető csatorna, hanem egymásra ható vízrendszerek összetett organizmusa. Mint élőlény a Rajna a táj fizikai adottságaival történő együttműködés révén olyan szerkezet alakít ki magának, amelyekkel az időjárás kaotikus hatásait ellensúlyozni tudja.

A beavatkozás meggyengíti a folyó és a táj közötti kapcsolatot. Ugyanakkor hatalmas igényekkel lépnek fel a Rajnával szemben: a föld egyik legcsapadékosabb területét kell vízmentesíteni. Az utóbbi évek enyhe telei és a nedvesség felszívódását akadályozó aszfalt- és betonfelületek miatt a feladat tovább nehezült. Az elmúlt évek azt mutatják, hogy ezt a problémát nem oldják meg a mesterséges, növényekkel betelepített tározómedencék. Egyrészt túlságosan megemelkedik a talajvíz a tározók környezetében, ami a pincéket elönti, másrészt a tározókban lévő biotopok által igényelt bonyolult vízszabályozás gyakran ütközik az eredeti céllal, a magasvíz lecsendesítésével.

A legtöbb reményre jogosító próbálkozás a parti töltések szélesre nyitása volna, ami lehetővé tenné, hogy a Rajna újra maga alakítsa ki a saját ligetes árterületeit. Ez nagy politikai akaratot követel, hiszen a partok mentén régóta sokféleképpen hasznosított kultúrtáj terül el. Kisebb folyóknál, használatba helyezik a régi medreket és csatornákat, hogy visszatelepíthesse nek eltűnt halfajokat. A duzzasztók és az áramlási sebesség lehetetlenné tette az ikrák megtermékenyítését. A halaknak olyan folyóra van szükségük, amely harmóniában van a környezetükkel.

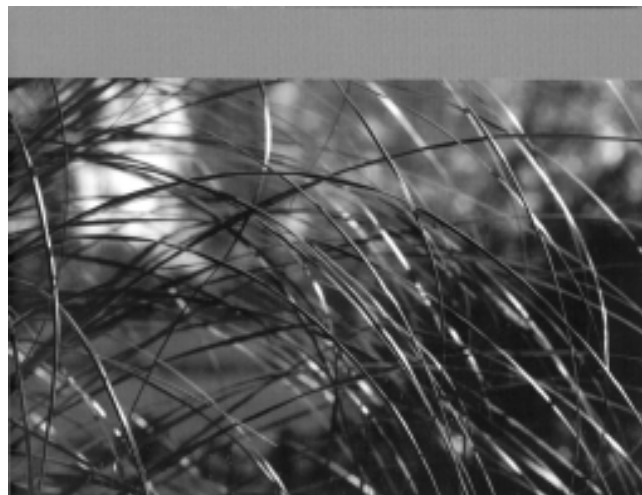
Gerle Anna fordítása

HÍREK

TOROCZKAI WIGAND EDE emléktábláját Bartha László és Stróbl Zsófia kezdeményezésére október 29-én avatták fel az I. Úri utca 17. számú ház – egykori lakóháza – falán. 1945-ben ebben a házban pusztult el óriási néprajzi gyűjteménye és saját bútorainak nagy része. Ő maga is ebben a házban halt meg a háború alatt.

A MUNDUS KIADÓNÁL megjelent a Sas Péter szerkesztette Kós Károly levelezése című könyv. Kós Károly életművének szerves része a kiterjedt levelezés, amely a példaadó magatartásban és bölcsességben megfogalmazódó életút gazdag tárháza és a múlt századi erdélyi művelődéstörténet jelentős forrása. (894 oldal, kemény tábla kötés, ára 6.990 Ft. Megvásárolható, illetve megrendelhető a kiadónál (1089 Budapest, Vajda Péter u. 12. tel.: 4772565, fax: 3335378).

SÁROS LÁSZLÓ Zsebbelgium / België in Zakforma című könyve a SÁROS és Társa Bt. kiadásában jelent meg. Az album fényképeiből december 6-án kiállítás nyílik Belgiumban.

Sáros László
BELGIË IN ZAKFORMAAT

ZELNIK JÓZSEF: A ZÖLD EMBER – ÖKO-TÁJ-BREVIÁRIUM címmel jelent meg a Zelnik József főszerkesztő által jegyzett Ökotáj folyóirat tíz éves jubileumát ünneplő kötet. A kiadvány tartalmazza Zelnik e folyóiratban megjelent írásait kiegészítve néhány régebbi és újabb esszével. A könyv összefoglalása Zelnik ökológiai gondolatrendszerének, amely földünk háztartását egységes egésznek tekinti, ahol a kulturális folyamatoknak meghatározó hatásuk van az az ökológiai egyensúly felbillenésében is. Az írások a szakralitástól a szimbólumképzésen át a politikáig széles spektrumot ölelnek fel, a kulturális és természeti környezetéért felelős alkotó gondolkodás köti őket össze. A kiadvány részleteket tartalmaz az Ökotáj szerkesztőinek és szerzőinek a lapban megjelent írásaiból Zelnik szubjektív válogatásában, így

teve teljessé a folyóirat által képviselt gondolati kört. A könyv melléklete az Ökotáj tíz évfolyamának teljes anyagát tartalmazó CD-ROM. (Ökotáj Kiadó, 2003, 165 oldal, 960 Ft) Beszerezhető: Írók Boltja, Budapesti Teleki Téka, Osiris Könyvesbolt. Megrendelhető a kiadó címén: 1035 Budapest, Miklós tér 1.

KARÁCSONYRA JELENIK MEG a Szent István Egyetem Ybl Miklós Műszaki Főiskolai Karán 27 éve működő Népi Építészeti Tudományos Diákkör történetét, tevékenységét feldolgozó, dr. Szabó László által szerkesztett könyv. Az ÉTK kiadásában megjelenő mű bemutatója december 18-án 16 órakor lesz a LITEA Könyvesboltban (Budapest, I. Hess András tér 4.).

A FRANCIA ÉPÍTÉSZETI INTÉZET támogatásával, a brüsszeli Modern építészeti archívum (Archives d'architecture moderne) kiadásában Párizsban megjelent Anne Lambrichs könyve Vágó József életművéről. A kötet, amely Vágó budapesti, olaszországi és franciaországi éveit tárgyalja, idén decemberben Rómában is megjelenik olasz nyelven. A Maurice Culot előszavával induló könyv áttekintést ad a magyar századforduló építészetről, majd 250 oldalon, körülbelül 350 képpel mutatja be Vágó rajzait és épületeit. Az 1947-ben Franciországban elhunyt építész hagyatékának egy része a könyv előkészítése alatt folyó kutatások idején került elő, így az sok, eddig itthon is ismeretlen dokumentumot tartalmaz. A francia és olasz kiadást követő magyar nyelvű változat előkészítése is elkezdődött. (Vágó József és László egyik legszebb alkotása, a nagyváradi Darvas-La Roche-ház jelenleg üresen, elhagyatva áll, teljesen kiszolgáltatva az ólomüveg ablakokban, mázas kerámiában, falfestésekben igen gazdag épületet a sors szeszélyének.)

KŐSZEGHY ATTILÁT a Debreceni Egyetem Műszaki Főiskolai Kara főigazgatójává választották.

NAGY ERVIN, a XII. Kerület főépítésze eddigi szakmai munkássága elismeréseképpen Magyar Művészetért díjat kapott.

BODONYI CSABÁT, Tokaj főépítészt az idei országos főépítészeti konferencia az év főépítésze címmel tüntette ki a város érdekében évek óta folytatott eredményes tevékenységéért.

TENKÁCS TIBOR (1913-1998) festőművész Tokaj Város tulajdonában lévő, ma már a Világörökség részét képező városról készített gouache és akvarell festményeiből nyílik kiállítás 2004. január 6-án 18 órakor a Zsókvár Galériában. (Újpalotai Községi Ház, 1157 Budapest, Zsókvár u. 15. Tel: 410-0836, 410-6304. Megközelíthető a belváros felől a 73-as és 173-as buszokkal. Megtekinthető 2004. január 26-ig hétfőn, szerdán, pénteken 10-15 óráig, kedden, csütörtökön 10-20 óráig.) A kiállítást Antall István, a Magyar Rádió irodalmi szerkesztője nyitja meg. Előző számunkban az ő írásával emlékeztünk az idén 90 éves, öt éve meghalt művészre. Ezúton kérünk elnézését neve elírása miatt.

AZ ORSZÁGÉPÍTŐ 2004-ben számonként 500 forintért, az előfizetőknek 450 forintos áron kapható. Az előfizetési díj a postai küldést is magában foglalja, kivéve külföldi előfizetőinket, akiknek a postaköltséget felszámítjuk.

A VERESEGYHÁZ, MÉZES-VÖLGYI ÚJ ISKOLA felavatására december 5-én kerül sor. A Fabriczius József általános iskola új épületeggyüttesét Medgyessy Péter miniszterelnök adja át Veresegyház közönségének, pohárköszöntőt mond a kerület parlamenti képviselője, Harrach Péter, az Országgyűlés alelnöke. Az iskola terveit a Kvadrum építészirodában Zsigmond László készítette. Részletes ismertetésére következő számunkban visszatérünk.

A **PILISCSABAI JOSEPHINUM** kollégium épületét október 15-én dr. Takács Nándor nyugdíjazott megyés püspök szentelte fel. A kollégium meglévő laktanyai szállásépület átalakításával készült, a 10-es útnak a Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel átellenes oldalán. Az alsó szinten különböző gazdasági tevékenységek helyiségei, a középső két szinten 140 diák számára hálószobák, a rendház és a kápolna, a tetőtéri szinten konferenciaközpont kapott helyet. Az épület összalapterülete meghaladja az 5000 m²-t. Építész tervező: Siklósi József, munkatárs: Farkas Erzsébet, statikus: Pongor László, társtervezők: Dobay István, Pacher László, Glavaticy Gábor. Építető az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Magyar Tartománya, lebonyolító: Csiky és Társa Kkt. Kivitelező: Bau-System Kft. Tervezés: 2001-2002, kivitelezés: 2002-2003.

A BUDAI CISZTERCI SZENT IMRE PLÉBÁNIA a Kós Károly Alapítvány közreműködésével adományokat gyűjt a csíkszeredai templom befejezéséhez. Kérjük a lap olvasóit, ha segíteni kívánnak, a mellékelt csekken – a cél pontos megjelölésével – fizessék be adományukat.

LŐRINCZY GYÖRGY (1935-1981) KIÁLLÍTÁSA

Gyuri! Itt most kiállításod nyílik. Kicsit később kezdtünk, mint hat óra, de emlékszel, ez itthon mindig így van. A későn jövők miatt. Mi mindig kedveztünk a későn jövőknek. (Meg a későn ébredőknek.) De megérte. Hála Istennek, szép számmal eljöttek. Látod? Még mindig emlékeznek rád. Hogy ezek öreg emberek? Mi baj van ezzel? Te se vagy már túl fiatal. Istenem! 68?

Emlékszel, 68-ban találkoztunk először. Akkor jöttetek haza New Yorkból. Hogy elkezdődjön egy négy éves örület. Kiadni a „New York – New York”-ot. Kiadóról kiadóra. A végén a könyvhöz előző írására felkért Roy Lichtenstein köszönte szépen, lemondta a „megtisztelő” feladatot, mondván, hogy New York négy év alatt annyira megváltozott, hogy már semmi se érvényes, ami akkor még az volt. Jó, hogy hagyta ebbéli hitében, és magad írtad meg az előszót. Nagyon jó előszó volt. Tudsz róla, hogy azóta a könyvet már aranyért se lehet megkapni? S hogy cáfoljam magam, nem az előszó miatt kapkodták el.

Egyszer csak elég lett. El innen. Még olyan áron is, hogy tudtátok, esélye sincs a visszaútnak. Az idő azután gyógyít, torzít, módosít. Kezdtetek olyanokat írni, hogy „kipróbálandó a mélyvizet”. Meg „próbára tenni magadat”. Tudod – ismersz bennünket – mi vevők voltunk sok mindenre. Azt mondtam: hát legyen.

Kétségtelen azonban, hogy ott, New Yorkban kezdődött valami egész más. A festett képek. És lett az „IMAGE”. S lett egyre erősebb és általánosabb. Mondjuk úgy, mint az általunk beszélt nyelv sarokkövei. És megjelentek a szerkesztett képeid. Előtérrel, háttérrel felszerelve. A szerelés mindig a felkészülés jele volt. A rákészülésé. Ezek a képek amúgy nekem „szerelt” képek. A mikéntjük tervezhető volt. Pontosított: tervezett. A körülményük lerajzolható. Mint egy terv. Heteket, hónapokat lefoglaló, kitöltő, önző gyönyörűség. Gyötrelmes gyönyörűség.

Emlékszel mikor jöttél rá, hogy a fotó „becsapható”? Sőt! A fotó a becsapás eszköze. Még tovább menve: meg tárgya is. Hogy ezért már érdemes a fotót megtartani. Hogy ez mennyire igaz, arra a fotórealizmus hazugsága a válasz, amit sose is szeretél. Téged igazából a hamisítvány érdekelt. Meg az ebből származtatható képzet. Az image.

Tudod, hogy az EMKE szállót átépítették? Ahol laktatok 80-ban, hazalátogatásotokkor. De legalább sikerült kicsalni beneteket Vácra, ahol akkor laktunk. A lakótelepi lakás szőnyegpadlóján találtuk a céduláitokat, amit kora reggel kisettenkedve hagyatok magatok után, köszönve mindent, sokszorosan.

És jött a hír, már januárban az agytumorról. Azon a télen lötte le az az örült John Lennont. Az agytumor is egy örült golyó, amely eltéríthetetlenül repül feléd. Hogy eltaláljon május 27-én.

Már nem találtunk otthon. Emlékszel, mi mindig az elkésők-re vagyunk tekintettel. Én nem szoktam késni. Miért nem tudtál legalább ez egyszer tekintettel lenni ránk? Mindnyájunkra? Rám?

Gyuri, most már elárulhatom, amit kitaláltál, annak a „dallamát” azóta a kompjüterizálódott világunkban ellopták tőled. Programokat gyártottak és gyártanak belőle tucatszám. Hogy álságos trükkökkel és „játékokkal” lehessen irtóztatóan sok pénzt keresni. Hogy joystickkel vezérelve lehessen belerepülni a World Trade Center ikertornyába. Mert ha akarják, az image-dzel létrehozzák a valóságot. Hihetővé teszik a hihetlent. Gondoltad volna, hogy ezzel a világ leggazdagabb emberévé lehet válni? Ugye nem?

Gyuri! A World Trade Center már nincs meg. Ledől az iker-torony. Ledöntötték. Beleszálltak repülőkkel. Én meg minden, azóta készült New York fotón ott látom. Lehet, hogy ez is egyféle „image”? Egy visszájára fordult IMAGE? Most ennyit.

2003. november

Sáros László és Tenkács Márta

